DORIN N. URITESCU

RODICA UȚĂ-URITESCU

CUVINTE CU DIFICULTATE DE SCRIERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

PENTRU ELEVI, STUDENȚI ȘI PROFESORI

Editura „GENEZE"

Scanned with OKEN Scanner

DORIN N. URITESCU RODICA UȚĂ-URITESCU

CUVINTE CU DIFICULTATE DE SCRIERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Volumele I—II

COMPUNEREA

Părțile de vorbire flexibile

Pentru elevi, studenți și profesori

Editura „GENEZE"
1992

Scanned with OKEN Scanner

Editura „Geneze“ :
Director : ION VĂDUVA-POENARU
Director adjunct : MIHAI ALBICI
Redactor șef : VLADIMIR EȘANU
Secretar general : ION IVAȘCU
Editura „Presa Națională“
Director : STAN PELTEACU
Director economic : ec. ION CIUCESCU

Tiparul executat sub comanda nr. 10 419
Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria „CORESI“ București
ROMÂNIA

Scanned with OKEN Scanner

PREZENTARE

Ceea ce se înțelege prin **ortografie** *nu mai este, cred, nevoie să spun. Oricine care a urmat cursurile școlii elementare — și cine nu le-a străbătut? — știe perfect de bine cît preț se pune pe* **scrierea corectă**, *adică pe ceea ce semnifică termenul subliniat de noi. În această privință, fiecărui învățăcel — la cea mai fragedă vîrstă a lui — i-au rămas vii primele impresii legate de acele dibuiri ale deprinderii regulilor ortografice atît de imperios necesare în exprimarea ideilor și sentimentelor, corectă, nu numai sub raport propriu-zis gramatical, dar și din punctul de vedere al justei fizionomii lexicale. Subliniez aceasta deoarece cuvintele trebuie să se întănțuie potrivit gîndirii logice, dar, în același timp, se impune ca ele să aibă forma pe care evoluția limbii noastre le-a determinat-o.*

Este greu, este ușor de respectat cea de-a doua normă a scrierii? Aș zice că și una și alta. Greutatea provine din faptul că o bună parte a elementelor de vocabular conțin foneme care se redau în scris altfel de cum se pronunță, ele deosebindu-se de acele cazuri — și ele nu puține — care, pentru a fi oglindite grafic, nu opun nici un fel de obstacol.

Aici, trebuie să adaug numaidecît observația că, sub acest aspect, limba română nu întîmpină prea mari dificultăți — de pildă, cum sînt acelea specifice francezei în care discrepanța dintre caracteristica foneticii și aceea a scrierii este enormă. Pe bună dreptate, Sextil Pușcariu menționa: „Cît n-ar da Franța să aibă o ortografie mai simplă. Dar a introduce acum în Franța fonetismul ar însemna a retipări atîtea milioane de volume, căci generația viitoare n-ar mai fi în stare să citească scrierea de azi, care pe **o** *îl înseamnă uneori cu* **eaux**. *Francezii nici nu sînt în poziția favorabilă în care ne găsim noi, care nu cunoaștem în limba literară decît șapte vocale: a, e, i, o, u, ă, î, căci ei au pe a, e, i, o, u, ö, ü, dintre care cele mai multe pot fi lungi sau scurte, deschise sau închise, orale sau nazale* **(Cercetări și studii,** p.5).

Cam aceeași este situația în ceea ce privește ortografia limbii germane. Eminentul lingvist și filolog pe care l-am citat notează de asemenea: „Cînd, la sfîrșitul secolului trecut, germanii au introdus mici schimbări în ortografie, decretate prin lege de singure admisibile în toate actele oficioase, librarul B. din Wiesbaden, care înainte cu o jumătate de an tipărise cîteva sute de mii de blanchete cu vechea ortografie, și-a pierdut în două zile toată averea și a rămas pe drumuri. Astfel de normări dezastruoase economic n-ar putea avea la noi nici cea mai radicală reformă ortografică". (ibid.) *Slavă Domnului!*

Cu toate acestea, nu puține sînt, și în românește, ipostazele ortografice care trebuie să țină seama de anumite reguli. Cu aceste reguli vă veți reîntîlni în lucrarea de față pentru care scriu cu plăcere rîndurile de prezentare, fiindcă ea are merite deosebite.

În primul rînd, dispune de un imens număr de exemple culese din publicații și lucrări tipărite, cu scopul de a-l pune în gardă pe cititor asupra dificultăților pe care ortografia limbii noastre le implică.

Apoi, autorii care nu sînt la prima lucrare de acest gen și care sînt familiarizați cu subtilitățile ortografiei românești, vădesc un larg spirit comprehensiv atunci cînd trebuie să se pronunțe asupra unora dintre așa-zisele abateri de la normele adoptate oficial, cu caracter obligatoriu. După cum se știe — și faptul poate fi lesne constatat — mijloacele naționale ale expresiei verbale se află în continuă evoluție, scoțînd la iveală anumite forme care, deși pot fi socotite „derogări" de la regulă, se impun, totuși, devenind uzuale, fără ca aceasta să reprezinte o modificare de structură a vocabularului.

Nu este cazul să citez unele dintre ele, căci asupra lor se opresc îndelung autorii, justificîndu-le existența.

Aș zice chiar că, sub acest aspect, aparent paradoxal, ni se prezintă argumente vrednice de luat în seamă pentru a demonstra, o dată mai mult, mobilitatea limbii noastre naționale.

Cred, de aceea, că am îndreptățirea a socoti lucrarea de față ca distingîndu-se prin remarcabile însușiri de analiză și comentarii în domeniul care-i face obiectul și că, străbătîndu-i paginile, cititorul va aprecia cum se cuvine efortul și migala autorilor vizibile în cercetarea unuia dintre cele mai complicate, dar și mai seducătoare fenomene lingvistice — și anume ortografia, cu aplicație la felul cum vorbim și cum scriem în românește.

Prof. dr. N. MIHĂESCU

12 septembrie 1991

Cuvînt înainte

Existența, dar mai cu seamă, frecvența mare a greșelilor de scriere semnalate în practica curentă fie că este vorba de cea școlară, pusă în evidență de lucrările la limba română, fie că ne referim la cea din tipăriturile ultimilor ani, sînt indicii clare ale dificultăților ortografiei noastre.

Am intitulat lucrarea de față **Cuvinte cu dificultate de scriere în limba română** *pentru a sublinia astfel, o dată mai mult, piedicile pe care le ridică în calea ei rezolvarea anumitor situații de natură ortografică, date fiind ipostazele ivite la un moment dat, sub acest aspect, în evoluția lexicului românesc. Totodată ne-am propus să relevăm o serie de aspecte ale scrierii în limba română care, deși surprinse (exclusiv în tipăriturile recente) sub altfel de înfățișări decît cele indicate în lucrările normative, totuși nu sînt deloc neortografice deoarece sînt realizate chiar în spiritul regulilor oficiale aflate în vigoare și corespund stadiului actual al evoluției realității lingvistice care este, trebuie să se recunoască, alta, în multe privințe, față de cea din momentul apariției* Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române *(1982)* și Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație, *ediția a IV-a (1983).*

În cuprinsul lucrării de față am analizat peste 400 de secvențe lingvistice din punct de vedere ortografic, structurînd rezultatul cercetărilor în 4 volume, după cum urmează: volumul I și II care apare într-o singură carte — **Compunerea** (părțile de vorbire flexibile); volumul al III-lea—**Compunerea** (părțile de vorbire neflexibile); volumul al IV-lea — **Derivarea; echivocul ortografic; alte aspecte de interes ortografic.**

Ortografia limbii române nu este atît de simplă pe cît cred unii vorbitori care aplică în mod personal și cu multă ușurință aprecierea că scriem așa cum auzim. Este adevărat că „ortografia limbii române este ușoară [...] *în raport cu ortoepia ei (pro-*

nunțarea ei literară), dar, în măsura în care ortografia este predominant fonetică — mai exact, fonematică — ea preia cea mai mare parte a dificultăților ortoepice. De aceea poate că învățămîntul și acțiunile de cultivare a limbii ar trebui să adopte o tactică de a releva laturile dificile ale ortografiei, pentru a face să fie luată mai în serios, cu atenția sporită care se dă oricărei discipline grele" (*Mioara Avram*, Ortografia pentru toți, *Editura Academiei Române, București, 1990*, p. 5). *Totodată, trebuie să subliniem faptul că scrierea corectă în limba română este mai puțin dificilă în raport cu alte ortografii cum sînt, de pildă, ale limbilor franceză și engleză.*

Am semnalat, cum era și firesc, acele greșeli existente în unele texte, mai ales în cele cu caracter jurnalistic, avînd drept criteriu de selectare formarea cuvintelor în limba română, *adică am urmărit să subliniem importanța înțelegerii logice, pe baze gramaticale, a ceea ce este corect sau incorect în privința oglindirii în scris a cuvintelor compuse, a derivatelor, a vocabulelor împrumutate din alte limbi și a altor aspecte grafice cum este echivocul ortografic etc.*

„Desigur, nu toate greșelile de ortografie sînt la fel de grave [...], *ca în cazul scrierii* *neo-zeelandez* [...]. *Acest mod de a scrie contravine regulii generale de scriere a cuvintelor numite compuse tematice — cuvinte formate din elemente de compunere, cum este* neo-, *și un alt cuvînt. Greșeala aceasta* [...] *nu dovedește nici incultură și nici neglijență în scris, ci numai lipsă de informare"*. (*Flora Șuteu*, Dificultățile ortografiei limbii române, *Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986*, p. *107*).

S-ar putea însă, uneori, ca însăși informația să nu fie la îndemîna oricui, deoarece în îndreptarele ortografice întîlnim forma **neozeelandez**, *dar nu și denumirea țării, care apare scrisă în diferite tipărituri* Noua Zeelandă, *și atunci unii vorbitori încearcă să formeze de la aceasta denumirea cetățenilor ei, fapt ce duce la grafii de genul celei cuprinse în textul următor:„*[...] noii zeelandezi *îmi dau repede viza* [...]" (Cititorii[...], *în Moftul român, nr. 6, 1990, p. 11*), *ceea ce se poate înțelege și* zeelandezii noi...

Nu greșesc doar cei mai puțin instruiți, ci și oameni cu pregătire școlară superioară și, uneori, lăsîndu-se influențați de un etimologism de natură cultă (scriu filosofie, *iar nu* filozofie, *crezînd că o astfel de grafie ajută la definirea mai corectă a obiectului de studiu în discuție).*

Avem a face, altă dată, cu un ortografism de natură savantă cum ar fi scrierea *dară-mi-te* *sau* *pasă-mi-te*,

adverbe în componența cărora sînt considerate false forme pronominale, rezultatul contaminării morfologice cu, de pildă, **spovedește-mi-te** *care se poate scrie și* **mi te spovedește** *(situație în care se poate observa cu ușurință independența semantică și gramaticală a elementelor lexicale aflate în relație) ceea ce nu este posibil pentru cele dintîi —* *mi te dară* *și* *mi te pasă* *sînt înșiruiri ilogice pentru limba română.*

Mai avem în vedere și falsele abateri de la scrierea recomandată de lucrările normative, adică unele aspecte ale acesteia care nu sînt altceva decît aplicarea consecventă a unor reguli ortografice generale. Este cazul utilizării blancului *(pauzei albe, tipografice), care are funcția exclusivă de a despărți cuvintele între ele atunci cînd acestea sînt independente semantic și gramatical, semnalînd deci „că în acel loc s-a terminat un cuvînt și urmează altul"* (*G. Beldescu,* Ortografia actuală a limbii române, *Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 228):* **bine știut,** „știut în amănunțime, cunoscut bine". *Dar cînd sensul exprimat de înșiruirea de litere este cu totul altul decît cel rezultat dintr-o astfel de scriere, avem a face cu un bloc lexical* (**bine** *— nu mai este opus lui* rău, *și nu mai are rol adverbial, iar* **știut** *— nu mai exprimă sensurile* „înțeles, priceput, cunoscut" *cu valoare adjectivală, ci un sens unic:* „celebru, de toată lumea știut, cunoscut"), *fapt ce trebuie marcat în scris. În această situație scrierea:* **bineștiut, bineștiutul, bineștiutului,** *deși nu este cuprinsă în* DOOM *'82 și* $ÎO_4$ *'83 — lucrări cu caracter oficial în ceea ce privește ortografia limbii române, ea nu contravine regulii generale de scriere a cuvintelor compuse într-un șir sudat de litere, atunci cînd elementele lexicale ale grupului ce-l formează își pierd independența semantică și gramaticală, dar și individualitatea lexicală prin flexiunea la sfîrșitul lui — ca la orice cuvînt simplu —, iar pronunțarea (silabația) se face fără vreo piedică (de pildă:* „[...] *D.D.,* **bineștiutul** *luptător din timpul Revoluției..., cît și din timpul manifestărilor din primăvara* [...]." —[...] alungat din Piața Victoriei, *în Cotidianul, nr. 101, vineri, 27 septembrie, 1991, p. 7).*

Un alt exemplu este cel al reflectării în scris a sensului adverbial „independent" *care apare sub forma* **de-sine-stătător (de-sine-stătătoare)** *în unele texte tipărite, dar care în aceleași lucrări normative este înregistrat astfel:* de sine stătător...

Greșesc cei care nu respectă indicația aceasta ([...] *o comunitate* **de-sine-stătătoare** [...] — Înainte și după Columb, *Editura Eminescu, 1987, p. 17)? Nu, deoarece ei respectă*

regula generală, aceea a utilizării cratimei pentru a oglindi în felul acesta unicitatea semantică a blocului lexical, dar, totodată, pentru a pune în evidență și individualitatea lexicală a elemenelor acestuia.

În alte situații, norma, fixată la un moment dat, rămîne în urma evoluției unor fenomene lingvistice. Simțul lingvistic deosebit și buna cunoaștere a regulilor ortografice determină pe unii autori să oglindească în scris stadiul în care se află unele blocuri lexicale. Se recomandă, de pildă, grafia **bună-cuviință, buna-cuviință, bunei-cuviințe,** *cu cratimă (liniuță de unire), deoarece, deși se redă un sens unic,* „decență, politețe, respect", *totuși înșiruirea de litere nu se comportă morfologic ca un cuvînt simplu, cu flexiunea la sfîrșitul ei, ci în interior, fapt ce trebuie marcat. Dar procesul se contopire a elementelor blocului lexical a continuat și sînt atestate în tipărituri formele* **bunăcuviință, bunăcuviința** *a căror grafie reflectă corect stadiul de contopire la care s-a ajuns și care nu poate fi considerată greșeală de scriere pentru că nu contrazice regula ortografierii compuselor de acest fel.*

De asemenea, urmărim în lucrarea de față să subliniem funcția expresivă a arhaismului ortografic, *adică a acelor secvențe lingvistice care, într-o anumită perioadă, erau forme corecte, dar care, astăzi, sînt înțelese altfel, de pildă, scriem* **bine mirositor,** *deoarece diferențiem două sensuri în înșiruirea de litere. Dar, cînd în limba română a pătruns termenul* mireasmă (*slavul* mirisma), *s-a format pe teren românesc un sinonim* binemirositor *exprimînd sensul unic, fiind și mai concret decît cel împrumutat și avînd, totodată, o flexiune mai bogată. Ulterior, concurat de* parfum *și* balsam *(și ele neologisme),* **binemirositor** *a fost utilizat mai rar, apoi a fost disociat în* **bine** *și* **mirositor.** *Însă cînd forma veche apare într-un text ce vrea să reînvie atmosfera unei epoci îndepărtate această grafie este binevenită. De pildă:* [...] stratul de trunchiuri de molid — lespede **binemirositoare** [...] ; [...] aduse scoverzile cu brînză de oaie în ștergar de cînepă, erau fierbinți și odaia se umplu de aburul **binemirositor** (Student la istorie, *Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 26).*

Vrem să menționăm că astfel de secvențe lingvistice sînt puține, iar utilizarea lor trebuie făcută cu măsură.

Ne vom ocupa și de echivocul ortografic, *adică de despărțirea cuvintelor în secvențe lingvistice fie că acestea din urmă au stat la temelia formării vocabulelor în cauză, fie că n-au nici o legătură cu compunerea sau derivarea lor, cu intenția*

exprimării sau sublinierii unor sensuri ori pentru sugerarea unor relații ascunse. De exemplu: Bucureștiul se află încă sub presiunea istoriei de tip țarist — **PETRI-ficate** (Jerusalim—Vilnius—Expres, *în Oblio, nr. 9, 21 aprilie, 1990, p. 1).*

Adjectivul **petrificat (-ă,...)** *provenit din participiul verbului* a petrifica, *(la figurat)* a rămîne *sau* a face să rămînă neschimbat, *exprimă sensul formei verbale ca* însușire a ceva *(obiect, ființă etc.). Grafia* **PETRI-ficate** — *cu jumătate din litere scrise cu majuscule și segmentarea vocabulei prin utilizarea cratimei astfel încît forma obținută capătă o dublă semnificație, cumulînd sensul rezultat prin derivare de la substantivul comun* piatră *și cel de la substantivul propriu* Piotr (Petru I, *țarul Rusiei de la 1682 pînă la 1725) — exprimă, prin subliniere ortografică, persistența politicii dictatoriale care a vrut să înghită Europa.*

Apariția echivocului ortografic *este frecvent întîlnită în limbajul jurnalistic cu efecte de expresivitate deosebite, ceea ce nu ne oprește să atragem atenția asupra căderii unor autori în manierism sau anulării efectului stilistic prin degradarea procedeului.*

Referitor la formele sau formațiile analizate, care nu sînt cele cuprinse în îndreptarele oficiale, trebuie să atragem atenția că nu am susținut preferințe personale, dar acolo unde situația a cerut am deosebit corectitudinea de greșeală ținînd seama nu numai de litera normelor ortografice în vigoare, ci și de spiritul lor, acela de a reflecta cît mai adecvat nivelul la care au ajuns în evoluția lor fenomenele lingvistice specifice domeniului de cercetare amintit.

Cele patru volume ale lucrării sînt închinate și, implicit, destinate oricărui vorbitor al minunatei noastre limbi românești, în primul rînd, elevilor, studenților și profesorilor.

AUTORII

Scanned with OKEN Scanner

LISTA DE ABREVIERI

adj. = adjectiv
adv. = adverb
art. = articol
conj. = conjuncție
loc. adv. = locuțiune adverbială
loc. conj. = locuțiune conjuncțională
num. = numeral
p. = pagină
pl. = plural
prep. = prepoziție
pron. = pronume
s.f. = substantiv feminin
s.m. = substantiv masculin
s.n. = substantiv neutru
CL = cercetări de lingvistică
CV = cum vorbim
LL = limbă și literatură
LR = limba română
DEX = Dicționarul explicativ al limbii române, București, 1975
DLRM = Dicționarul limbii române moderne, București 1958
DO = Dicționar ortoepic, București, 1956
DOOM = Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, București, 1982
GLR 1 = Gramatica limbii române, ediția a-Ia, București, 1963
GLR 2 = Gramatica limbii române, ediția a II-a, București, 1963
ÎO = Îndreptar ortografic, 1960; ($ÎO_2$ — 1965; $ÎO_3$ — 1971; $ÎO_4$ — 1983)
MDE = Mic dicționar enciclopedic, București, ediția a II-a, 1978
PN = presa noastră
RLit = România literară

Scanned with OKEN Scanner

VOLUMUL I

SUBSTANTIVE

Scanned with OKEN Scanner

DE CE: BUNĂ-CREȘTERE?

Una din accepțiunile vocabulei **creștere**, substantiv feminin, este aceea de „*educație*" care a stat la baza înțelegerii șirului de litere *bună creștere* ca redînd înțelesul „*educație bună, conform normelor de convieţuire socială*". În această secvență lingvistică, se distingeau două cuvinte (**bună** = califică, **creștere** = denumește; **bună** = determină, adjectiv, **creștere** = este determinat, substantiv, regent al atributului adjectival). Fiind considerate două cuvinte independente din punct de vedere semantic și gramatical, se recomandă, dacă nu este impusă chiar, ortografierea lor separată. Ar fi deci corect să scriem **bună creștere** ca și **creștere bună**. Da, dar cînd spunem **creștere bună**, substantivul regent, datorită folosirii firești a locului său în desfășurarea vorbirii înaintea adjectivului, are în această formație, în mod obișnuit, sensurile: „*dezvoltare, mărire treptată; sporire; înmulțire*" deoarece se spune: *s-a constatat o* **creștere bună** *a efectivului de animale*, iar nu: *s-a constatat o* **bună creștere** *a efectivului de animale* (ceea ce determină o înțelegere mai inedită dacă nu, chiar echivocul formulării).

Trebuie să recunoaștem secvenței lingvistice cu adjectivul antepus vizibile aspecte de formă compusă, rezultînd din exprimarea unei noțiuni diferite, căci o înțelegere cu totul alta este dacă zicem **creștere bună** (cu adjectivul postpus).

Credem că acest aspect a vrut să fie subliniat în scrierea formei lingvistice cu adjectivul antepus în textele următoare:

> *(...) cînd a venit Mihaela, să vezi ce manifestare de* **bunăcreștere** *pe capul lui Cristian: i-a sărutat mîna!* (*Fata de nota zece*, editura Albatros, 1987, p. 83)

(...) am semnalat unele carențe de **bunăcreștere.** *(Id.)*

A trece peste micile asperități ale vieții într-un mod cît mai elegant este dovadă de **bunăcreștere** *și de ce nu, chiar de inteligență.*

(Recepționer, în Viața studențească, 27 aprilie, 1988, p. 11)

Care este, de fapt, sensul ce se vrea exprimat printr-o astfel de grafie? Evident, forma **bunăcreștere** subliniază pe acela de *„politețe, respect, deferență, bună-cuviință"*, (în textul al treilea și o ușoară notă *condescendentă)*.

Altă întrebare ar fi: este corectă forma propusă de autorii textelor citate? În nici un caz ea nu poate fi apreciată ca incorectă din moment ce oglindește unicitatea sensului amintit. Atît timp cît nu avem atestate și formele articulate hotărît enclitic, adică acelea cu flexiunea la sfîrșitul succesiunii literelor, dar le întîlnim destul de frecvent pe cele cu flexiunea prezentă la primul element lexical, pentru a avea o scriere adecvată a acestora, ca și în cazul altor secvențe lingvistice constituite similar — trebuie să utilizăm cratima (liniuța de unire), **buna-creștere; bunei-creșteri)**.

Trebuie să subliniem la încheierea rîndurilor de față că forma **bunăcreștere** oglindește un stadiu înaintat al sudurii lexicale pe baza unității semantice *(„eleganță, politețe, respect, bună-cuviință; condescendență")* care anticipează formele flexionare cu articol hotărît enclitic: **bunăcreșterea, bunăcreșterii** (care vor oglindi astfel scrise și unitatea morfologică și sintactică a compusului).

Norma ortografică nu poate considera greșită o formă care surprinde la un moment dat adecvat nivelul la care a ajuns un aspect sau altul al procesului de dezvoltare a limbii.

BUNA ÎNȚELEGERE
A SCRIERII CUVINTELOR COMPUSE

Vocabula **înțelegere** exprimă sensul *„acțiunea de a înțelege și rezultatul ei"*.

Utilizată în această accepțiune, vocabula poate primi determinanți ca **perfectă, falsă, proastă, bună...**

Scanned with OKEN Scanner

Ortografierea unor astfel de îmbinări de cuvinte se face cu blanc (pauză albă) între elementele lexicale componente: **înțelegere falsă, falsă înțelegere, înțelegere perfectă, perfectă înțelegere, înțelegere proastă, proastă înțelegere, înțelegere bună, bună înțelegere....** toate aceste sintagme referindu-se la cunoașterea rațională. De pildă: *el dă dovadă de o* **bună înțelegere** *a fenomenelor și proceselor fizice;* **buna înțelegere** *a situației în care se afla l-a salvat de la pieire.*

Inversarea termenilor nu schimbă independența semantică și gramaticală a elementelor lexicale: **buna înțelegere, înțelegere bună** fiind echivalente: *o înțelegere* **bună** *a...*

Dar nu întotdeauna se apreciază că avem a face cu două cuvinte distincte ceea ce dă naștere unor forme ca cele din textele următoare:

> *(...) practicînd, pe de o parte, prin declarații și prin acțiuni concrete, dimensiunea și diversiunea, vorbind, pe de altă parte de „necesitatea iubirii“, de-* **bună-înțelegere** *și de împărțire (...)*
> *(Stafia cominternismului,* în Libertatea, marți/miercuri 11/12 septembrie, 1990, p. 3)
>
> *Argumentînd fericirea prin iubire și* bunăînțelegere *(...). (O zi la București,* în Cinema, nr. 5 (292), mai 1987, p. 24).

Este justificată această scriere?

În primul citat, secvența lingvistică exprimă un sens unic, pe acela de *„pace“*. Tendința spre unificare într-un înțeles nou a celor două cuvinte **bună** și **înțelegere** este oglindită de autorul enunțului prin utilizarea cratimei: **bună-înțelegere.** De fapt, **bună** își pierde independența semantică și gramaticală, în această contopire el îndeplinind funcția de subliniere a sensului de *„relații pașnice“* pe care îl exprimă uneori vocabula **înțelegere.**

În textul al doilea grafia **bunăînțelegere** nu este incorectă, ci mai mult anticipativă pentru situația în care flexiunea s-ar produce la sfîrșitul șirului de litere.

Atît timp cît formele de nominativ-acuzativ și cele de genitiv—dativ articulate enclitic (**bunăînțelegerea, bunăînțelegerii**) nu sînt atestate, considerăm că cea mai adecvată oglindire în scris a sensului unic este cea cu cratimă: **bună-înțelegere, buna-înțelegere, bunei-înțelegeri,** *„pace“*.

SCRIEM: CU **BUNĂ-ȘTIINȚĂ**

Norma ortografică indică scrierea secvenței lingvistice **bună știință** cu blanc (pauză albă) între elementele lexicale ce o compun. Astfel, **bună** este considerat adjectiv și **știință**, substantiv feminin.

Indicația este corectă doar în cazul în care **știință** înseamnă (cu nuanță arhaică, expresivă) „*cunoaștere, pregătire, instrucție, învățătură*" iar adjectivul **bună** arată calitatea realității exprimate de acest substantiv. Deci avem a face cu două cuvinte, care exprimă două noțiuni distincte, aflate în relația sintactică determinant-determinat.

De exemplu:

Avea o **bună** **știință** *în oblojitul rănilor;*

L-a salvat **buna** **știință** *a obiceiurilor acelor locuri.*

Tot așa de bine am fi putut spune **știință bună**, inversînd ordinea elementelor lexicale, cu înțelesul „*cunoaștere bună, învățătură bună, pregătire bună*" — construcție sintactică în care independența semantică și gramaticală a elementelor ce o compun este mai ușor de *constatat*.

Situația în care însă șirul de litere în discuție concretizează un sens unic, „*conștiință, responsabilitate*" sau „(adverbial) *responsabil, conștient*", acest fapt reprezintă o evidență caracteristică a unificării lor.

Să analizăm grafia sub care apare secvența lingvistică în discuție în textul următor:

A făcut-o cu **bună-știință** (...).

(*Tobit*, Editura Eminescu, 1983, p. 44).

Autorul enunțului a oglindit corect din punct de vedere ortografic statutul gramatical și semantic al înșiruirii de litere, căci utilizînd cratima (liniuța de unire) *(cu)* **bună-știință** aceasta subliniază sensul unic exprimat: „*(cu) responsabilitate, conștiință;* (adverbial) *responsabil, conștient, intenționat*".

Norma ortografică surprinde fenomenul lingvistic în evoluția sa la un moment dat (*DOOM '82*, *IO*$_4$ *'83* indică: **bună** **știință**, adj. + s.f., *cu...*). Este firesc ca ea să rămînă în urmă față de unele manifestări lingvistice, mai ales de cea a blocurilor lexicale care exprimă un sens unic cu ajutorul mai multor elemente lexicale, utilizate și independent în diferite construcții sintactice. Surprinderea în scris de către vorbitorii limbii române a unui stadiu superior de contopire semantică și gramaticală nu trebuie considerată

Scanned with OKEN Scanner

greșeală cu atît mai mult, cu cît aceasta nu încalcă regula, ci o aplică în mod consecvent, căci ce este grafia *cu* bunăștiință altceva decît dovada aplicării funcției *cratimei*, aceea de a oglindi un stadiu avansat de contopire a elementelor lexicale ce compun secvența lingvistică ce redă un sens unic: „*cu conștiință, responsabilitate; responsabil, conștient; intenționat*".

UN BUN SIMȚ LINGVISTIC....

Substantivul neutru **simț** (pl. **simțuri**) exprimă o funcție a organismului care, știm cu toții, constă în *recepționarea unor excitanți externi sau interni și prelucrarea acestora sub forma unor semnale senzoriale elementare.* Stimulii externi sînt prelucrați de următoarele simțuri: *văzul, auzul, gustul, mirosul și tactul*, iar *foamea* și *setea* incită pe cei interni.

Vocabula **simț** (la sg.) mai redă și *acea trăsătură a unor oameni de a înțelege, de a intui fenomenele și procesele*, unele aspecte mai greu de sesizat pentru majoritatea semenilor lor dintr-un domeniu sau altul al vieții.

Trebuie să subliniem faptul că atunci cînd utilizăm elementul lexical **bun** ca determinant al substantivului **simț** (cînd are accepțiunile consemnate mai sus) este necesar să precizăm neapărat la care din simțuri ne referim sau domeniul în care se manifestă simțul calificat astfel, atît în situația în care adjectivul precedă substantivul *(un bun* **simț** *al auzului; un* **bun simț** *politic)*, cît și în cea în care îl urmează (*un* **simț bun** *al auzului, un* **simț bun** *al politicului)*.

De pildă:

Comuniștii nu au avut niciodată și nu pot avea un **bun simț** *politic.*

(Nu putem reuși decît împreună, în România liberă, 14 dec., 1990, p. 5)

Unitățile lexicale care compun secvența lingvistică **bun simț** *(al auzului; politic)* sînt cuvinte independente semantic și gramatical, de aceea sînt despărțite în scris prin blanc (pauză albă). Vorbitorii limbii române au în minte atunci cînd rostesc aceste îmbinări de vocabule înțelesul fiecăreia în parte și le pot analiza și din punct de vedere gramatical: **simț** (=substantiv), **politic** (felul acestui simț; atribut substantival) și **bun** (calificativul simțului în domeniul politic; atribut adjectival).

Formația analizată în rîndurile de față are ca pereche omofonă secvența lingvistică **bun-simț** (**bunul-simț, bunului-simț**) pe care am obținut-o calchiind din franceză vocabula *(le) bon-sens* cu înțelesul *„judecată bună, dreaptă (justă) a majorității oamenilor pe baza evidențelor; simțul comun, generat al oamenilor"*. Aceasta, adeseori, este confundată în scris cu grupul lexical **bun simț** din construcțiile sintactice analizate (de pildă: *un* **bun simț** *politic)*, fenomen lingvistic ce va constitui obiectul analizei ce urmează.

BUN SIMȚ LINGVISTIC, DAR ȘI BUN-SIMȚ!

Vocabula compusă **bun-simț**, după cum știm, are următoarele sensuri: *„normă logică de apreciere, comună celor mai mulți oameni: mod logic de apreciere a evidenței; capacitate comună a oamenilor, bazată pe experiența cotidiană, de a judeca"* și *„creștere aleasă, purtare cuviincioasă, comportament care nu depășește limitele bunei-cuviințe, ale măsurii în relațiile sociale"*.

Compusul are ca secvență lingvistică omofonă grupul lexical **bun simț** scris astfel atunci cînd adjectivul **bun** (primul sens) califică un simț (al doilea sens) care trebuie numit imediat în șirul vorbirii (de pildă: *politic* — al treilea sens), altfel formularea nu are înțeles. Dar, cînd scriem **bun-simț, bunul-simț, bunului-simț**, nu mai este necesar să adăugăm vreo referință, căci aceasta este conținută în accepțiunea substantivului compus, cratima (liniuța de unire) oglindind unicitatea sensului (un singur sens — un singur cuvînt).

Dar iată texte în care surprindem scrierea fără cratimă a formei **bun-simț**, așa cum se procedează în situația utilizării formației **bun simț** (despre care știm că fără adăugarea vocabulei ce trebuie să exprime felul simțului calificat ca fiind *bun* este incompletă, chiar ambiguă):

> *Întreaga sală regretă întrebarea lipsită de* bun simț
> *(O dimineață de luni,* Editura Dacia, 1985, p. 115)
> *Omul civilizat și de* bun simț *e îmbrîncit la o parte de bruta vicleană.*
>
> *(Vulgocrația,* în Expres, anul I, nr. 46, dec. 1990, p.8)

După cum s-a scris, înseamnă că ar fi doar un singur **simț bun**, afirmație falsă, deoarece la nivelul speciei nu este un simț mai bun decît altul, iar la cel individual, chiar dacă

se poate face o astfel de distincție, trebuie să numim simțul la care ne referim. Utilizarea cratimei ar fi înlăturat acest neajuns deoarece ar fi oglindit prin unirea celor două elemente lexicale (**bun-simț**) pierderea sensurilor și a valorilor gramaticale originare, adică ar fi subliniat la citirea formei sensul unic exprimat de acestea.

BUNĂ-CUVIINȚA ÎN EXPRIMAREA SCRISĂ

Exemplul ce urmează și care se referă la forma lexicală compusă, atestă din plin justețea interpretărilor privind unele cazuri de același fel, discutate mai înainte.

Lexicoanele românești explică substantivul feminin, numai cu formă de singular, **cuviință** ca fiind „*regulă de bună conduită; atitudinea sau purtarea cuviincioasă; politețe, decență*".

La fel, **bună-cuviință** este definită ca „*purtare cuviincioasă*".

Deci între **cuviință** și **bună-cuviință** nu ar exista nici o deosebire de înțeles.

Am văzut cu ocazia analizei cuvîntului compus **bun-simț** că acesta înseamnă în anumite contexte „*purtare cuviincioasă*" Dar **cuviincios, -oasă, cuviincioși, -oase,** are înțelesul: „*care respectă regulile* **bunei-cuviințe,** *care corespund regulilor* **bunei-cuviințe**".

O definire riguroasă a unității lexicale **bună-cuviință** se impune, ceea ce implică renunțarea la cuvintele ce aparțin aceleiași familii din definiția vocabulei. Astfel, **cuviință** trebuie înțeleasă ca fiind „*ansamblul regulilor, normelor de conduită sistematizate sau mai puțin sistematizate în consens cu comportarea acceptată de societate*" sau „*însuși comportamentul conform acestor reguli, norme*".

Acum, definiția cuprinde în sfera de înțeles a vocabulei **cuviință** atît sensul de „*politețe*", cît și cel de „*decență*". Deși secvențele lingvistice, **cuviință** și **bună-cuviință** sînt considerate echivalente semantic și sintactic constatăm o diferențiere pozițională a lor în construcții sintactice; spiritul limbii române, structura propoziției, înșiruirea cuvintelor în limba noastră selectînd folosirea uneia sau a celeilalte.

De pildă:

[*Copiii respectă (...)* **cuviința** *mesei* (Galation);
E atîta **cuviință** *în ținuta ei (...)* (Vlahuță);

M-am oprit unde am crezut de **cuviință** (Sahia);

Tu, autor al tratatului de vînătoare, n-ai socotit de cuviință a număra și turturica printre păsările de vînat. (Odobescu);

Nu e de **cuviință** *unui om (...) a lăuda astă patimă.* (Negruzzi) — (apud *D.L.R.L.C.*, Vol. I, p. 63)

În nici unul din aceste contexte **cuviință** nu poate fi substituită cu **bună-cuviință.**

În legătură cu scrierea corectă a secvenței în discuție trebuie să subliniem, în primul rînd, faptul că **bună,** adjectiv, forma feminină, și-a pierdut independența semantică, el nu mai înseamnă opusul lui *rău (rea).* În al doilea rînd, în îmbinarea de elemente lexicale, de care ne ocupăm, **bună** are rolul de a accentua, a întări sensul pozitiv al lui **cuviință.** Apoi, vocabula **cuviință** reflectă un sens ce nu poate avea determinări calitative, de aceea adjectivul calificativ **bună** își pierde în asociere cu ea și independența gramaticală, fapt ce se oglindește în aceea că referirile, în diferite contexte, privesc întreaga construcție, considerată ca exprimînd o singură noțiune, sinonimă cu „*politețe, respect, decență, comportare aleasă*".

Concretizînd o singură noțiune, cele două secvențe lingvistice **bună** și **cuviință,** prin compunere, formează un singur cuvînt.

Cum oglindim în scris această situație?

Folosind cratima între cele două elemente lexicale ale compunerii: **bună-cuviință,** marcăm grafic unitatea semantică a acestora, dar și lipsa unității lor morfologice (fiecare are flexiunea sa proprie), căci semnul ortografic amintit este trăsătură de unire și de despărțire, în același timp.

Am spicuit cîteva texte în care grafia noțiunii nu este cea recomandată:

Actele lor violente, în grup, exprimînd o concepție despre viață contrară regulilor de bună cuviință [...]. (*Măsuri ferme* [...], în Flamura, anul XXXIX, nr. 13614, Reșița, marți, 17 februarie, 1987, p. 6)

Se cere însă stabilit un adevăr: niciodată nu am depășit limitele bunei cuviințe.

(*Am contribuit și eu* [...], în Flacăra, anul XXXV, nr. 23 (1616), 6 iunie, 1986, p. 16)

(...) și nu are buna cuviință *să-și șteargă pantofii!* (*O seară încîntătoare*, în Varietăți, supliment al caietului de sală, Teatrul Național Cluj-Napoca, octombrie, 1986, p. 23)

Grafia din textele ce urmează arată că elementele lexicale care formează cuvîntul compus **bună-cuviință** sînt înțelese ca sudate, flexiunea privind doar sfîrșitul cuvîntului, iar **bună** fiind utilizat invariabil:

— *Acum, du-te! zise ea, cu totul năucă.*
Și să nu mai vii [...].
Pantelimon acceptă cu **bunăcuviință**.
(*Victoria neînaripată*, Ed. Eminescu, 1985. p. 414)
Pînă ajungem la declarația cu fenomenul românesc îi explicăm, celui care are **bunăcuviința** *lecturii, intenția cercetării.*
(*Primim*, în România literară, anul XIX, nr. 32, joi, 7 august, 1986, p. 8)
Din **bunăcuviință** *mai uzez uneori și de rime în poeziile mele.*
(*Arta insomniei*, în Astra, serie nouă (1971), anul XVI, nr. 184, 7 iulie, 1984, p. 11)

Întrucît nu avem și exemple cu forma de genitiv a compusului (**bunăcuviinței**) se naște întrebarea dacă nu cumva, prin ultimele exemple, nu este vorba de o fază de trecere de la sudura parțială la cea totală a cuvîntului. Înclinăm să credem că lucrurile stau tocmai așa, realitatea lingvistică fiind oglindită corect atît de scrierea cu cratimă, cît și de forma unificată (cînd flexiunea este la sfîrșitul compusului),

DUPĂ VOIA BUNĂ A CELUI-DE-SUS

Substantivul feminin **voe** are nenumărate sensuri: *voință, vrere, dorință, înclinație, plăcere; alegere, opțiune chef, dispoziție; încoire, acord, încuviințare, permisiune.*

Cînd vocabula exprimă unele sensuri, de pildă: *voință, alegere, dispoziție...*, ce pot primi adjectivele **bun (-ă), rău (rea)** ca determinante, atribuindu-i acesteia fie o trăsătură, fie alta, în funcție de starea obiectivă a realității redate de substantiv, atunci cele două elemente lexicale aflate în relația gramaticală arătată — pentru a o oglindi în scris — trebuie despărțite prin blanc (pauză albă): **voie bună, voie rea** ca și **voință bună, voință rea; opțiune bună, opțiune rea; alegere bună, alegere rea; înclinație bună, înclinație rea...**

Există însă unele formulări în care apar aceste elemente lexicale în ordinea determinat (**voia**) — determinant (**bună**), dar datorită contextului, secvența lingvistică nu mai selectează acele sensuri din grupa sinonimică a substanti-

vului care subliniază pe cel de *voință*, ci altele, ca *plăcere*, ce nu pot primi determinări calitative de genul *bun (-ă)* — *rău (rea)*. În această situație elementele lexicale amintite își pierd independența gramaticală și de sens, alăturarea lor concretizînd un sens unic și anume acela substantivat de **veselie**. Unii vorbitori simt nevoia oglindirii în scris a noțiunii redate și utilizează fie cratima (liniuța de unire) ca în cazul cuvintelor compuse, fie un singur șir de litere ca în cel al cuvintelor simple, așa cum se procedează și în textele următoare: „*Cerul sună/ Și răsună/ Se adună/* **Voie-bună** *(...)*" (*Poezii* (...), Editura Ion Creangă, 1973, p.105); „*Toată* **voiabună** *a miresei se risipi.*" (*Nunta cu sănii*, Editura Eminescu, 1980 p. 240).

Trebuie să recunoaștem că este o mare diferență de înțeles între ceea ce redă secvența lingvistică în astfel de formulări, deci *veselia* și ceea ce exprimă ea în altele, de felul acesta: *după* **voia bună** *a Celui-de-Sus*; *(el) a urmat* **voia bună** *a Domnului...* în care se subliniază prin scrierea cu blanc (pauză albă) sensul fiecărui element lexical în parte: **voia** *(voința, hotărîrea, opțiunea, vrerea)* **bună** *(dreaptă, corectă, nepărtinitoare)*.

Trebuie să acceptăm ca fiind corect oglindit în scris prin utilizarea cratimei sensul unic de *veselie* (adjectival: *vesel)* exprimat cu ajutorul elementelor lexicale **voie** și **bună** (care în această situație se pronunță fără pauză și chiar cu o anumită intonație ce pune un singur accent secvenței lingvistice — ca la cuvintele simple): **voie-bună**.

În citatul al doilea, unitatea semantică este surprinsă de secvența lingvistică **voiabună** *(veselia)*, dar schimbările flexionare atît în interiorul, cît și la finalul ei, fac analizabile cele două elemente, dîndu-le o autonomie lexicală (formală) în cadrul compusului ce nu este pusă în evidență de scrierea într-un singur șir de litere, sudate între ele, așa că cea mai adecvată modalitate de scriere a noii vocabule este cea cu cratimă (liniuță de unire) care oglindește și acest aspect: **voie-bună** *(veselie)*, **voia-bună** *(veselia)*, **voii-bune** *(veseliei)*.

CU PUȚINĂ **BUNĂVOINȚĂ...**

Secvența lingvistică **bunăvoință** exprimă o unitate semantică bine cunoscută de vorbitorii limbii noastre, anume: „*purtare* sau *atitudine plină de îngăduință* (față de cineva);

tragere de inimă (pentru a face ceva)", dar prezintă și una morfologică notată de flexiunea de la sfîrșitul rîndului de litere: art. n. — ac. **bunăvoința**, g. — d. **bunăvoinței** — ca la orice cuvînt simplu.

Analiza structurală gramaticală și semantică a vocabulei duce la concluzia că elementul lexical **bună** nu mai exprimă sensul opus lui *rău* și nu mai îndeplinește în această situație rolul de adjectiv și funcția sintactică de atribut, iar **voință**, la rîndul său, pierde sensurile substantivale: „*hotărîre, decizie, vrere; scop; dorință, poftă*" și prin aceasta, funcția de regent sintactic a lui **bună**. Deci fenomenul pierderii independenței elementelor lexicale **bună** și **voință**, atunci cînd luate împreună înseamnă „*purtare binevoitoare, îngăduință; tragere de inimă*", are ca rezultat, după cum s-a văzut, o noțiune nouă, diferită de a fiecărui element component luat separat.

Pentru oglindirea corectă în scris a realității semantice și gramaticale se utilizează un singur șir (sudat) de litere: **bunăvoință**,....

Considerăm însă ca fiind corectă forma surprinsă în textul următor:

> *Impresie de mare sărăcie, dar de multă* **bună-voință** (..).
> (*Jurnal mexican*, în Almanah estival — Luceafărul, 1986, p. 189)

Forma **bună-voință** nu trebuie considerată o greșeală propriu-zisă de scriere, întrucît cratima (liniuța de unire) notează unitatea de sens și cea gramaticală a compusului, dar ea nu redă și sudura totală a elementelor lexicale ce îl formează și pentru a cărei oglindire este nevoie de scrierea împreună a literelor, așa cum se procedează în cazul oricărui cuvînt simplu. Această formă este cerută atît de lipsa schimbărilor flexionare în interiorul compusului, cît și de inexistența unor greutăți fonetice de pronunțare, dar și de prezența unui singur accent: **bunăvoința, bunăvoinței.**

CU BUNĂ VOINȚĂ — CA ȘI CU VOINȚĂ BUNĂ

În rîndurile scrise sub titlul anterior am arătat de ce este corect scris **bunăvoință**, art. n.-ac. **bunăvoința**, g.-d. **bunăvoinței** cînd intenționăm să transmitem sensul „*purtare binevoitoare, îngăduință; tragere de inimă*". Dar trebuie să adăugăm imediat că vocabula în discuție, cînd este utilizată

articulat nehotărît la nominativ-acuzativ urmată de un adjectiv pronuminal sau de un pronume personal la singular în genitiv: **bunăvoința** *sa, lui, ei* are ca *omofonă (pronunție identică, dar scriere diferită și înțeles diferit)* formația: **bună voință**, respectiv: **bună voința** *sa, lui, ei* cu înțelesul *o corectă hotărîre, vrere*, respectiv *corectă hotărîrea, vrerea sa, lui, ei*. În situația aceasta **bună** și **voință** sînt două cuvinte distincte, unul definind o noțiune abstractă și celălalt atribuindu-i acesteia o calitate pozitivă ca și **voința bună** *(hotărîre bună)* ceea ce impune scrierea lor separat.

Mai ușor este de deosebit vocabula analizată față de grupul sintactic liber atunci cînd acestea sînt întrebuințate articulat hotărît, întrucît compusul are mărcile flexionare la sfîrșitul șirului de litere, pe cînd construcția sintactică liberă marchează schimbările fonetice cazuale la fiecare din elementele puse în relația determinant-determinat. Comparați **bunăvoința** *(comportamentul binevoitor îngăduința, tragerea de inimă)* cu **bună voința (voința bună,** *hotărîrea corectă)* și **bunăvoinței** *(comportamentului binevoitor,....)* cu **bunei voințe (voinței bune,** *bunei hotărîri)*.

Iată un text în care apar corect scrise cele două distincte realități lexicale, gramaticale și semantice: „*Dac-ar fi* **bunăvoință**/*azi ar înflori planeta*/...." *(Oda* **bunei voințe,** în Luceafărul, 18 oct., 1986, p. 8).

Textul citat este un fragment dintr-o odă închinată *bunei hotărîri, hotărîrii pozitive de a fi pace pe Pămînt* și este corect scris în titlu: **bunei voințe.** La fel, versurile citate, referindu-se la condiția esențială a realizării *hotărîrii bune*, adică la *tragere de inimă pentru a face ceea ce s-a hotărît*, oglindesc corect în scris sensul exprimat: **bunăvoință.**

Textul reprodus este bine înțeles, datorită ortografierii sale: **hotărîrea** *pe care au luat-o oamenii este* **bună (bună voință)** și ei au, totodată și *tragerea de inimă* **(bunăvoință)** pentru a o îndeplini.

GREȘIND CU: BUNĂ-CREDINȚĂ...

După cum se poate lesne observa, vocabula **bună-credință** este formată din adjectivul **bună** și substantivul **credință,** care nu mai exprimă sensurile lor obișnuite, luate separat în diferite construcții sintactice, ci un sens nou: „*onestitate, sinceritate, convingere intimă a cuiva că ceea ce face este bine*".

Pentru a reda aceste sensuri, compusul trebuie scris cu cratimă între elementele lexicale componente, liniuța de unire oglindind faptul că ele nu mai sînt independente semantic și gramatical. Dacă nu procedăm astfel secvența lingvistică **bună credință** poate fi înțeleasă drept **credință bună**, adică *„religie bună, crez bun"*.

Flexiunea producîndu-se la ambele elemente (g-d: **bunei-credințe**) și existînd posibilitatea separării acestora prin forme pronuminale (**buna** *lui* **credință, bunei** *lui* **credințe...**) — așa cum se procedează și în cazul succesiunii unor cuvinte simple — sesizarea unității sensului nu se mai petrece, ceea ce determină scrierea incorectă a compusului, care, de cele mai multe ori, este însoțită de pleonasm și construcții sintactice greșite. De pildă: *„(...) discuția e cu adevărat* sinceră, *profesionistă și* de bună credință". *(Modelul* (...), în Cinema, nr. 10 octombrie, 1985, p. 6); "*(...) simți, pe dată, robustețea unei convingeri deloc incompatibile cu ponderea sănătoasă și decența unei* bune credințe în celălalt." *(Victoria* (...), în Cinema, nr.5, mai, 1986, p. 4).

În primul citat, **bună-credință** (cum ar fi trebuit să apară scris) repetă inutil sensul vocabulei *sinceră*, producînd pleonasmul, iar în citatul al doilea *unei convingeri* (....) și **unei bune-credințe** (folosim ortografia cerută de sensul unic) constituie o formulare, de asemenea, pleonastică, mai mult, **unei bune-credințe în celălalt** este o modalitate greșită de a construi sintactic, deoarece ori zicem **credinței în celălalt**, ori construim corect sintactic: **unei bune-credințe față de celălalt.**

Să notăm că o formulare ca: *„(....)* buna credință *a celor ce umplu conjunctural-vidul de putere actual (...)* (în Vox. nr. 1, 1990, p. 7) ar putea determina înțelegerea: **credința** (se presupune în ce) ca **bună.**

BUNĂSTARE ȘI BUNĂ STARE ÎN ACELAȘI TIMP

Se știe, sensul *„situație materială bună, prosperă, prosperitate"* poate fi exprimat și de vocabula **bunăstare**, substantiv feminin, cu formă doar de singular.

Sudura totală a șirului de litere este justificată din punct de vedere ortografic atît de pierderea sensurilor originare ale

elementelor lexicale ce o compun, cît și de cea a independenței lor gramaticale (**bună** nu mai este adjectiv ce atribuie determinatului său sintactic o trăsătură din cele pe care le poate reda, iar substantivul **stare**, *„fel, mod, situație în care se află cineva sau ceva"*, la fel). Totodată, flexiunea se realizează la sfîrșitul compusului ca și la cuvintele simple.

Există posibilitatea, după cum reiese din rîndurile de mai sus, ca cele două elemente lexicale să fie utilizate și separat, ca ele să aibă independență semantică și gramaticală nu numai în enunțuri diferite, ci și în cadrul aceluiași enunț, ba mai mult, să fie chiar alăturate: **bună stare**, *„situație perfectă, prezentare nealterată, neuzată în care se află cineva sau ceva"*.

Ortografierea diferită a celor două secvențe lingvistice (omofone) este relevată de următorul text:

> *Planetele rapide, de-abia spre sfîrșitul lunii, vor veni să consolideze* **starea bună** *și* **bunăstarea** *generală a peștilor* (persoanele născute în zodia peștilor, s.n. U) (...).

(*Destinul și astrele*, în Evenimentul, anul I, nr. 7, săptămîna 2—6 aprilie 1990, p. 14).

Utilizînd blancul (pauza albă) între cele două elemente lexicale: **stare** și **bună**, autorul textului citat a oglindit în scris faptul că acestea exprimă sensuri diferite și îndeplinesc funcții sintactice distincte. De asemenea, scriind același șir de litere sudat: **bunăstare**, el a subliniat, astfel, unitatea semantică (*„prosperitate, belșug"*) și gramaticală a acestuia (substantiv feminin).

Trebuie menționat faptul că unitatea morfologică a compusului determină comportamentul sintactic al acestuia care este întocmai ca al oricărui cuvînt simplu.

Secvențele lingvistice în discuție pot să fie diferențiate în funcție de topica utilizării atît a adjectivului pronominal posesiv sau demonstrativ, cît și a pronumelui personal — ca determinante atributive ale lor.

În cazul construcției sintactice, dacă, pe lîngă adjectivul **bună**, substantivul **stare** are și alte atribute, dintre care unul este exprimat printr-una din valorile morfologice arătate mai sus, aceea care este utilizată poate să se interpună celor două elemente lexicale, adică să le separe, ceea ce demonstrează independența lor semantică și gramaticală.

Compusul **bunăstare** nu permite intercalarea în șirul lui de litere a nici unei alte secvențe lingvistice, fapt ce demon-

strează unitatea sa semantică și gramaticală. Aceasta mai poate fi demonstrată și de posibilitatea substituirii sale cu un sinonim.

Iată un text în care surprindem concretizarea situațiilor analizate:

> *Și dacă băncile ei, celebre în lume, îi aduc beneficii uriașe și o bună parte din* **buna** *ei* **stare** *și din* **belșugul** *ei*, tot aceste *bănci îi aduc necazuri deloc puține și deloc nu mici.*
>
> (*Căderea unui înger*, în Oblio, anul I, nr. 14—26 mai 1990, p. 13).

Sînt însă foarte frecvente situațiile în care sensurile ce se vor exprimate nu sînt adecvat oglindite în scris.

De pildă:

> *Nația nu vrea din nou comunismul înrobitor, generator de dictatură, opresiune, crimă, foamete și sărăcie! Nația vrea libertate și* bună stare, *cinste, dreptate (...)*
>
> (*Deznaționalizarea pe cînd?*, în România liberă nr. 462, marți, 13 august 1991, p. 3)
>
> *Prin descătușarea inițiativei particulare forța creatoare a individului se va putea afirma, fapt ce va duce la o* bună stare *generală.*
>
> (*Cei trei candidați*, în Strada, anul I, nr. 6, p 5)

În primul citat, antonimul lui **sărăcie**, ar fi trebuit să fie **bunăstare** iar nu **bună stare** (adică „*modul în care se află ceva sau cineva*).

Deci trebuia ortografiat: **bunăstare**, o singură noțiune: „*prosperitate, belșug*".

În al doilea text, de asemenea, sensul cerut este cel de *prosperitate*, ceea ce ar fi impus scrierea: **bunăstare.**

BUNUL-GUST E DIFERIT DE GUSTUL BUN

Gust, substantiv neutru, înseamnă „*simț prin care organismul primește informații despre proprietățile chimice ale unor substanțe cu care vine în contact; senzație produsă, mai ales de alimente asupra mucoasei bucale și a limbii*". În funcție de calitatea senzației, putem aprecia că este vorba de: **gust bun, gust prost, gust rău, gust plăcut, gust neplăcut, gust dulce, gust amar....**

De pildă:

(...)*eu am rămas și am chefăit o prăjitură care mi-a lăsat un* **gust amar** *(...).*

(Baladă neterminată, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988 p. 134)

(...) îmi spui că mă placi și eu știu că sînt un „exemplar" cu care sexul frumos nu poate decît să se mindrească. Deci ai un **gust rafinat.**

(Claudia, Editura Albatros, București 1988, p. 31)

Inversînd ordinea obișnuită în limba română (substantiv + adjectiv) vom putea spune: **bun gust, prost gust....** în formulări de genul: **Bun gust** *are mîncarea aceasta !....*

La figurat, **gust** înseamnă *„capacitatea de a înțelege și de a aprecia frumosul"*. Cînd această capacitate este foarte dezvoltată putem spune: **gust rafinat, gust desăvîrșit....** construcții sintactice în care recunoaștem cu ușurință prezența a două cuvinte.

Cînd vrem să concretizăm înțelesul de *„gust rafinat, gust desăvîrșit"* adică *„simț estetic rafinat, simț estetic desăvîrșit"* putem folosi și secvența lingvistică: **bun-gust,** substantiv neutru, cu o formă doar de singular, art. **bunul-gust,** g.d.art. **bunului-gust.**

De aceea texte, de felul care urmează, sînt greșite și din punct de vedere ortografic, dar și din cel al exprimării:

Un film pretențios — Becket — cu ținută, de bun gust desăvîrșit (...).

(Becket, în Cinema, nr. 10 (296) anul XXV, octombrie, 1987, p. 21)

Bun-gust este echivalent semantic cu **gust** *desăvîrșit*. Formularea ar trebui refăcută: *un film pretențios — Becket — (...), de* **bun-gust** *(„care denotă un simț estetic dezvoltat"); un film pretențios — Becket — (...), realizat cu* **gust** *(„simț estetic"); un film pretențios — Becket — (...) care dovedește un* **gust desăvîrșit** *(„o capacitate desăvîrșită de a înțelege și a aprecia frumosul"); un film pretențios — Becket — care oglindește* **bunul-gust** *(„simțul estetic rafinat") al realizatorilor.*

Trebuie să procedăm astfel pentru a face distincție între **bun gust, gust bun** (opus cu **rău gust,** *„neplăcut gust"* și **bun-gust,** *„capacitatea de a înțelege și a aprecia frumosul"*. Sensul acesta din urmă nu se realizează însă cînd adjectivul **bun** este postpus substantivului **gust,** așa cum, de altfel, este ordinea firească în limba română, căci în poziția aceasta el atribuie sensului concret pe care-l determină trăsătura redată de

el: „*gust agreabil*". Iată de ce este inadecvat folosită construcția sintactică **gust bun** în anunțul următor:

> *Cînd vă invită la teatru sau să vizionați un spectacol... după ce ajungeți acasă spuneți-i că are* gust bun *atunci cînd alege spectacolele.*
> (*50 de forme pentru a-l face să se simtă important*, în Opus, nr. 23, iunie, 1991, p. 3).

Pentru a evita echivocul, trebuie scris **bun-gust**, „*simț estetic rafinat*".

Cratima, în cazul blocului lexical în discuție, are rolul de a marca sensul unic, dar și de a oglindi faptul că sudura elementelor lexicale ale acestuia nu este totală, căci flexiunea se realizează în interiorul grupului de litere iar nu la sfîrșitul lui, cum se întîmplă la cuvintele simple: **bun-gust, bunul-gust, bunului-gust.**

NU PUTEM ORTOGRAFIA DUPĂ BUNUL-PLAC

În suita compuselor formate din adjectivul **bun** și un substantiv se încadrează și vocabula **bun-plac, bunul-plac, bunului-plac**, „*dorință, poftă, chef*".

Dar cînd rostim secvența lingvistică, intercalînd forma proprie de persoana a III-a singular (un singur posesor, un singur obiect posedat) a adjectivului pronominal posesiv al elementelor ei componente, vom ortografia: **bunul** *său* **plac.**

Elementele de vocabular ale compusului, deși separate în șirul vorbirii de adjectivul pronominal posesiv, au mental o unitate semantică reală, mult depărtată de sensurile lor luate separat, dar și de suma acestora. Vorbitorii au în minte deci sensul folosit mai mult în locuțiuni și expresii consacrate, „*după capriciul (cuiva)*" (*după* **bunul-plac** *al cuiva*) sau „*a fi la discreția, la cheremul cuiva*" (*a fi la* **bunul-plac** *al cuiva*).

Cu atît mai mult trebuie să luăm în seamă această unitate semantică atunci cînd utilizăm secvența lingvistică fără adjectivul pronominal posesiv și să o marcăm grafic prin cratimă între cele două componente: **bun-plac, bunul-plac, bunului-plac.**

Totuși, întîlnim texte în care faptul că elementele lexicale **bun** și **plac** exprimă o singură noțiune, nu este luat în consi-

derare, scriindu-se două cuvinte, cînd, în realitate, nu este decît unul.

De pildă:

O dată cu avîntul industrial, apăruse lăcomia și exploatarea mîinii de lucru, aflată la bunul plac *al (...) patronașilor (...).*

(Landoul cu blazon, Editura Junimea, Iași 1985, p. 86)

— *(....) Nu suport organic abuzul*, bunul plac, *persecuția, minciuna, neglijența.*

(Valea Vulturilor, Editura Cartea Românească, București, 1987, p. 309)

Corect ar fi trebuit să se scrie: *la* bunul-plac *ai patronașilor* și tot așa, în celălalt exemplu.

O VOCABULĂ PENTRU „DESPĂRȚIRE": RĂMAS-BUN

Să analizăm, în textul ce urmează, șirul de cuvinte scris cu litere obișnuite.

(...) veniră să-și ia un cald rămas bun *de la responsabilul cazanului.*

(Înghețul, în Urzica-Perpetuum comic, '86, 1986, p. 59)

Dacă am considerat vocabulele *cald*, *rămas*, și *bun* ca fiind independente din punct de vedere semantic și gramatical, așa cum procedează autorul formulării spicuite, scriindu-le cu blanc (pauză albă), am realiza o exprimare respinsă de realitatea lingvistică românească, deoarece am avea pentru un singur substantiv două adjective determinante la același nivel de calificare semantică, ceea ce ar produce pleonasmul (compară cu *frumoasă* casă *arătoasă*).

În realitate, cînd vorbitorii limbii române rostesc secvența lingvistică **rămas-bun** au în minte sensul întregului acestei formații, acela de *„despărțire"* sau de *„adio"*, iar nu înțelesul fiecărui element în parte. Iată de ce putem spune *cald* **rămas-bun** (fără ca formularea să fie pleonastică) și, de asemenea, un *trist* **rămas-bun** (fără a fi o contradicție în termeni).

Iată alte texte care oglindesc frecvența mare a greșelii de scriere semnalate în rîndurile de față:

A plecat prin grădină, pe cărare, spre șosea, fără să-și ia rămas bun.
(O dimineață de luni, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 81)
(...) mi-a spus (...) că-mi pot lua rămas bun *de la o altă speranță (...).*
(Doamna Bulandra, în Almanahul Ateneu, 1986, p. 159).
Mi-am luat rămas bun *de la doamna Raimanda Han (...)*
(Sărmanul Klopstock, în Almanahul literar 1986, p. 80)

În toate cele trei texte citate ar fi trebuit să apară scris: **rămas-bun**. Această ortografiere corespunde fenomenului lingvistic al pierderii independenței gramaticale și semantice a elementelor lexicale în înșiruirea dată și obținerea unui sens nou, „*adio, la revedere*; *cuvinte de despărțire*".

ADIO!.... LA UN BUN RĂMAS...

Ca *formulă de salut adresată de o persoană care pleacă celui (celei) sau celor care rămîn* este folosită și secvența lingvistică **bun-rămas**. Este adevărat că **rămas-bun** a cunoscut o frecvență cu mult mai mare încît s-a impus, și astăzi este utilizat de majoritatea vorbitorilor limbii române. Cînd însă folosim în accepțiunea arătată segmentul lexical **bun-rămas**, în mod obligatoriu, trebuie să-l ortografiem astfel, întrucît el are comportamentul gramatical și semantic al unui cuvînt compus.

Scriem separat două cuvinte atunci cînd ne referim la *un obiect pierdut sau de nerecuperat*: **bun rămas**, la fel ca sintagma construită similar, *(a rămîne)* **bun plătit** *(ceva)*, adică „*atunci cînd nu se mai poate reveni asupra unei plăți considerate de una dintre părți ca insuficientă sau greșit calculată*".

De asemenea, despre *un obiect moștenit* se spune că este un **bun rămas** *de la cineva*, deci fiind vorba de două noțiuni distincte, una care califică iar alta care definește obiectul calificat, elementele lexicale se scriu despărțit.

Trebuie să se facă următoarea precizare: scriem **rămas-bun** și **bun-rămas** formele de salut cu sensul *„la revedere; adio; rămîi cu bine"* și **bun rămas** pentru a exprima că *„un bun are calitatea de a fi rămas undeva, departe față de posesorul de drept și considerat de acesta de nerecuperat* sau că *un bun (valoare, obiect) este rătăcit, uitat, pierdut (pentru totdeauna)"*.

Sensul exprimat de vocabula **bun** în construcții de acest fel este relevat cu claritate în textul următor:

> *(...) au purces către (...) spre a se convinge că lucrurile stau într-adevăr așa și ceva căzut e* **bun căzut**, *(căzut) pentru totdeauna.*
> *(Comuna (...)*, în Ceaușescul, anul I, nr. 14, august 1991, p. 7)

VEDERE BUNĂ CA ȘI BUNĂ VEDERE

În limba română avem locuțiunea adverbială *la vedere*, *„în văzul tuturor, în public"* și formula de salut la plecare (despărțire): *La bună vedere!*

În textul care urmează avem a face cu o secvență lingvistică formată din cuvintele **bună** și **vedere**, scrise fără pauză albă între ele, deși sînt două sensuri distincte, cu funcții sintactice diferite:

> *Îi venea să-și dea pumni în cap cînd își amintea că și legea poate fi eludată în ciuda amenințărilor ei ultimative și repetate ca de femei îndrăgostite, atunci, cînd chițibușurile, prin care el reușea tot timpul să-i dea cu tifla și să îi scape, erau atît de la îndemînă și* bunăvedere. (Legea și carnavalul, Perpetuum comic '84, 1984, p. 123)

Despre o **vedere bună** se poate vorbi doar cînd vederea concretizează *simțul văzului căruia îi atribuim însușirea de a fi pertinent, dezvoltat...* Dacă inversăm locul termenilor: **bună vedere**, înțelesul nu se schimbă. Fiind două cuvinte aparte, ortografia trebuie să le separe pentru a exprima corect situația lingvistică obiectivă, diferită a acestora.

Secvența lingvistică spicuită este artificială din punctul de vedere al înțelesului și al formei ce-l exprimă, deoarece un cuvînt concretizează o singură noțiune, or *bunăvedere*, scris astfel, se abate de la această cerință. Mai mult, în contextul dat s-a obținut un compus cu un sens nedeterminat,

căci ce să însemne *ceva pus la bunăvedere*? E imposibil să găsim un sinonim, adică un sens unic, acestui element lexical.

Corect ar fi trebuit să se scrie: *(...) atît de la îndemînă și la vedere.*

Cînd ne vom referi la *vedere* înțeleasă ca „*văz*", vom scrie: **vedere bună, bună vedere, vedere slabă, slabă vedere, vedere încețoșată, încețoșată vedere** etc.

NE DORIM UN BUN SFÎRȘIT

Unul din sensurile substantivului neutru **sfîrșit** este acela de „*final (capăt, încheiere)*".

Sfîrșitul unei întreprinderi, al unei acțiuni poate să fie *așteptat*, *neașteptat*, *presupus*, *închipuit*, *rău*, *bun*... Aceste cuvinte determină numele care exprimă momentul în care se sfîrșește ceva, atribuindu-i o însușire distinctivă: **sfîrșit așteptat, așteptat sfîrșit, sfîrșit neașteptat, neașteptat sfîrșit.. sfîrșit bun, bun sfîrșit...**

Se pare că lucrurile nu sînt chiar atît de clare, cîtă vreme mai apar și grafii de felul celei din textul următor:

[...] „*misiunea*" *noului — care trebuia oricum să fie dusă la* **bun-sfîrșit** — *fiind aceea de a-l găsi pe* [...]

(*Cînd parabola* [...], în România literară, anul XIX, nr. 49, joi 4 dec. 1986, p.10)

În acest enunț înșiruirea de litere în discuție are un sens unitar: „*rezolvare, îndeplinire*". Autorul vrînd să asigure exprimarea acestui sens, utilizează liniuța de unire, care oglindește faptul că secvența lingvistică formează un bloc lexical. Nu se poate spune că s-a procedat greșit, dimpotrivă, el aplică cu consecvență funcția ortografică a cratimei.

Cînd spunem însă că cineva a avut parte de un **bun sfîrșit**, vocabulele **bun** (opus lui **rău**) și **sfîrșit** (aici, „*moarte*") sînt independente semantic — fiecare exprimă o noțiune diferită față de cealaltă — și totodată gramatical — prima este adjectiv și determină pe cea de a doua care are rol de substantiv — ceea ce în scris se marchează folosind pauza albă (blancul) între ele.

În încheierea rîndurilor de față trebuie să facem următoarea observație: nu întotdeauna regulile ortografice se con-

formează simțului lingvistic sau realității lingvistice (în speță, procesului contopirii unor vocabule într-un sens nou), care rămîn în ortografie, cum am văzut, suverane.

SUSȚINEM: BUNA INTENȚIE

Substantivul feminin **intenție** exprimă *dorința, gîndul de a face, de a întreprinde ceva, un plan, un proiect*". Din această definiție se desprinde faptul că în vorbire vocabula **intenție** este independentă semantic și gramatical.

Și, totuși, întîlnim texte în care grafia contravine acestei cerințe.

De pildă:

El își închipuie că e suficientă o declarație de bune-intenții *pentru ca oricine să vină aici cînd vrea.*

(*Heralzii*, Editura Albatros, București, 1983, p.224).

Intenția poate să fie **rea, neexprimată, exprimată, tăinuită, recunoscută, apreciată** etc. Fiecare dintre aceste determinante atribuie substantivului o trăsătură distinctă. La fel se petrec lucrurile în cazul utilizării lui **bun,-ă**, pentru a i se atribui substantivului **intenție** calitatea exprimată de acest adjectiv. Nu putem scrie împreună cuvîntul care determină noțiunea abstractă și cel determinat, care o însușește.

Vom scrie întotdeauna cu blanc (pauză albă) între elementele construcțiilor sintactice care nu au nici un fel de unitate semantică și gramaticală, fiind vocabule independente din aceste puncte de vedere.

Corect este: **bună intenție, buna intenție, bunei intenții, bune intenții, bunele intenții, bunelor intenții.** Aceasta, fiindcă asemenea situații nu au absolut nimic comun cu acele contexte în care avem a face cu forme compuse cum sînt: **bunăvoință, bunăstare...** (a se observa că în cazul acestor compuse lipsesc formele de plural).

SÎNTEM PENTRU: O BUNĂ DISPOZIȚIE

Prin **dispoziție** înțelegem — în expunerea de față — „*stare sufletească*". Sintagma se ortografiază cu blanc între termenii componenți ca și **stare naturală, stare socială, starea**

vremii, starea sănătății. Acestor stări particulare li se pot atribui determinante cu sens diferit, în funcție de existența obiectivă ce se cere concretizată la un moment dat în legătură cu ele: **stare** *sufletească* **bună, stare** *sufletească* **proastă...**

La fel vom scrie: **dispoziție bună, dispoziție rea, dispoziție proastă,** dar și **bună dispoziție, excepțională dispoziție** etc., construcții cu postpunerea calificativului, în care accentul sintactic cade pe noțiunea exprimată de determinant, dîndu-i o mare pregnanță, fără deci a schimba funcțiile gramaticale sau valorile semantice ale vocabulelor ce formează secvențele lingvistice analizate.

Iată însă că apar, în anumite contexte, și grafii care nu sînt justificate din punct de vedere gramatical sau semantic:

> *Cu patetism, cu umor/.../ sau* bună-dispoziție.
> *(Anchetatorul apatic;* Cronica literară, în Orizont, serie nouă, anul XXXII, nr. 22 (1109), 3 iunie, 1988 p.2.)
> *O diferență (sau distanță) atît de mare, parcursă atît de repede prin simpla* bună-dispoziție *a tuturor. O* bună-dispoziție *altfel îndoielnică.*
> *(Frigul verii,* Ed. Militară, București, 1985, p.147)

Bună are același statut morfologic pe lîngă substantivul **dispoziție** indiferent dacă este postpus sau antepus acestuia, și anume acela de adjectiv calificativ, arată starea sufletească a cuiva ca fiind *„lipsită de mîhnire, veselă"*.

Putem spune fără ca înțelesul textelor să se schimbe: *cu patetism, cu umor /.../ sau* **dispoziție bună**; */.../ (distanța) atît de mare parcursă atît de repede prin simpla* **dispoziție bună**; *a tuturor. O* **dispoziție bună** */.../* .

Dacă am admite scrierea cu cratimă între adjectivul *bună*, antepus substantivului **dispoziție** și acesta sau scrierea celor două vocabule împreună, ar trebui să procedăm la fel cu toate adjectivele antepuse care determină oricare alt substantiv. Nu putem, însă, face astfel, deoarece avem două cuvinte aparte, care au sensuri diferite, care nu aparțin din punct de vedere morfologic aceleiași clase și au, totodată, funcții sintactice distincte.

Că avem, în construcția sintactică dată, două cuvinte iar nu unul singur, ne poate demonstra punerea adjectivului **bun,-ă** la gradele de comparație. Sună românește doar: *foarte* **bună dispoziție,** *în cea mai* **bună dispoziție.**

Vom scrie deci: **bună dispoziție**. De pildă:
Face stînga-mprejur, militărește, dispare din încăpere. Savu clătină din cap. I-a pierit **buna dispoziție**.
(*Drumeț în calea lupilor*, Ed. Eminescu, București, 1987, p.333)

CLAR CA: BUNĂ ZIUA!

Zicem, la fel, cînd am avut o zi fără necazuri, tihnită, că a fost **bună ziua** ce a trecut. De aceea, cînd ne întîmpină cineva cu: „**Bună ziua!**" înțelegem că ne dorește o zi așa cum o atestă formula, cu adevărat bună.
În cazurile acestea, vom scrie cele două cuvinte, independente semantic și gramatical, separat, căci astfel procedăm în toate situațiile în care exprimarea prezintă un adjectiv care determină un substantiv.

Dar nu întotdeauna grafia respectivă este cea recomandabilă.
De pildă:
(...) și (...) un regulament (...) care să stimuleze și să stipuleze zîmbetul, răspunsul la Bună-ziua, *spiritul îndatoririlor* [...]
(*Obrazul firmei*, în Flacăra, nr. 43, vineri, 24 octombrie, 1986, p.19).
— Bună-ziua, *copii (...)*.
(Ib p. 227)

În ambele texte ar fi trebuit scris **Bună ziua**, deoarece se reproduce formula de salut analizată deja.
Alta este situația surprinsă în textul ce urmează:
(...) cealaltă doamnă ieșea cu acel aer pe care îl invidiam toți, lăsînd în urma ei un bună ziua *aproape plin de compasiune.*
(*A doua oară*, în Almanahul literar 1987, București 1986.p.165)

Considerăm că ar fi trebuit să se scrie **bună-ziua** întrucît articolul nehotărît **un**, formă de masculin, nu se acordă cu nici unul din elementele lexicale pe care le precedă, acestea fiind de genul feminin, deci articolul nehotărît corespunde nu elementelor componente, care și-au pierdut independența semantică și gramaticală, ci unității lexico-gramaticale a acestora.

Un argument în plus pentru considerarea lui **bună-ziua** compus, în contextul dat, îl constituie determinarea adjectivală, care are forma tot de masculin ca și articolul nehotărît: *(aproape)* **plin**, ceea ce înseamnă că și ea nu se acordă cu elementele componente ale secvenței lingvistice, care au forma de feminin (mai precis cu elementul determinat ce are formă de feminin), ci cu unitatea lexico-gramaticală a compusului **bună-ziua**, cu sensul „*salut*": **un bună-ziua** *(salut) aproape plin de compasiune.*

O FORMULĂ DE SALUT (BUNĂ DIMINEAȚA!) ȘI O FLOARE (BUNĂ-DIMINEAȚA)

Cînd urăm cuiva: **Bună dimineața!** înțelegem că *îi dorim o* **dimineață bună**, *adică fără surprize neplăcute.* De aceea se și obișnuiește să se spună *am avut o* **dimineață bună**, *adică mi-a mers foarte bine.*

Secvența lingvistică se va scrie în astfel de situații cu blanc (pauză albă) între termenii lexicali care o compun, deoarece se disting două sensuri exprimate de două vocabule, **dimineața**, care denumește „*un moment caracteristic al zilei, începutul acesteia*", și **bună** care arată calitativ trăsătura pozitivă a fenomenului desemnat. Relația sintactică este determinant **(bună)** — determinat **(dimineața)**. Deci avem a face cu două cuvinte independente din punct de vedere semantic și gramatical, ceea ce impune următoarea ortografie: **Bună dimineața!**

Sînt greșite grafiile surprinse în textele ce urmează:

> *El vine, îmi urează* bună-dimineața *și-mi dă legătura.*
> *(Ademenitoarele capcane*, în Almanahul România literară, 1984, p.266)
>
> *Îți dă* bună-dimineața *frumos (...).*
> *(Scaunul cu pînză al actorului*, Editura Meridiane, București, 1985, p.78)

Cratima (liniuța de unire) este greșit utilizată, deoarece produce un fals compus în locul a două cuvinte simple: **dimineața** „*prima parte a zilei (din zori pînă la prînz)*" și **bună**, cu înțelesul „*liniștită, fericită, tihnită*".

Corect ar fi trebuit scris: **Bună dimineața** cu sublinierea că atît în primul text, cît și în al doilea, fiind vorba de cuvintele altcuiva, să se fi folosit semnele de punctuație cerute

de un astfel de caz: *(...) îmi urează:* **„Bună dimineața!“**; *(...) Îți dă:* **„Bună dimineața!“** *(...)*.

Altfel se ortografiază secvența lingvistică, atunci cînd numim cu ajutorul ei mai multe specii de plante agățătoare ornamentale, cu flori mov-roșcate sau albastre, avînd corola în formă de pîlnie: **bună-dimineața** *(Ipomaea, Pharbutis)*, altfel spus, *zorea, zorele*.

Deci **bună-dimineața** ca nume de floare este un compus al cărui sens nu rezultă din suma sensurilor cuvintelor care îl alcătuiesc; el este unul nou, foarte depărtat de sensurile termenilor componenți.

Iată un text în care surprindem compusul analizat:

Pe o **bună-dimineață**
În bătaia soarelui
Se urca o mogîldeață
(...)
(Pe o **bună-dimineață**, în Almanahul copiilor 1988, p.56)

Tot cu cratimă (liniuță de unire) se va scrie și atunci cînd secvența lingvistică exprimă un sens unic, acela de *„salut“*:

(...) m-a întîmpinat cu un **bună-dimineața** *plin de căldură.*
(Civism, în Contemporanul, nr.3 (1575), 1977, p.12)

Atît articolul nehotărît proclitic cît și determinantul adjectival au forma de masculin singular ceea ce înseamnă că secvența lingvistică **„bună-dimineața“** — în enunțul citat — are o unitate lexico-gramaticală, exprimă deci un sens unic, anume acela de *„salut“*, că **bună** nu mai este adjectiv, exprimînd o calitate și **dimineața**, de asemenea, nu mai are rolul de substantiv feminin care redă înțelesul *„partea de început a zilei“*, adică aceste două vocabule și-au pierdut independența semantică și gramaticală, formînd împreună cuvîntul nou.

CUM SCRIEM CORECT DENUMIRILE UNOR FLORI SAU ALE UNOR PLANTE?

Trebuie să răspundem acestei întrebări, întrucît constatăm inconsecvența grafiei în una sau alta din lucrările cu caracter botanic.

Încă de la început, subliniem faptul: substantivele care denumesc plante sau flori sînt fie de genul masculin, fie de cel feminin, iar nu așa cum rezultă din pasajul:

> *(...) nu este deloc întîmplător că aproape toate florile sînt de genul feminin (...), adică:* o ochiul boului-două ochiul boului.
>
> *(Ghiveci prin buzunare, violete prin manșete*, în Cinema, nr.2 (278), anul XXIV, februarie 1986, p.24)

Este adevărat, noțiunile generice de *floare* sau de *plantă* sînt de genul feminin, dar: *crinul*, *macul*, *odoleanul*, *mușețelul*... sînt unități lexicale de genul masculin: **un** *crin*—**doi** *crini*; **un** *mac*—**doi** *maci*.....

Autorul substituie greșit denumirii propriu-zise a florii termenul generic de *plantă* (**o** *plantă*-**două** *plante;* **o** *floare*-**două** *flori*).

În text, nu avem a face doar cu confuzia arătată, ci și cu o greșeală de scriere, deoarece, în cazul citat, denumirea este formată din mai multe elemente lexicale, care au o unitate semantică. Blocul lexical trebuie să o reflecte în scris, ceea ce se poate realiza utilizînd cratima (liniuța de unire): **ochiul-boului.** Este bine să procedăm astfel întrucît nu avem în vedere propriu-zis, ochiul animalului, ci o realitate botanică al cărei aspect sugerează (realizează) legătura prin comparație cu organul văzului al animalului numit.

Cînd ne referim la floare zicem: **un ochiul-boului;** *am cules* **un ochiul-boului,** *am cules* **niște ochiul-boului.** Vom scrie însă: **ochiul boului** cînd este vorba chiar de *organul văzului (al) ființei* respective.

Articularea proclitică ne ajută să distingem compusul de grupul sintactic liber, căci, cînd ne referim, la floare, zicem: *un* **ochiul-boului,** iar cînd ne referim chiar la organul văzului, trebuie utilizat articolul posesiv pentru a atribui posesorului obiectul denumit: *un* **ochi al boului,** iar la plural: *niște* **ochi** *de* **bou,** atributul fiind exprimat printr-un substantiv în acuzativ cu prepoziție.

Cînd organul este unul singur, de pildă: *coada*, *limba*, *gușa*... diferența este marcată de atributul substantival prepozițional în cazul întrebuințării grupului lexical liber: *o* **coadă** *de* **cal,** *o* **gușă** *de* **porumbel,** *niște* **cozi** *de* **cal,** *un* **picior** *al* **caprei,** *niște* **picioare** *de* **capră,** *o* **țîță** *a* **oii,** *niște* **țîțe** *de* **oaie,** *o* **creastă** *de* **cocoș,** *niște* **creste** *de* **cocoș....** oglindindu-se astfel independența semantică și gramaticală a cuvintelor aflate în relații sintactice care pot fi sesizate de majoritatea vorbitorilor. Ceea ce pentru cuvîntul compus nu mai este valabil,

întrucît elementele lexicale au pierdut această caracteristică și, ca atare, formează un bloc lexical care exprimă o singură noțiune. În comparație, se pot distinge cele două secvențe lingvistice prin construirea sintactică diferită a exprimării acestora: *ca* **limba-oii**, *ca* **limba** *de* **oaie**. Utilizarea celui de al doilea element lexical al secvenței lingvistice cu prepoziție în acuzativ este posibilă doar în cazul grupului lexical liber, nu și în acela în care înșiruirea de elemente lexicale redă noțiunea de floare cu particularitățile botanice bine cunoscute.

Deci, vom scrie: **coada-calului, coada-mînzului, coada-lupului, coada-boului, coada-mielului, coada-racului gușa-porumbelului, limba-oii, barba-ursului, coada-șoricelului....**

Tot astfel vom scrie și denumirile de plante, care au prim component lexical un substantiv ce desemnează un element anatomic cu sens colectiv: **părul-porcului**, căci se scrie *un* **părul-porcului**, *niște* **părul-porcului**, dar *un* **păr** *de* **porc**, niște **păr** *de* **porc**, *niște* **peri** *de* **porc** și *un* **păr** *al* **porcului** sau *un fir de* **părul-porcului**, dar *un fir din* **părul porcului**.

Dacă nu se ține seama de aceste indicații gramaticale, se poate înțelege greșit ceea ce vrem să comunicăm, ca în textul următor:

> *(...) fierbe,*
> *în cazan,*
> *învîrtind cu polonic de-argint*
> *ochi de* ciuboțica cucului,
> *fire din* coada bursucului,
> *flori uscate de (...)*
> *(Conflict*, în Urzica, Perpetuum Comic '86,1986, București, pag.13)

Fiind vorba de o rețetă fantezistă, se înțelege că în fierătură se găsesc flori de diferite soiuri, dar printre „ingredientele" preparatului întîlnim și „*fire din* coada bursucului", care, scris astfel, înseamnă chiar *fire de păr din* **coada** unui **bursuc** iar nu ceea ce ar fi rezultat dacă s-ar fi scris: *fire de* **coada-bursucului**, adică *fire din floarea numită astfel.*

O scriere inadecvată a secvenței lingvistice prin substituirea cuvîntului compus de către grupul lexical omofon poate influența și analiza sintactică a formulării.

De pildă:

> Barba popii *este o plantă.*
> *(Probleme (...)*, Universitatea București, 1986, pag. 117)

Scriind astfel, o analiză corectă ar trebui să considere cuvîntul *barba* ca fiind subiect, exprimat prin substantiv comun, singular, în cazul nominativ, determinat de atributul substantival genitival *popii*.

Pentru a se fi evitat echivocul, în lucrarea din care am spicuit textul, trebuia să se fi scris **barba-popii**, substantiv comun, cratima oglindind pierderea independenței semantice și gramaticale a celor două unități lexicale și îndeplinirea împreună a unei singure funcții sintactice, iar din punct de vedere semantic, liniuța de unire ar fi indicat statutul de bloc lexical care exprimă o singură noțiune, diferită de cele exprimate de elementele lexicale luate în parte.

În majoritatea lucrărilor consultate, întîlnim frecvent scrierea compuselor nume de flori sau de plante fără cratimă. Bunăoară:

> Coada calului [...]. *Planta mai este cunoscută sub denumirile de: brăduleț, brădișor*, barba ursului [...], coada mînzului [...], părul porcului *sau codîie*.
> (*Plante medicinale, tezaur natural și terapeutică*, Editura Militară, București, 1986, p. 69)

> Coada racului [...] *cunoscută și prin denumirile: iarba-peștilor, scrîntitoare, presură* [...].
> (Ib. p. 72)

> [...] barba împăratului, *maci sălbatici, romanițe, margarete sălbatice* [...] *pe care se urcau mii de gîze, pe toate le cunoaștem.*
> (*Inel, inel de aur*, Ed. Albatros, București, 1982 p. 13)

Cînd este vorba de numele unei plante sau al unei flori, în componența căruia intră ca prim element denumirea unui termen urmat de cel al unei îndeletniciri sau stări sociale, scriem, de asemenea, cu liniuță de unire între acestea: **săpunul-popii, punguța-popii, punguța-păstorului, cruceavoinicului...**

Posibilitatea primirii unui determinant adjectival de către primul element lexical, în cazul în care acesta are independență semantică și gramaticală și formează împreună cu cel de al doilea element lexical al secvenței lingvistice un grup sintactic liber, deosebește acesta de compusul obținut

cu aceleași elemente lexicale și care primește determinarea adjectivală fie ante-, fie postpusă:

săpunul *parfumat al* **popii**
săpunul albastru al popii
dar:
săpunul-popii *parfumat*
săpunul-popii *albastru.*

Cînd denumirea primului element al compusului este un obiect de uz, iar cel de al doilea denumește un animal, punerea în legătură directă a celor două noțiuni într-un grup lexical liber este inadecvată, ele reflectînd două aspecte incompatibile ale realității: **ciuboțica-cucului, rochița-rîndunicii.** Ca atare, cele două cuvinte pot fi alăturate numai dacă și-au pierdut independența gramaticală și semantică, adică nu mai exprimă ceea ce în mod obișnuit se petrece cînd sînt folosite separat precum și în diferite construcții sintactice, ci o noțiune nouă din domeniul botanic, prin metaforă: **ciuboțica-cucului, rochița-rîndunicii.**
Compuse care au la bază tot o metaforă sînt și: **rug-de-munte, lacrimile-Elenei, papă-lungă, ochi-galbeni, regina-nopții, mama-ploii, părăsita-găinilor.**

Atunci cînd denumirea este formată dintr-un substantiv care exprimă o noțiune botanică, urmat de unul ce indică o ființă, de obicei, un animal, scriem, de asemenea, cu cratimă între ele: **iarba-gîștelor, mac-iepuresc, iarba-pisicii, busuiocul-stupului** (**stup,** cu sensul de *totalitatea albinelor*) **floarea-stupilor, iarba-roiului** (**roi,** cu sensul de *toate albinele strînse laolaltă*), **iarba-rîndunelei,** dar și **floarea-călugărului, florile-zînelor.**

E BINE SĂ AVEM... SÎNGE-RECE

În rîndul compuselor din substantiv + adjectiv intră și neutrul **sînge-rece,** *„prezență de spirit"* după francezul **sang-froid,** care formează împreună cu prepoziția **cu** locuțiunea adjectivală și adverbială **cu sînge-rece,** *„fără emoție; cu calm"*.

De asemenea, se știe că respectivele două elemente sînt utilizate frecvent în legătură cu anumite animale: pești, reptile, batracieni și nevertebrate la care temperatura corpului se schimbă în funcție de cea a mediului înconjurător.

Deci *animal* cu sînge rece este o formulare în care cuvintele sînge și rece au fiecare în parte independență semantică și gramaticală și se află într-un raport sintactic de felul determinat-determinant.

Pentru a vedea dacă cele două cuvinte alăturate în contexte cu referire la persoane își mai păstrează independența semantică și gramaticală este necesar să spicuim din bibliografia parcursă exemple de acest fel:

De îndată ce cîștiga suma respectivă, avea destul sînge rece *să se ridice de la masa de joc (...)*
(Maigret se supără (XI), în Argeș, anul XXI, nr.8 (180), august 1986, p. 14)

Ei cred că mă blesteamă, spuse Eva cu sînge rece *care ar îngheța și inima unui șarpe.*
(Substituirea, în Almanah estival-Luceafărul, 1986, p. 277)

(...) au cîștigat capacitatea (...) de a citi cu sînge rece *(...).*
(*Lumea literaturii*, în Orizont, nr. 34 (1018), 22 august, 1986, p. 6)

Ce vrea în definitiv? Să dovedești cu sînge rece *că a uneltit asasinarea soacrei.*
(Landoul cu blazon, Editura Junimea, Iași, 1984, p. 259)

(...) nimic nu rezistă acestor tehnici ce folosesc cuvîntul pentru a reproduce întocmai o imagine oferită „cu sînge rece" *de aparatul de filmat, care nu mai este sensibil la afecte (...).*
(Istoria și adevărul, în Cronica, nr. 34 (1073), 22 august, 1986, p. 5)

În textele reproduse constatăm o metaforizare a secvenței lingvistice puse în discuție: sînge-rece (cu referire la unele animale), abstractizarea sensurilor exprimate de cuvintele aflate în relația: substantiv căruia i se atribuie o calitate concretă. Astfel, vocabulele sînge și rece nu mai reflectă ceea ce în mod obișnuit, întrebuințate independent, știm, ci constituie o noțiune nouă cu sensul *„fără emoție; calm, liniștit"*, iar atunci cînd este folosită la figurat, cu cel de *„obiectiv, cu obiectivitate"*.

În formularea *(el) avea destul „sînge rece"* trebuia să fie marcat în scris sensul nou rezultat prin compunerea celor două cuvinte, care își pierd calitatea de substantiv, respectiv cea de adjectiv și, totodată, statutul de grup sintactic. S-a obținut, prin urmare, un singur cuvînt alcătuit din doi

termeni, care trebuie ortografiat cu cratimă între aceştia: **sînge-rece.**

Prin urmare, putem să scriem: **sînge rece,** cînd ne referim la animalele care în mod concret prezintă această trăsătură a realităţii desemnate, dar **sînge-rece** atunci cînd vrem să exprimăm sensul *„prezenţă de spirit, calm"*. La fel, pentru reflectarea înţelesului: *„cu prezenţă de spirit, fără emoţie, cu calm, în mod liniştit"* va trebui să ortografiem: **cu-sînge-rece,** prepoziţia **cu** neputînd fi despărţită de blocul lexical din care face parte şi împreună cu elementele căruia exprimă sensul unic amintit deja.

Susţinem această scriere avînd în vedere judicioasa propunere: *„... fără complexul respectării tradiţiei şi fără folosirea blancului pentru ceea ce am numit* **bloc lexical** *— toate compusele, locuţiunile şi grupurile sintactice stabile care nu se scriu sudat ar trebui scrise cu cratimă. Pare excesiv, din cauza lipsei noastre de obişnuinţă, dar scrierea s-ar simplifica foarte mult"* (Flora Suteu, *Dificultăţile ortografiei limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 130).

LA MIAZĂZI CA ŞI LA MIAZĂNOAPTE

Limba română a moştenit din latină compuse cu adjectivul *medius*, care în vocabula *mijloc* nici nu mai este recunoscut. Tot neanalizabil pentru vorbitorii de azi se prezintă şi cuvîntul, cu etimologie identică, *miez*, paralel cu care se păstrează **miază** *(„mijloc")*, de la forma de feminin: *media*, a aceluiaşi adjectiv, dar care se păstrează doar în cîteva forme regionale şi populare.

Printr-o metaforă reuşită, latinii au numit *mediam diem* (*„miezul zilei"*) ceea ce înţelegem în prezent prin cuvîntul **sud** şi *mediam noctem* (*„miezul nopţii"*), realitatea geografică opusă celei dintîi adică **nord.** Cu timpul, cele două cuvinte ale fiecărei secvenţe lingvistice analizate s-au contopit, mai cu seamă datorită unităţii semantice reprezentate de ele; în această situaţie, de cuvinte compuse, iar nu de grupuri sintactice stabile, acestea au suferit schimbările fonetice caracteristice procesului de apariţie a limbii române, obţinîndu-se elementele lexicale: **miazăzi** *(sud)* şi **miazănoapte** *(nord)*.

Părea că sînt sudate de multă vreme, dar unii vorbitori din zilele noastre nu simt fenomenul ca atare, căci compusele în discuţie, **miazăzi** şi **miazănoapte** se mai întîlnesc în scris cu termenii despărţiţi prin cratimă:

(...) şedea cu chirie în scorbura din nucul dinspre miază-noapte *(...).*
(Oaspeţi (...), în Caiete botoşănene, anul IV, septembrie 1986, p.3)
De la miază-noapte *(...) se naşte un fir de apă cristalină.*
(Povestea (...), în Turism şi munte 1986, p.71)
(...) se îndreaptă spre miază-zi *(...).*
(Idem)

Pentru secvenţele lingvistice **miazăzi** şi **miazănoapte** scrierea ca vocabule simple, într-un şir de litere neîntrerupt, este cea corectă, deoarece astfel sînt şi înţelese de majoritatea vorbitorilor limbii române actuale, care, deşi recunosc la sfîrşitul acestora elementele lexicale **zi** şi **noapte**, totuşi nu le mai atribuie sensul consacrat, căci, în momentul rostirii lor, ei îşi concretizează mental sensurile punctelor cardinale pe care le exprimă întregul şir de litere: *sud* pentru **miazăzi** şi *nord* pentru **miazănoapte**.

SCURTCIRCUIT — ORTOGRAFIC!

Vocabula **scurtcircuit** este formată în limba română din adjectivul **scurt** şi substantivul **circuit**, după francezul *court-circuit* şi înseamnă *„legătura electrică dintre două puncte ale unei reţele sau instalaţii, avînd o rezistenţă foarte mică“* sau *„fenomen fizic care constă în întreruperea accidentală a curentului electric într-o reţea sau instalaţie prin stabilirea unei legături electrice între cele două fire prin care circulă curent electric de sens contrar“*.

De la **scurtcircuit**, **scurtcircuite**, substantiv neutru, s-a format verbul tranzitiv şi reflexiv **a (se) scurtcircuita**. *„a (se) produce un* **scurtcircuit**“ şi substantivul feminin **scurtcircuitare** (**scurtcircuitări**), *„acţiunea de* **a (se) scurtcircuita**“.

Antepunerea adjectivului faţă de determinantul său substantival şi frecventa utilizare a secvenţei lingvistice au făcut ca aceste compuse să prezinte un grad mare de sudură. De asemenea sudura elementelor componente este susţinută

și de comportamentul în flexiune a substantivelor compuse **scurtcircuit** și **scurtcircuitare** ca un singur cuvînt.

Obținerea unor derivate de la forma originară este, la fel, dovada unității semantice, morfologice și sintactice a secvențelor lingvistice în discuție.

În unele texte apare o scriere cu cratimă între elementele componente ale termenului:

> *Spectrul nuclear a ajuns la un grad de computerizare atît de complex și de fragil, încît un banal* scurt-circuit *poate provoca salve atomice în lanț.*
> (*Pacea în armură*, Editura Albatros, București, 1983, p. 6)
>
> *De curînd, agenția „France Presse" remarca noi tipuri de* scurt-circuite *într-un domeniu în care reclama prezintă pudori tradiționale: înarmările.*
> (*Sfidarea nucleară*, Editura Albatros, București, 1988, p. 71)
>
> *Citatele (...) sînt întrerupte la tot pasul de parantezele exegetice, astfel că lectura este fragmentată de suspansuri și* scurt-circuite.
> (*Cîteva reflecții (...)*, în Familia, seria a V-a, februarie 1986, p.6)

Scrierea cu cratimă: *scurt-circuit* nu este greșită, dacă o raportăm la un stadiu depășit de sudură a elementelor lexicale ale compusului.

În momentul de față mai avem după cum am specificat, în limba română vocabulele **a (se) scurtcircuita**, verb, *„a (se) produce un* **scurtcircuit**" și **scurtcircuitare**, substantiv feminin, *„acțiunea de* **a (se) scurtcircuita**".

În cazul acestor cuvinte sudura completă este evidentă deoarece **(a) circuita** sau **circuitare* nu sînt secvențe lingvistice cu sens sau cu valoare gramaticală în limba română, fapt pentru care nici nu sînt recunoscute ca părți distincte ale vocabulelor amintite, derivate de la compusul originar **scurtcircuit**, a cărui sudură este consolidată de apariția acestor cuvinte noi din familia lui lexicală.

Cu atît mai mult nu poate fi acceptată scrierea cu blanc (pauză albă) între elementele componente ale compuselor din familia lexicală a lui **scurtcircuit**.

Totuși există și astfel de situații în publicațiile noastre:

> *(...) spaniolii avînd avantajul terenului (...) au reușit marcarea unui gol din cauza unui* scurt circuit *al apărării noastre.*

(*Protagoniștii despre ei înșiși*, în Scînteia tineretului, sîmbătă, 15 noiembrie 1986, p. 5)

Scrierea cu blanc între cele două elemente lexicale **scurt** și **circuit** permite inversarea termenilor construcției: **circuit scurt**, fapt ce se concretizează în înțelesul „*distanță scurtă de străbătut pe un traseu mai mult sau mai puțin circular, stabilit dinainte, pentru o probă sportivă; drum scurt, distanță scurtă parcursă de cineva sau de ceva, pe un itinerar prestabilit și cu întoarcere la punctul de plecare*".

Evident, scriindu-se astfel în enunțul citat, exprimarea devine inadecvată realității la care se referă.

Pentru ca formularea să fie logică, elementele **scurt** și **circuit** trebuie să formeze o singură noțiune care să exprime fenomenul fizic amintit la începutul analizei.

Astfel, sensul tehnic de „*întrerupere accidentală a energiei electrice care are ca urmare împiedicarea funcționării unor mecanisme*", folosit la figurat, sugerează cititorului un deranjament în sistemul de apărare a uneia din echipe, soldat cu marcarea unui gol de către adversari. Această cerință nu poate fi oglindită decît de scrierea fără blanc a celor două elemente lexicale: **scurtcircuit**, în felul acesta, modificările flexionare (**scurtcircuitul, scurtcircuitului, scurtcircuitele, scurtcircuitelor**) nu au ca urmare recunoașterea termenilor componenți ca unități distincte și dovedesc sudura completă a compusului al cărui sens nu rezultă din ceea ce exprimă, separat, fiecare dintre elementele lexicale care îl alcătuiesc, ci este o noțiune cu totul nouă.

Deci, vom ortografia secvența lingvistică în discuție astfel: **scurtcircuit**, substantiv neutru...

PUȚINĂ LUMINĂ ÎN CAZUL LUI: CLAROBSCUR!

Se spune despre un pictor sau despre un grafician care știe să distribuie umbra și lumina pe suprafața tabloului, în așa fel încît raportul dintre ele să marcheze fie un echilibru, fie preferința pentru zona de umbră a obiectelor că este un maestru al **clarobscurului**. Cu alte cuvinte este vorba de *un procedeu artistic cu ajutorul căruia se redau volumele ființelor sau lucrurilor prin distribuirea gradată a umbrei și luminii sau prin efecte de contrast puternice*.

De asemenea, **numim clarobscur un anumit fel de** *gravură în lemn realizată în mai multe nuanțe ale aceleiași culori.*

Clarobscur este substantiv neutru, împrumutat de limba română din limba franceză: *clair-obscure* sau din cea italiană: *chiarobscuro*, prin calchiere.

Structura lexicală a compusului este formată din două cuvinte: **clar** și **obscur** care se întîlnesc și independent în vorbire. Astfel, **clar** *de lună*, **clarul** *lunii* sau, cînd o imagine vizuală se distinge bine, putem aprecia că ea este **clară**. *Cerul* este **clar** în opoziție cu *noros*, *cețos*, *întunecat*. Vocabula se mai utilizează și cu sensul „*luminos*, *strălucitor*" în opoziție cu **obscur**. De asemenea, **obscur** se întrebuințează pentru a concretiza sensul de „*întunecos*". La figurat, poate să exprime și accepțiunea de „*neînțeles*, *greu de priceput*" sau „*necunoscut*, *fără merite deosebite*".

Se observă că vocabulele respective în anumite contexte, sînt antonime. N-am putea aprecia, de pildă, că un lucru este **clar obscur** sau că în pînzele semnate de un pictor se află **clar obscur* pentru că un obiect sau altul al realității nu poate fi în același timp și **clar** *(limpede)* și **neclar** *(întunecat)*.

Forma **clarobscur** în limbile franceză și italiană are la origine două substantive care, în românește, înseamnă *lumină* și *întuneric*, prin compunere obținîndu-se o unitate lexicală nouă, cu un sens ce nu rezultă din asocierea sensurilor cuvintelor care îl alcătuiesc, ci este ceva nou; „*un procedeu artistic; un anumit fel de gravură*".

Vocabula este un exemplu tipic de concretizare a realității obiective în manifestarea sa dialectică, în corpul ei fonetic topindu-se două noțiuni cu sens contrar într-una singură, care le exprimă sintetic cu o forță expresivă deosebită. Din această sinteză a celor două sensuri rezultă unul nou, cel pe care l-am definit deja.

Nu putem disocia elementele componente ale compusului folosind semne grafice, întrucît nu de sensurile luate separat este vorba, ci de unul ce le conține sintetic pe cele două.

Vom scrie deci **clarobscur**, **clarobscură**, substantiv neutru sau *clarobscur*, adjectiv.

De pildă:

Rembrandt este un maestru al **clarobscurului.**

(Apud *DLRLC*, vol. I, p. 458)

Subiectul nu reiese destul în relief pe fondul **clar-obscur** *al şcoalei germane.*
(idem)

Grafiile de genul celor semnalate în textele ce urmează nu sînt justificate semantic şi gramatical:

(...) opera ştiinţifică e lăsată într-un clar obscur *scenaristic (...).*

(Forţa documentarului: adevărul documentelor, în Cinema, nr. 6, iulie 1985, p.17)

(...) s-a dovedit impecabil în rafinamentul liniilor şi de neîntrecut în ceea ce italienii numesc „le sfumate", echivalent al „clar-obscurului".

(„Leonardo da Vinci, în Almanahul literar 1987, Bucureşti 1986, p. 131)

Cele două cuvinte **clar** şi **obscur**, în contexte de felul celor citate, nu mai exprimă noţiuni diferite, sensuri opuse, ci formează un cuvînt compus, cu elementele sudate, deoarece se caracterizează prin unitate morfologică (exprimată de flexiunea la sfîrşitul compusului: **clarobscur, clarobscurul, clarobscurului, clarobscurii, clarobscurilor** sau **clarobscură, clarobscurei, clarobscure, clarobscurele, clarobscurelor**), unitate semantică (nu este vorba de **clar** şi **obscur**, ci de *„distribuirea gradată a umbrei şi luminii de la proeminenţă pînă la estomparea formelor sau efectul de contrast puternic între porţiunea luminată şi restul reprezentării artistice.)"* şi unitate gramaticală (**clarobscur** îndeplineşte funcţiile sintactice ale oricărui substantiv, comportîndu-se din acest punct de vedere întocmai ca orice cuvînt simplu).

Formele **clar obscur** şi **clar-obscur** nu trebuie utilizate deoarece ele contrazic unitatea (şi sudura) morfologică, sintactică şi semantică a vocabulei: **clarobscur**.

Secvenţa lingvistică *„într-un* clar obscur *scenaristic"* conţine un adaos cu sens contrar, **obscur** pentru **clar**, dar această alăturare nu este făcută cu intenţia realizării unei figuri de stil numită oximoron sau paradox. Vocabula **clar** nu este utilizată cu sensul figurat de *„evident, cert"* şi nu prezintă nici o lexicalizare în sens figurat, de aceea, pentru claritatea exprimării, trebuie să evităm îmbinarea ei cu cuvinte antonime ale sensului propriu.

Pierderea independenţei gramaticale şi semantice a celor două antonime **clar** şi **obscur** impune scrierea lor într-un singur cuvînt, cu sensul nou pe care l-am subliniat la începutul analizei.

Despre forma *clar-obscurului* trebuie să spunem că se impunea ortografierea fără cratimă cu atît mai mult, cu cît se fac referiri la lexicul italian, unde avem scrierea **chiaroscuro** și **clarobscuro**, adică într-un singur cuvînt: **clarobscurului.**

LIBER-PROFESIONISTA ȘI LIBER-SCHIMBISTUL

Pentru înțelegerea ortografierii compuselor cu adjectivul **liber**, m.pl. **liberi**; f. sg. **liberă**, pl. **libere**, este necesar să înșiruim accepțiunile acestei vocabule: 1) (despre oameni) *care se bucură de libertate, de independență individuală și cetățenească, care are drepturi politice și cetățenești depline;* („despre popoare, state, orașe), *independent, neatîrnat, nesupus* (unei puteri străine); 2) (despre oameni) *care are posibilitatea de a acționa după voința sa, de a face sau de a nu face ceva; care nu este supus nici unei constrîngeri; slobod;* 3) (despre acțiuni) *care nu este supus unei restricții cu caracter arbitrar;* 4) (despre timp) *de care se poate dispune la bunul-plac, care este în afara obligațiilor (profesionale);* 5) (despre bănci, scaune, locuințe etc.) *care nu este ocupat, gol; neînchiriat;* 6) (despre oameni) *care nu are obligații față de alții, neangajat, disponibil*".

Avînd în vedere aceste sensuri, vom analiza în contexte date secvențele lingvistice formate din adjectivul **liber** și un substantiv ce ocupă locul al doilea în înșiruirea elementelor lexicale. Ordinea adjectiv-substantiv este datorată uneori originii compuselor, majoritatea calcuri din limba franceză.

Vom reproduce în continuare cîteva texte în care sînt utilizate astfel de îmbinări de elemente lexicale:

> *După chinuite lecturi paralele, după mai multe vizionări de filme, după consultări cu prieteni intimi,* liber profesioniști *(...) el a prins o idee și nu i-a mai dat drumul.*
> *(Cartea cu zîmbete,* Editura Sport-Turism, București, 1987, p. 363)
>
> *(...)* tînărul *se numește Joe Jorgescu și este grafician* liber profesionist.
> (*Ademenitoarele capcane,* în Almanahul România literară, 1984, p. 272)

În textele de mai sus, elementul lexical **liber** a pierdut independența nu numai semantică, nu mai are înțelesul său obișnuit, dar și pe cea gramaticală, nu mai este adjectiv și de aceea nici nu se mai acordă cu substantivul antepus, care a devenit regentul întregii secvențe lingvistice: prieteni **liber profesioniști**, respectiv: grafician **liber profesionist**

Observăm că elementele lexicale alăturate compun o secvență lingvistică avînd sens unitar: „*care exercită o profesiune pe cont propriu (fără a fi angajat permanent într-o instituție sau întreprindere)*".

Atît pierderea independenței semantice și gramaticale a vocabulei **liber**, cît și unitatea de sens ce rezultă din compunerea acestuia cu substantivul postpus trebuie marcate în scriere prin folosirea cratimei între cele două elemente lexicale: **liber-profesionist, liber-profesionistă, liber-profesioniști liber-profesioniste.**

Primul element lexical al compusului **liber-profesionist** este invariabil ca formă, nu poate primi mărcile flexionare ale adjectivului întrucît nu se mai încadrează în categoria acestuia. Dacă **liber** s-ar utiliza ca vocabulă independentă din punct de vedere semantic și gramatical, ceea ce este posibil în unele formulări, atunci s-ar exprima și un înțeles diferit de cel al compusului realizat cu ajutorul lui. Dar, să analizăm în textul următor una din secvențele lingvistice în care apare ca prim element cuvîntul, cu rol de adjectiv, **liber:**

> *Era din ce în ce mai limpede că țara trăia pe planuri care nu se suprapuneau între ele, că acea țesătură menită să lege laolaltă interesele instituțiilor și ale claselor se destrăma exacerbînd (...) conflictele dintre țărani și moșieri, muncitori și patroni,* liberi-gînditori *și autoritățile conservatoare.*
> (*Moartea Baroanei*, Editura Albatros, 1988, p. 148).

Întrebuințarea cratimei nu se justifică: **liberi-gînditori**, deoarece o astfel de scriere nu reflectă sensul care s-a dorit a fi exprimat: „*adepți ai ideologiei care promovează o atitudine critică față de religie și față de biserică*".

Acest lucru se poate înțelege schimbînd ordinea elementelor lexicale: **gînditori liberi** = *gînditori în libertate opus cu gînditori privați de libertate.*

Adjectivul **liberi** exprimă astfel o calitate a gînditorilor (la fel ca în situația cînd este antepus substantivului determinat **gînditori**) și trebuie despărțit prin blanc (pauză albă)

de celălalt element lexical cu care intră în relația sintactică determinat-determinant. În acest caz, adjectivul liberi exprimă o calitate a gînditorilor, nu a gîndirii așa cum o face compusul **liber-gînditor (i)**.

Iată de ce trebuie să arătăm în scris, folosind cratima, că noul cuvînt, apărut în urma compunerii celor două elemente lexicale **liber** și **gînditor**, are și un sens nou, diferit de cel al componentelor luate separat. Vom scrie, deci: **liber-gînditor** tot astfel, **liber-cugetător, liber-profesionist, liber-schimbist liber-schimbistă, liber-schimbiști, liber-schimbiste.**

ZGÎRIE-NORI... NU NUMAI ÎN AMERICA

Substantivul masculin, **zgîrie-nori**, „*clădire foarte înaltă, bloc cu zeci de etaje*", unul dintre puținele care variază după caz (**zgîrie-nori, zgîrie-norii, zgîrie-norilor**) din clasa compuselor tip propoziție, este un neologism, calc din englezul *sky-scraper* sau germanul *Wolkenkratzer* conform și francezului *gratte-ciel*.

La baza acestei creații lexicale stă, de asemenea, procedeul metaforizării și hiperbolizării, adică **blocul** este atît de înalt încît atinge (**zgîrie**) norii cu partea sa terminală. Trebuie să subliniem faptul că avem a face cu o însemnată economie lexicală și, totodată, cu o expresivitate deosebită în cazul acestui compus substantival. Se denumește, astfel, un obiect prin mijloacele metaforei. Se obține deci o noțiune nouă, și acolo unde este o singură noțiune nu putem avea decît un singur cuvînt, chiar dacă acesta este un compus din mai multe elemente. De aceea va trebui să ortografiem cu cratimă între respectivele elemente alcătuitoare.

Noțiunea desemnată de substantivul analizat este mai puțin familiară vorbitorilor limbii române, cuvîntul fiind utilizat mai rar, aceasta deoarece neologismul este concurat de formatul românesc **bloc-turn**. De asemenea, îmbinările verb + substantiv sînt, majoritatea, rezultate din grupuri lexicale firești din punct de vedere sintactic, chiar dacă semantic, în general, se utilizează în mod figurat.

Toate aceste fapte determină ca în unele texte să întîlnim compusul scris ca și cînd ar fi un grup sintactic liber;

Un zgîrie nori *lîngă fluviu: CAER-ul.*

(*Pe cont propriu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p.45)

(...) *poate sînt și* zgîrie nori, *sau poate nu sînt, aici problema rămîne deschisă, dacă au sau nu* zgîrie nori. (*Ce știu despre Gabon*, în Urzica, nr. 11, anul XXXVIII (737), 15 noiembrie, 1986, p.6)

Articolul proclitic **un** (masculin, singular) nu se acordă cu **nori** (dacă acesta ar fi în context substantiv) căci forma lui este de masculin, plural, ceea ce înseamnă că **nori** nu mai aparține clasei gramaticale a substantivului decît formal. Tot așa, verbului **zgîrie** nu i se poate antepune un articol nehotărît, ceea ce arată că el nu este prezent acolo pentru sensul verbal, ci pentru sensul substantival reieșit din aliajul sui-generis al celor două elemente lexicale.

În textul al doilea, predicatul **sînt** se acordă cu **nori** (ultimul din elementele lexicale, grupate ca să exprime sensul de „*clădire cu zeci de etaje*"), dar el nu indică existența obiectelor desemnate prin acesta, căci verbul **zgîrie** ar rămîne izolat în text, fără vreo justificare gramaticală ori semantică.

În concluzie, avem a face cu un substantiv compus, care trebuie ortografiat cu elementele lexicale legate prin cratimă.

PIERDE-VARĂ... ÎN TOATE ANOTIMPURILE

Compusul poate să fie explicat prin ceea ce exprimă termenii săi, care ne duc cu gîndul la consumarea fără rost a timpului în cursul verii, ceea ce contravine atitudinii generale a oamenilor din mediul sătesc, care nu mai pridideșc cu lucrul la cîmp. De aceea ei au numit pe cel ce se făcea vinovat de un astfel de comportament „*om lipsit de preocupări serioase, om fără judecată, om fără căpătîi, fără nici un rost, puturos*", folosind îmbinarea metaforică: **pierde-vară**. Atribuirea epitetului s-a extins, cu timpul, fiind frecventă și în mediul orășenesc.

Substantivul compus **pierde-vară** se scrie cu cratimă între vocabulele **pierde** și **vară**, conform ortografierii acestui tip de vocabule. Dacă ar fi vorba de un grup lexical liber format dintr-un verb regent, la indicativ prezent, persoana a III-a singular și un complement direct, exprimat printr-un substantiv, acesta din urmă ar trebui să apară articulat, iar

din punct de vedere sintactic fie verbul, fie substantivul s-ar impune să aibă un determinant, sau substantivul **vara** să fie complement circumstanțial de timp al verbului regent.

De exemplu (într-o formulare metaforică):

El **pierde vara** *pe la băi, iar iarna se plînge că nu are ce mînca;*

(într-una nemetaforică):

El **pierde vara** *aceasta dreptul de a pescui în fluviu.*

Se poate și ca substantivul vară să apară nearticulat, dar prin repetiție doar:

Pierde vară *după vară...*

Rareori, apare și o variantă articulată enclitic, dar cu articularea proclitică pe care o primește concomitent secvența lingvistică: *niște* **pierde-vară**; o **pierde-vară**... și determinarea adjectivală: **pierde-vara** *aceasta* (de nepoată-mea, de fată etc). Se observă obligativitatea determinării cu atributul adjectival, aceasta pentru dezambiguizarea formulării. Acestea sînt argumente gramaticale în definirea cuvîntului compus analizat. Lor li se adaugă argumentul semantic al unității sensului, al noțiunii noi pe care o exprimă îmbinarea de elemente lexicale în discuție, ceea ce indică ortografierea: **pierde-vară** sau **pierde-vara**, substantive (de genul masculin, cînd denumesc o persoană de sex masculin și feminin, cînd se referă la o persoană de sex feminin), „*leneș; om lipsit de preocupări serioase...*".

Compusului nu i se recunoaște, uneori, statutul lexical, dovedit de analiza făcută în rîndurile de mai sus și apare scris ca și cînd ar fi o îmbinare liberă de elemente lexicale eterogene. De pildă:

Au făcut desene, machete, au căutat proverbe care să se acorde, în semnificație, cu întîmplările celor doi vestiți eroi, unul harnic, altul pierde vară.

(*Greierele și furnica*, în Flacăra anul XXXV, nr. 46 (1639), 14 noiembrie, 1986, p. 18)

Valoarea expresivă a compusului determină utilizarea lui cu funcția stilistică de epitet, situație în care îl surprindem în textul citat, fără ca scrierea să oglindească în mod corect statutul său lexical.

Observăm faptul că formula corelativă *unul...*, *altul...* pune în contrast două determinante: *...harnic*, *...leneș*, dar ultimul sens ar fi trebuit să fie exprimat de secvența lingvistică ce în mod real îl conține, substantivul compus **pierde-vară** (ortografiat astfel), iar nu de o construcție sintactică incompletă.

Vom scrie substantivul cu cratimă așa cum apare în textul de mai jos unde avem totodată și sinonimul lui:

Ce-i de capul unui pictor? — ziceau ei. **Un pierdevară** *acolo,* **un neisprăvit,** *rătăcește pe la schituri și zugrăvește chipuri de sfinți pe un blid de fasole bucata. (Zodia vărsătorului de apă,* Editura Cartea Românească, 1988, p.15).

„BUCLUCAȘUL": TÎRÎIE-BRÎU

Explicația formării compusului tîrîie-brîu, substantiv cu sensul *„om leneș; om cerțăreț, buclucaș"* o găsim în realitatea rurală, unde piesa vestimentară numită **brîu** era și este înfășurată, în funcție de lungimea ei, pe talia purtătorului, ultimul capăt fiind vîrît dedesubtul fașiei. Prin slăbirea strînsorii, uneori, brîul se des-fășura, atîrnînd și chiar tîrîndu-se după posesor, cînd era mai lung. O astfel de situație a fost considerată ca neglijență, atribuindu-i-se celui în cauză un comportament necorespunzător.

Denumirea sau epitetul de **tîrîie-brîu** a putut lua naștere printr-o lărgire a sensului, el dîndu-i-se unui *„om neîngrijit, delăsător, chiar leneș (indolent)"*.

Desigur, observația a venit nu numai din partea cuiva care a trebuit, fără voie, să calce brîul desfășurat, ci și din cea a oricui avea deprinderea ținutei cuviincioase.

Astfel, **tîrîie-brîu** a devenit sinonim cu *om leneș, chiar neglijent.*

Cu sensurile amintite apare vocabula în exemplul următor:

Ca să nu mai vorbesc de tot felul de tîrîie brîu *picotind leneș prin fața vitrinelor și cinematografelor.*
Cronica străzii, în Informația Bucureștiului, anul XXXIII, nr. 10133, joi, 22 mai, 1986, p.2)

Scrisă așa cum apare în textul citat, forma nu este corectă. Articulînd proclitic secvența lingvistică, observăm că articolul este al întregului grup, al sensului pe care acesta îl exprimă: *un* **tîrîie-brîu,** *niște* **tîrîie-brîu** (se observă că *niște* nu se acordă cu **brîu,** iar cît privește verbul, acesta nu poate primi articol, deci, cele două elemente lexicale luate impre-

una, realizează un sens unic, substantival, ce primește mărcile morfologice ale numelui).

O altă marcă gramaticală a clasei părții de vorbire rezultate prin compunere este aceea a determinării adjectivale: **tîrîie-brîu** ăștia (se observă, de asemenea, că determinantul nu se acordă cu nici unul dintre termenii compusului, luat separat, ci cu întregul compus lexical).

Ortografierea substantivului este deci: **tîrîie-brîu.**

SCRIEREA CORECTĂ ÎN **PRIM-PLAN**

Formația lexicală **de prim ordin,** este o locuțiune adjectivală cu înțelesul „*excelent*" sau „*de prim rang*". Gruparea lingvistică **de prim rang,** la rîndul ei, este tot o construcție locuțională cu rol morfologic și sens identic „*de categoria sau de calitatea întîi*".

În cadrul acestor locuțiuni, vocabula **prim** accentuează, din punct de vedere semantic, întîietatea celor desemnate de substantivul postpus.

Norma ortografică indică scrierea locuțiunilor adjectivale, la care ne-am referit, la fel ca orice grup sintactic liber format din cuvîntul **prim,** „*aflat la început, în fruntea unei serii, cel dintîi*" și un substantiv: **prim pas, prim pahar, prim impuls, prim contact...**

De exemplu:

— *Ce ești dumneata? a făcut un* **prim pas** *pe drumul politeții și egalității (...).*
(*Acvariul cu pești exotici*, Editura Junimea, Iași, 1987, p. 106)

— *Mă raliez cu plăcere propunerii de a ridica acest* **prim pahar** *pentru succesele deosebite pe care le-a obținut (...).*
(*Balada neterminată*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 35)

După normele ortografice în vigoare, grafia secvențelor lingvistice în discuție, surprinse în textele ce urmează, este greșită:

(...) *echipa de sunet a cinematografiei românești are mulți oameni* de prim-rang.
(*Muzica și atmosfera*, în Cinema, 1984, Almanah estival, p. 128)

Din elementele lexicale **prim** și **plan** s-a compus vocabula **prim-plan** (pl. **prim-planuri**), substantiv neutru, cu înțelesul *„cadru cinematografic în care interpreții sînt filmați de aproape"*. În acest caz, elementul lexical **prim** nu mai este o secvență lingvistică cu independență semantică și gramaticală, ci devine element de compunere. În DEX' 75 (continuare de tiraj, 1984) p. 744, apare grafia **primplan**, pe care o considerăm corectă, întrucît respectă, este în consens cu legitatea lingvistică ce domină procesul transformării grupurilor sintactice libere de un anumit fel (prin construcție, sens și utilizare frecventă) în grupuri sintactice stabile, apoi în cuvinte compuse, cu grad slab de uzură sau puternic sudate (atunci cînd oglindesc unitatea morfologică, sintactică și de sens).

O marcă a sudurii înaintate pe care o prezintă termenii, este flexiunea la sfîrșitul secvenței lingvistice. O astfel de situație, fără ca să fie oglindită corespunzător în grafia pentru care s-a optat, o întîlnim în formularea:

> *Eficiența activității — în* prim planul *(...).*
> (*Eficiența activității — în* prim planul *preocupării.* în Lupta CFR, anul LVI, nr. 1966, miercuri, 13 mai, 1987, p.1)

Ar fi trebuit să se scrie: **prim-planul** sau **primplanul**, deoarece aceste grafii ar fi oglindit unitatea semantică, sintactică și morfologică a compusului.

Considerăm greșite grafiile care nu oglindesc statutul de compus al cuvîntului. Astfel:

> *(...) în concretizarea acestui deziderat romancierul folosindu-se de cîteva din procedeele specifice cinematografiei, cum ar fi* prim planurile *(...).*
> (*Barajul, Recenzii*, în Tribuna, nr. 34 (1548), anul XXX, 21 august, 1986, p.4)
> *De aici concluzia dedusă dintr-un lung* prim plan *descifrînd hotărîrea bărbătească (...).*
> (*Lucrare de control*, în Cinema, nr. 8 (284), anul XXIV, august, 1986, p.7)

Dar atunci cînd vrem să afirmăm că dăm prioritate absolută unui fenomen sau unui proces de un anumit fel, trebuie să scriem secvența lingvistică **prim plan**, precedată de prepoziția **pe**, cu blanc (pauză albă) între elementele ei componente. De exemplu:

> *În această perioadă a pus pe* **prim plan** *cerința afirmării cu putere a revoluției tehnico-științifice în toate domeniile (...).*

(*Economia politică*, Manual pentru clasa a XI-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1987, p.102)

Considerăm construcția **de prim plan** ca artificială, ca rezultat al contaminării secvenței lingvistice **pe prim plan** cu locuțiuni adjectivale: **de prim ordin, de prim rang.**

De pildă:

Doresc totodată să contribui ca această regiune să devină un centru productiv de prim plan.
(*Zig-zag*, în Săptămîna, nr. 38 (875), vineri, 18 septembrie, 1987, p.8)

Eficiența ridicată (...) constituie de altfel o preocupare de prim plan *a colectivului din subordinea sa.*
(*Eficiența activității în* [...], în Lupta CFR, anul LVI, nr. 1966, miercuri 13 mai 1987, p.1)

Cu privire la secvențele lingvistice în componența cărora intră numeralul **prim**, *Gramatica Academiei*, (ediția a III-a, p. 197) precizează: „Înaintea substantivului, **prim** se folosește totdeauna nearticulat atunci cînd, ca element de compunere, precedă un substantiv care indică o funcție sau un grad ierarhic: **prim-locțiitor, prim-ministru...**"; Faptul că „unele compuse, mai mult sau mai puțin noi, formate cu numeralul **prim**, prezintă fluctuații din punctul de vedere al unității morfologice (s.n.): **prim-ministru, prim-ministrul** și **primul-ministru, prim-miniștri** și **primi-miniștri**". (Fulvia Ciobanu, Finuța Hasan, *Formarea cuvintelor în limba română*, Editura Academiei, 1970, p. 92) duce la nesesizarea acestora ca fiind cuvinte compuse și la nefolosirea liniuței de unire, ceea ce ar avea o justificare gramaticală, dar ar crea totodată și posibilitatea confundării lor cu îmbinările libere de cuvinte, care sînt formate din aceleași elemente. Pentru înlăturarea acestui neajuns, DOOM' 82 precizează: „Scrierea cu cratimă este obligatorie (n.n.) pentru toate formele flexionare ale compuselor cu **prim** (invariabil sau variabil; ea ajută la deosebirea grafică a acestora de îmbinările sintactice libere." (p. XXV).

Ca atare, vom scrie **primul-ministru, primul-procuror, primul-secretar,** etc., cînd acești termeni indică o funcție sau un grad ierarhic, și cu pauză albă: **primul procuror** *care a sesizat greșeala infractorului a fost I.P.* Aici **primul** este sinonim cu *întîiul*, iar construcția **întîiul procuror** cu pauză albă între cele două cuvinte nu prezintă dificultate de scriere.

În ce privește celelalte compuse, unele din ele neatestate în dicționare, multe fiind creații recente, probabil fără model

străin, care apar frecvent în limbajul presei, vom respecta aceeași ortografie, explicată pentru **prim-secretar, prim-procuror, prim-ministru; prim-amorez, prim-solist (ă), prim-redactor,** (sinonim cu **redactor-șef**), **prim-viceprim-ministru,** pentru că fiecare desemnează o categorie distinctă, indicînd o funcție, un grad ierarhic, o anumită poziție socială sau profesională.

Deci este corectă grafia subliniată în textul următor:

> **Prim-furnalistul** *I.B. îmi arată palmele cît lopata, rîde fericit (...).*
>
> *(Lungul drum al Dunării spre mare*, Editura Sport-Turism, București, 1981, p.191)

Dar este greșită grafia nesubliniată în această formulare:

> *M-a întrebat dacă vreau să dublez rolul* prim balerinei *(...).*
>
> *(Refuzul unui star...*, Cinema 1984, Magazin estival, 1984, p. 166)

Vom scrie însă secvențele lingvistice în discuție, fără cratimă atunci cînd numeralul indică întîietatea în timp sau în spațiu a realității desemnate de substantivul determinat.

DE LA SUD-EST LA NORD-VEST

Ca regulă generală, se scriu cu cratimă (liniuță de unire) substantivele comune alcătuite din cuvinte întregi existente și independent în limbă, care își păstrează, de obicei, individualitatea morfologică.

În această categorie intră și substantivele compuse care exprimă unele direcții geografice folosind, în construcții de două, trei sau patru, combinate diferit, denumirile punctelor cardinale. Astfel, **nord-vest** exprimă direcția *„înspre nord și vest totodată"*. Fiind vorba de o direcție unică ce se obține unind punctele aflate la o distanță egală între **nord** și **vest**, definirea ei se face cu ajutorul acestor vocabule legate în scris prin cratimă: **nord-vest**. La fel vom scrie **sud-vest, nord-est, est-vest, vest-est, nord-sud, sud-est-nord-vest, nord-nord-est...**

Cînd vrem să precizăm, în funcție de aceste direcții, anumite regiuni în cadrul unor diviziuni geografice, adăugăm denumirii lor numele acestora despărțit prin blanc:

Mircea a mai stăpînit în Transilvania (...) cetatea Bran, important punct de vamă, pe unul din cele mai importante drumuri comerciale ale **sud-estului** *Europei.*

(*Mircea cel Mare*, în Ateneu, nr. 7 (200), iulie, serie nouă, anul 23 1986, p.4)

Dacă diviziunea geografică este exprimată printr-un derivat adjectival de la numele propriu al acesteia, trebuie să legăm cu cratimă derivatul de denumirea punctului cardinal compus, întrucît, împreună, cele două secvențe lingvistice formează un determinant adjectival compus: **nord-american, sud-dunărean...** . De asemenea, se vor scrie cu cratimă între elementele lexicale compusele din numele unui punct cardinal și un adjectiv indicînd originea etnică: **sud-corean, vest-german...** .

Pentru înțelegerea ortografierii formelor analizate vom reproduce cîteva texte în care ele apar nerespectînd regulile expuse anterior:

(...) condiția noastră de sud-est europeni *(...).*

(*Vatra*, serie nouă (1971), anul XVI, nr. 84, nr 7 iulie, 1986, p. 5)

(...) adevărat organizator de țară, pe de o parte și drept campion al civilizației tradiționale sud-est europene *în fața asalturilor Semilunii, pe de altă parte.*

(*Mircea cel Mare*, în Ateneu, serie nouă anul 23, nr.7 (200), iulie 1986, p.4)

(...) celebrul alpinist a relatat cititorilor revistei vest germane *„Sterne" sentimentele și întîmplările trăite pe ultimii două mii de metri (...).*

(*Singur pe Everest*, în Turism și munte, BTPT, 1986, p. 34)

(...) îmi pot arunca simultan privirea în baraca unui vînător nord american *și în biroul somptuos al unui om de afaceri argentinian (...)*

(*Din însemnările (...)*, în Urzica, Perpetuum comic '86, p. 214)

Înainte de a ne referi la textele de mai sus, revenim la textul-exemplu în care surprindeam formularea „**sud-estului** Europei".

În construcția sintactică „**sud-estului** Europei" avem a face cu două noțiuni diferite: substantivul *Europei*, care

denumeşte geografic diviziunea căreia îi este încadrată poziţional zona exprimată de substantivul determinat, compus analizabil: **sud-estului**. Dacă grupul de vocabule ar primi un nou determinant acesta ar atribui o calitate sau un calificativ fie substantivului *Europei:* **sud-estului** *Europei interbelice*, fie substantivului **sud-estului: sud-estului** *înfloritor al Europei.*

Elementul lexical **sud** îşi pierde independenţa gramaticală în cadrul compusului, neputînd primi determinanţi adjectivali şi neavînd o flexiune proprie. Acestea arată că împreună cu substantivul **est (ului)** formează o nouă noţiune, denumirea unei zone geografice după criteriul punctelor cardinale.

Demonstrăm astfel, că din punct de vedere sintactic, elementele grupului lexical în discuţie îndeplinesc funcţii distincte.

De asemenea în **sud-est** *europeni* şi **sud-est** *europene*, compusul **sud-est** îşi pierde la rîndul său independenţa grmaticală, neputînd să primească un determinant adjectival şi totodată posibilitatea flexiunii. Împreună cu adjectivul, care arată apartenenţa la o diviziune geografică, formează o singură noţiune: *„oameni care trăiesc în ţările situate în această zonă a continentului Europa"* mult mai concis exprimată. Unitatea sensului indică statutul de compus al termenilor lexicali şi scrierea lor astfel încît să oglindească realitatea gramaticală şi semantică: **sud-est-europeni, sud-est-europeană.**

Cînd **sud-est** prezintă categorii gramaticale specifice substantivului, el se scrie separat prin blanc de cuvîntul ce-i urmează, care la rîndul său capătă statutul de determinant adjectival: **sud-estul** *european*, **sud-estului** *european*, **sud-esticii** *europeni*, **sud-esticilor** *europeni* (acordul determinantului adjectival cu substantivul indică pentru secvenţa lingvistică în discuţie statutul de grup sintactic liber, de relaţie: determinat — determinant, iar nu de cuvînt compus).

În cazul cuvintelor din utimele două texte, sîntem de părere că scrierea lor cu elementele lexicale complet sudate nu este greşită pentru adjectivul **vestgermane** aceasta oglindeşte mai bine originea etnică şi apartenenţa la o formaţie economico-politică, numită de obicei astfel: **Germania de Vest** (pentru Republica Federală Germania), iar determinantul **nordamerican** exprimă mai concis apartenenţa la o grupare de state recunoscută sub denumirea de America de Nord (pentru SUA şi Canada).

Pe baza acestei distincții, vom scrie **sud-africanii** *din nord* și **sud-africanii** *din sud* pentru cetățenii **Africii de Sud** (căci *nord-sud-africanii* și *sud-sud-africanii* este mai puțin clar) și **sud-africani(i)**, cînd ne referim la africanii care trăiesc în sudul Africii.

Dar dacă am utiliza o linie de pauză între primul termen și literele următoare ale compusului, de asemenea, forma devine clară: **nord-sud-african...**

CUM NE ADRESĂM ÎN SCRIS UNUI VICEPREȘEDINTE

Vicis, substantiv de genul feminin, cazul genitiv (fără nominativ, dativ singular și genitiv plural) în limba latină înseamnă „*schimbare, sosire la rînd, rol*" (într-o funcție); în expresii și locuțiuni: „*în locul, pentru, ca și, întocmai ca*".

În limbile romanice, deci și în românește, **vice-** (lat. *vicis*) devine element de compunere însemnînd „*adjunct, sobordonat imediat*" și servește la formarea unor substantive — nume de grade, de funcții, de titluri sau persoane care le poartă: **viceamiral, viceconsul, vicecancelar, vicerege, viceguvernator...**

Observăm că elementul de compunere se scrie împreună cu cel lexical de bază căruia i se alătură. Această normă are ca argument faptul că în realitatea lingvistică românească **vice** nu apare separat, nu are existență independentă.

În *Dicționarul de sinonime* (Editura Albatros, București, 1972, sub redacția prof. univ. dr. Gheorghe Bulgăr) este însă înregistrat ca adjectiv, vocabulă independentă din punct de vedere semantic și gramatical: **vice**, adjectiv, „*adjunct, locțiitor*".

Trebuie să subliniem faptul că **vice** în această accepțiune se utilizează destul de frecvent în vorbire și în scris sub forma substantivală.

De pildă:

> *(...) primarul îi ținea ușa deschisă, iar* „vice"-le *nou-ales, îi cerea părerea în tot soiul de chestiuni cu dedesupturi mai vechi.*
> (*Tainele inimei*, roman Editura Cartea Românească, 1988, p. 291)
> „Vicele" *primi interimatul, la primărie, la fabrică veni un inginer din minister director (...)*
> (Id., p. 301)

Considerăm că vocabula **vice**, adjectiv substantivat, concretizează un sens unanim înțeles de vorbitorii limbii române, acela de a arăta deseori o funcție administrativă într-un mod prescurtat și că, prin aceasta, își justifică folosirea, sub forma arătată, ca element cu independență gramaticală și semantică.

Dar trebuie imediat să adăugăm că maniera este specifică limbajului familiar și că ea poate fi întîlnită în beletristică, unde utilizarea prescurtată a unor cuvinte are valoare stilistică oglindind un caz particular de exprimare.

Folosită astfel, vocabula nu mai este simțită ca avînd o formă neobișnuită în rostire și în scriere, nu trebuie să mai legăm prin cratimă de rădăcina ei articolul hotărît postpus. Vom scrie: **vice, vicele, vicelui...**

Scrierea în ghilimele a formei vrea să arate, de fapt, că se subînțelege unitatea lexicală (semantică) de bază, care definește funcția sau rolul social la care se face trimiterea: „*vice*"-*le* = **vice(președinte)le**, în cazul textului amintit.

Ca atare secvența lingvistică „*vice*"-*le* („**vicele**") are doar formal (grafic sau fonetic) independență într-un astfel de limbaj, căci, în realitate, din punct de vedere semantic, se subînțelege substantivul care desemnează respectiva funcție.

Cînd se alătură (ca element de compunere) unei vocabule pentru a identifica subordonarea imediată în ierarhia posturilor administrative, formînd un cuvînt nou, cu sens nou, trebuie să o scriem împreună cu numele ce concretizează acea funcție.

Uneori, această regulă ortografică nu este respectată. De exemplu:

> *(...) acest lucru l-a declarat deschis celor doi ziariști* vice președintele *unui studio, care a rugat să nu i se divulge numele.*
>
> *(Heroina și (h)eroinele*, în Cinema nr. 12, anul XXI (240), 1982, p. 13)
>
> *Văduva* vice mareșalului *de aviație (...) este fiica lui (...).*
>
> *(Detalii la un portret al „tatălui" lui Sherlock Holmes*, în Caleidoscop, Magazin turistic pentru tineret, București, 1987, p. 20).

În aceste formulări ar fi trebuit să apară formele: **vicepreședintele** și **vicemareșalului**, întrucît *vice* nu are independență semantică și gramaticală decît formal, realitate ușor de demonstrat prin retranscrierea textelor fără cuvintele de bază *președinte* și *mareșal*.

Astfel: *acest lucru l-a declarat deschis celor doi ziariști* vice(-le) unui studio *și văduva* vice(-lui) de aviație, sînt formulări ambigue, deoarece, în primul caz, se știe, în general, că studiourile au directori (posibilitatea înțelegerii că este vorba de un *președinte* este neacceptabilă, iar în cazul al doilea, trupele de aviație au *amirali* (despre cine poate fi vorba?).

Cînd contextele nu conțin nici astfel de date ca *studio* și *aviație*, este imposibil să știm la ce se referă **vice-**. În afară de faptul că acesta, dacă mai luăm în seamă atît nuanța familiară pe care o implică prescurtarea, în vorbire și în scriere, a denumirii rolului social, cît și imposibilitatea adresării oficiale în maniera arătată, putem spune că nu există temeiuri pentru scrierea despărțită prin blanc sau cu cratimă a elementului de compunere cultă **vice-**, față de cuvîntul de bază căruia i se alătură pentru a forma o noțiune nouă.

Vom scrie: **vicepreședinte, vicemareșal** (dacă există așa ceva), **vicerege, viceconsul** etc.

ÎN ATENȚIA REDACTORILOR-ȘEFI

În ultimul timp, întîlnim adesea în presă texte în care se neglijează scrierea corectă a cuvintelor compuse care au la origine două substantive. Vom cita doar cîteva exemple din multele spicuite de noi:

a) *La* producția marfă, *bunăoară, înregistrăm o depășire de peste 2,3 milioane lei (...).*
(*„Zori noi“* nr. 11718, 4 iunie/1987, p.1)

b) *Pînă în momentul zero, și noi și constructorii vom trăi cu emoție — (...) — alte numeroase* „evenimente cheie“ *de felul celor la care m-am referit.*
(*Ibidem*, nr. 11701, 15 mai 1987, p. 2)

c) *Știam, dar mi-a făcut plăcere să reascult vestea (...) și de la* inginerul șef *al unității (...).*
(*Ibidem*, nr. 11682, 22 aprilie 1987, p. 1.)

d) *„Continuînd și dezvoltînd procesul de modernizare a* cuptoarelor tunel *(...), preocuparea noastră s-a concentrat îndeosebi asupra îmbunătățirii parametrilor tehnologici ai generatoarelor de abur“.*
(*Ibdim* nr. 11701, 15 mai 1987, p. 3)

Scanned with OKEN Scanner

e) *Colectivul de muncă (...) a reușit să realizeze peste prevederile planului la zi 483 tone* oțel beton *P.C., 249 tone laminate pentru* oțel beton (...).
(*Înainte* — Brăila, nr. 9808, 7 aprilie 1987, p. 4)

f) *(...) Omologarea și trecerea la fabricația de serie* a carcasei filtru *cu cartuș (...)*, a setului motor *cu garnituri (...).*
(„*Făclia*", nr. 12528, 20 martie 1987, p. 3)

g) *S-a stabilit că în activitatea* de construcții montaj *forma de retribuire să se facă prin preluarea lucrărilor în antreprizăă*".
(„*Delta*", nr. 1965, 25 decembrie 1986, p. 1.)

h) — *Dați-mi o* „oală minune".
(*Ibidem.* p. 7.)

Ne oprim doar la aceste exemple, deși mai avem la îndemînă multe altele de același fel.

Trebuie să spunem de la bun început că în limba română sînt trei moduri de scriere a cuvintelor compuse: 1). sudura completă; 2). legătura prin cratimă și 3). separarea prin blanc (pauză albă). În principiu, toate aceste moduri de prezentare grafică au la bază gradul de contopire semantică și gramaticală existent între elementele ce formează cuvîntul compus. În unele cazuri însă, mai intervine și tradiția grafică, iar uneori analiza relației de semnificare dintre cuvînt și realitatea denumită. În consecință, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (ediția 1982), arată că se scriu cu cratimă (liniuță de unire) substantivele comune alcătuite din cuvinte întregi, existente și independent în limbă, care își păstrează, de regulă, individualitatea morfologică. În această situație se află cuvintele compuse din două substantive cu formă nominativ-acuzativ, al căror prim termen se modifică în flexiune: **redactor-șef** (art. **redactorul-șef, redactorului-șef,** pl **redactorii-șefi, redactorilor-șefi**) — nu știm din ce pricină, foarte puține publicații respectă indicația de mai sus — sau care prezintă un grad scăzut de unitate semantică (analiza termenilor și a raportului dintre ei putînd fi făcută cu ușurință): **bloc-diagramă** (art. **bloc-diagrama,** g-d art. **bloc-diagramei**).

În textele citate mai sus avem a face cu substantive comune alcătuite din cuvinte întregi existente și independent în limbă: *producția, marfă, evenimente, cheie, inginerul, șef, cuptoarelor, tunel, oțel, beton, carcasei, filtru, setului, motor, construcții, montaj, oală, minune.* Observăm că, luate impre-

una, două cîte două, în ordinea înșiruirii, aceste cuvinte formează o singură noțiune, avînd valoarea unei singure părți de propoziție. Atîta timp cît nu notăm grafic această caracteristică a unității lor, se poate pune întrebarea la ce ne referim de fapt: *la producție* sau *la marfă? la evenimente* sau *la cheie?* ș.a.m.d.

Deși își păstrează individualitatea morfologică, acestea exprimă o singură noțiune, constituind o unitate semantică deplină, comportîndu-se ca un singur cuvînt, cu valoarea unei singure părți de vorbire (toate sînt substantive compuse comune) și a unei singure părți de propoziție (după caz: atribute substantivale, complemente directe sau indirecte). Ca atare, norma de scriere a acestor cuvinte compuse cu cratimă (liniuță de unire) este justificată din punct de vedere gramatical și lexical.

Deci în textele exemplificate trebuia să apară scris: **producția-marfă, evenimente-cheie, inginerul-șef, cuptoarelor-tunel, oțel-beton, carcasei-filtru, setului-motor, construcții-montaj** și **oală-minune.** De fapt, necesitatea unei astfel de ortografieri a fost resimțită și de către unii autori ai textelor analizate, care au ținut să le pună între ghilimele: „*evenimente cheie*“ și „*oală minune*“ ceea ce a vrut să însemne că nu este vorba de nici o *cheie* și de nici o *minune*, ci de noțiuni distincte, formate prin compunere.

Din necesități obiective, în limbajul tehnico-științific și al presei apar tot mai multe cuvinte compuse ocazional, care nu sînt suprinse în dicționare. Dăm un singur exemplu de text din limbajul științific ce conține cuvinte compuse ocazionale scrise corect, formate din nevoia de a exprima realități noi prin concepte noi: „*Este aceasta o soluție care ne poate scoate din indecizie amintită prin diferențierea conceptelor de* **informație-cunoaștere** *și* **informație-organizare** *ca rezultat al ruperii simetriei? Am ales acest exemplu tocmai pentru că el nu este încă rezolvat, dar se înscrie pe aceeași linie a ruperii de simetrie prin necesitatea introducerii unor concepte noi*“. (*Ruperea de simetrie și actul de cunoaștere*, în „Contemporanul“ nr. 30 (2071), 25 iulie, p. 10). Fără îndoială, pentru a respecta cerințele unei limbi scrise unitare e necesar să cunoaștem bine regulile de ortografiere a cuvintelor compuse.

DRUM-DE-FIER SAU CALE FERATĂ

Vocabula **drum-de-fier** este un substantiv neutru cu înțelesul *„cale ferată, linie ferată"*.

Secvența lingvistică este un compus intrucît ea este rezultatul unei metaforizări prin adăugarea la noțiunea de *„cale de comunicație terestră, alcătuită dintr-o bandă îngustă și continuă de teren bătătorit, pietruit sau asfaltat"* a substantivului în nominativ-acuzativ cu prepoziție **de fier**, ceea ce contribuie cu o notă la acest sens, unică în raport cu celelalte note conținute de mulțimea elementelor cuprinse în sfera cuvîntului **drum**.

Unitatea sensului nu este surprinsă de unii vorbitori, astfel, elementele lexicale ce compun noua noțiune sînt despărțite prin blanc în scris.

De pildă:

> *Lor le dedicăm rubrica de față, ce va „șerpui" pe mai multe pagini, ca și* drumurile de fier *ale țării.*
> *(Impiegați ai mișcării spre glorie*, în Rapid '87, Program-supliment al Clubului sportiv Rapid București, 1987, p. 3)
>
> *Pe-aici o să treacă* drumul de fier *(...).*
> *(Nod de drumuri*, Editura Sport-Turism, București 1982, p. 160)
>
> *La ambele capete ale liniei sînt obiective noi, iar* drumul de fier *le unește (...).*
> *(În așteptarea premierei*, în lupta CFR, nr. 1966, miercuri, 13 mai, 1987, p.1.)

Lipsa unității morfologice, marcate de flexiunea primului element lexical, determină considerarea de către unii vorbitori a acestuia ca fiind independent din punct de vedere semantic și gramatical, în consecință, scrierea lui separat de celelalte componente ale noii noțiuni. Dar **drum-de-fier** nu este propriu-zis un drum a cărui suprafață este de fier, ci o realitate distinctă care concretizează că mijlocul de transport este unul specific, pe șine „de fier", de fapt, de oțel.

Atît timp cît *drumul* nu este stricto senso un **drum**, iar **de fier** nu exprimă sensul obișnuit, pe care-l cunoaștem cu toții, căci în realitate este vorba de oțel, putem să înțelegem că, de fapt, avem a face cu *„un mijloc de transport caracterizat prin rularea pe șine, a cărei construcție este bine cunoscută, a unor vagoane trase de o locomotivă"*.

Unitatea semantică (sensul unic) a secvenței lingvistice **drum-de-fier** trebuie marcată în scris prin folosirea cratimei (liniuței de unire) între elementele lexicale componente.

CLAR: CERUL-GURII!

Cerul-gurii este un cuvînt compus care are la bază o metaforă. S-a plecat de la compararea cavității bucale, boltită în partea superioară, cu bolta cerului, grup sintactic nelocațional, stabil, la rîndul său metaforă a imaginii firmamentului, care i se înfățișează bunului-simț ca o semisferă ce acoperă pămîntul.

De fapt, cînd pronunțăm **cerul-gurii**, nu avem a face cu *„partea din spațiu cosmic văzută deasupra orizontului, de-o formă aparent emisferică"* și nici nu ne gîndim la acest sens pe care vocabula *cer* îl exprimă de obicei, în grupurile sintactice stabile: **cerul liber, păsările cerului** sau libere: **cerul albastru, cerul întunecat, cerul țării...**, ci cu un sens nou, rezultat al îmbinării cu vocabula **gurii** (s.f., forma de genitiv), unanim înțeles ca exprimînd *„peretele superior al cavității bucale"* și pe care îl ortografiem: **cerul-gurii** (g.d. **cerului-gurii**).

Am constatat în numeroase texte prezența unei grafii ce face dovada neînțelegerii secvenței lingvistice ca fiind un cuvînt compus.

De exemplu:

Cerul gurii *mi-a fost cotropit de salivă (...).*
(Prin labirint, Editura Militară, București, 1986, p. 205)

De frica lor, pînă și cîinii cei mai negri în cerul gurii *se ascundeau.*
(Cartea cu zîmbete, Editura Sport-Turism, București, 1987, p. 160)

Punînd mîna pe hîrleț scuipă cu obidă în lături aproape îndurerat. Își simțea gura amară, cerul gurii *amorțit.*
(Vizita, în Convorbiri literare, anul XCIII, nr. 1212, nr. 8, august 1987, p. 10)

Un argument pentru înțelegerea că aici avem a face cu un cuvînt compus este utilizarea unei vocabule din aceeași clasă morfologică, în același caz și ocupînd o poziție sintactică similară cu substantivul **gură** (s.f.) cel de al doilea ele-

ment al secvenței lingvistice analizate. Astfel, vom formula: în „cerul-gurii" (fetiței, băiatului...) au apărut...

Observăm că prin forma *fetiței* se atribuie o identitate înțelesului rezultat din îmbinarea celor două elemente lexicale **cerul** și **gurii** iar nu sumei sensurilor lor și nici numai sensului uneia dintre ele.

Nu există *un cer al gurii fetiței*, așa cum există *un cer al țării fetiței*, ci numai **cerul-gurii** *fetiței* sau *un* **cerul-gurii**, aceste două elemente lexicale reprezentînd o noțiune nouă, rezultată din fuziunea sensurilor exprimate de **cer** și **gurii**.

De ce trebuie să scriem **cerul-gurii** cu cratimă, iar grupurile sintactice stabile, care au la bază tot o metaforă, cu blanc (pauză albă), între elementele lexicale componente: **aurul negru** *(cărbunele)*, **corabia deșertului** *(cămila)*? Deoarece cînd spunem că producția la o mină a fost de 20 tone, adăugăm vocabula *cărbune*, nu „**aur negru**" și cînd vorbim despre *ochi*, nu spunem că „*ne dor ferestrele sufletului*", dar în mod curent, apelăm la cuvintele compuse pentru a exprima noțiuni ce au intrat în limbajul general sub această formă. Astfel, cînd ni s-a inflamat „*peretele superior al cavității bucale*" spunem, în mod obișnuit, că *ne doare în* **cerul-gurii**, concretizînd prin această secvență lingvistică o singură noțiune.

Cuvintele compuse (de origine metaforică), prin folosire frecventă, au ajuns să exprime direct realitatea desemnată, pe cînd construcțiile sintactice metaforice substituie cuvîntul obiect de comparație cu imaginea rezultată din asocierea semantică a elementelor lexicale ce le compun.

ÎN SCRIS, SECRETAR ADJUNCT LA FEL CA DIRECTOR GENERAL

Secretar, -ă și **director, -oare** sînt substantive care denumesc funcții fie politice, fie social-administrative. De obicei, întîlnim aceste denumiri urmate de adjective, care aduc precizări în legătură cu poziția pe care o ocupă diferite persoane în ierarhia conducerii, în funcție de gradul răspunderii stabilite din punct de vedere social și politic sau după felul pe domenii de activitate al acestora. Astfel, sînt utilizate

Scanned with OKEN Scanner

adjectivele: **general, principal, coordonator, adjunct, tehnic, artistic...**

Determinate de adjective, substantivele amintite se vor scrie separat de acestea, folosindu-se blancul (pauza albă): **secretar general, secretar adjunct, director general, director adjunct, director coordonator, director tehnic...**

Aceste secvențe lingvistice sînt grupuri sintactice stabile, care pot fi analizate gramatical și semantic: **director adjunct** este o construcție formată dintr-un substantiv urmat de un adjectiv care îl determină, reprezentînd denumirea unei funcții **(director)** distincte de celelalte de același fel **(adjunct)** prin gradul de răspundere ce îi incumbă celui ce o deține.

Deci, elementele lexicale, componente ale formațiilor lingvistice de acest fel, au un sens unitar, dar, spre deosebire de compuse, nu se comportă, luate împreună, ca un singur cuvînt.

De altfel, dacă utilizăm un adjectiv posesiv sau unul demonstrativ, din necesități de exprimare, acestea separă vocabulele ce alcătuiesc grupul sintactic, așezîndu-se, firesc, după substantivul cu rol de determinat. De exemplu: **directorul** *acesta* **adjunct; directorul** *meu* **adjunct...**

În continuare, vom prezenta cîteva texte în care apare scrierea cu cratimă (liniuță de unire), grafie nerecomandată pentru grupurile sintactice analizate anterior:

> *(...) tovarășul* secretar-adjunct *(...) sublinia (...)*
> *(Răspundere, combativitate, intransigență față de lipsuri,* în Oltul, Slatina, anul XIX, nr. 2592, marți 16 decembrie, 1986, p. 4)
>
> *În continuare, atît în Programul de măsuri prezentat de criticul literar (...), secretar-adjunct (...), cît și în luările de cuvînt ale participanților, a fost evidențiată (...).*
> *(Implicare și militantism patriotic,* în Orizont, serie nouă, anul XXXIX, nr. 22 (1109), 3 iunie 1988, p. 3)
>
> *În locul celor promovați sau plecați au fost ridicate cadre din șantier (...), G.M., ca* director-adjunct *(...).*
> *(În așteptarea premierii,* în Lupta CFR, anul LVI, nr. 1966, miercuri, 13 mai, 1987, p. 3)
>
> *Iar cuvîntul din seara aceasta, șarmant și spumos, cine știe dacă nu stătea pe drojdiile ambițiilor sale de* a se vedea pe un fotoliu mai larg, decît acela de director-adjunct.

(*„Tainele inimei"*, Editura Cartea Românească, București, 1988, p. 307)

Am alergat la Iliescu, dar secretara a ieșit imediat și mi-a spus textual: „Tovarășul director-general *nu poate să vă primească!"*

(*Mater Priensis*, Editura Cartea Românească, București, 1987, p. 67)

Atunci, după cîte înțelesesem, directorul-general *Iliescu (...) îi explicase (...).*

(Ib., p. 84).

În toate textele citate trebuia scris cu blanc (pauză albă) între elementele lexicale care denumesc funcțiile: **secretar adjunct, director adjunct și director general.**

De ce trebuie să procedăm astfel am arătat în cele expuse anterior, la care adăugăm observația următoare: grupurile sintactice de felul *gazetă de perete, gazetă de stradă, gazetă satirică, gazetă literară, cameră de gardă, cameră de oaspeți, director general, director adjunct, secretar literar, secretar de redacție, secretar adjunct...* formează serii în care determinantele se referă la același determinat, comportîndu-se ca și îmbinările libere de cuvinte în care intră același determinat: *secretar competent, secretar sobru, secretar amabil, director priceput, director principal...*

FLUIERĂ-N-BUTE ȘI ORTOGRAFIA

Realizarea acestui compus are la bază o metaforă. Sublinierea puternică a efectelor unei obișnuințe negative devine expresivă prin substantivarea îmbinării lexicale ce o concretizează. *Un* **fluieră-n-bute** a devenit astfel sinonim cu *„beție"*.

Ortografiem cu cratimă între elementele lexicale ale compusului pentru a oglindi grafic unitatea semantică și gramaticală a acestuia, căci se comportă ca un cuvînt simplu în relațiile sintactice pe care le realizează într-un context dat.

Semnele substantivării înșiruirii de cuvinte, care pot să apară în vorbire și ca îmbinare simplă, cu înțelesul „(cineva) *fluieră* în(tr-o) *bute*", sînt: primirea articolului proclitic (*un* **fluieră-n-bute**, *niște* **fluieră-n-bute**) și determinarea adjectivală (**fluieră-n-bute** *ăsta*).

Iată un text în care substantivul este scris greșit ca și cînd ar fi grupul liber de cuvinte omofon lui:

— *I-ascultă, Chirică! Pofteşti a-ţi cetlui gura cu gîrbaciul? Cutezi a-mi obijdui părintele? Boier Zaharia, un* fluieră-n bute?

(*Vulturul dincolo de Cornul lunii*, Editura Militară, 1988, p. 18)

Cratima între **fluieră** și **-n** este bine utilizată, căci oglindește grafic elidarea vocalei inițiale î urmată de consoana nazală într-o îmbinare liberă de cuvinte, cînd elementul lexical anterior are ca sunet final o vocală. Dacă — să zicem — este cazul să formulăm ideea, potrivit căreia cineva în mod concret *fluieră în*(tr-o)*bute (butoi)* adăugăm cuvîntul care denumește obiectul și care îndeplinește pe lîngă verbul regent funcția sintactică de complement de loc, folosind blancul (pauza albă) pentru a indica independența semantică și gramaticală a ultimei vocabule. În situația în care secvența lingvistică exprimă sensul „*beţiv*" trebuie să scriem cu cratimă **fluieră-n-bute**, întrucît prezența articolului proclitic este marcă a substantivării grupului lexical, altfel **un** nu se acordă cu **bute** și nici nu-și justifică utilizarea înaintea unei forme verbale. Este situația din textul citat în care ar fi trebuit să apară: *un* **fluieră-n-bute**.

Posibilitatea primirii unui determinant adjectival este o dovadă în plus a unității gramaticale și semantice a compusului: **fluieră-n-bute** *ăsta*.

CALCĂ-N-STRĂCHINI... ÎN SCRIS

Cuvîntul compus, (**calcă-n-străchini**) pe care îl vom analiza în continuare, a fost la origine o propoziție, ceea ce recunoaștem în forma sa actuală, unde vocabula **calcă** păstrează forma verbală și este urmată de un substantiv cu prepoziție ce poate fi asociat cu un complement circumstanțial.

Strachină, străchini, substantiv feminin, înseamnă „*vas de lut ars, ușor adîncit, întrebuințat la țară în loc de farfurie; blid*".

Cum mîncarea se păstra, ca să nu se altereze, în astfel de obiecte, care erau așezate, eventual, jos în încăperi mai răcoroase, s-a născut expresia cu un sens lărgit *a călca în străchini* („*a umbla neatent, a fi stîngaci, a face o boroboață,*

a face o gafă"), plecîndu-se de la faptul că din neatenție, sau grabă se uita că acolo sînt străchinile cu mîncare și se călca în ele.

De la expresia cu înțelesul consacrat, prin uz îndelungat s-a ajuns la substantivarea ei și obținerea denumirii unei *persoane neîndemînatice*, uneori întrebuințată adjectival: *un* **calcă-în-străchini**, mai ales cu sensul *„om stîngaci, om prost"*.

Trebuie să facem distincție între înșiruirea de litere cînd este expresie și cînd este substantiv, scriind corespunzător fie cu blanc, fie cu cratimă între elementele lexicale ce o formează.

Această distincție nu se realizează întotdeauna.

> *Te poți alege cu unul din calificativele obraznic, imprudent, tîmpit,* calcă-n străchini *etc.*
> *(Odă pentru Alfons*, în Urzica, Perpetuum comic '86, p. 107)

În text, secvența lingvistică este surprinsă în accepțiunea ei adjectivală. De obicei, înșiruirea de litere se întîlnește utilizată ca locuțiune verbală, după cum am mai spus, și ca substantiv compus. Scrierea substantivului compus se poate analiza în secvența de mai jos:

> *Să nu fie cumva rezultatul unui* **calcă-n-străchini** *de la voi din sat.*

Atributul pronominal *(de la)* **voi** determină întregul compus, (sensul unic exprimat de șirul de litere în discuție), iar nu numai unul din elementele sale lexicale. Nu este vorba de *străchini* **de la voi...**, ci de *un* **calcă-n-străchini** *de la voi.*

Faptul că unitatea semantică primește determinanți specifici categoriei gramaticale a substantivului, că poate să fie articulată proclitic, sînt argumente în susținerea statutului de cuvînt compus al secvenței lingvistice analizate și ortografierea ei astfel: **calcă-n-străchini.**

LASĂ-MĂ-SĂ-TE-LAS

Lasă-mă-să-te-las este un compus tip frază care exprimă sensul de *„delăsător, nepăsător, indolent"*.

Ortografia primelor două elemente lexicale: **lasă-mă** se explică prin necesitatea întrebuințării cratimei pentru a lega

cuvintele cu corp fonetic redus, în special în cazul formelor verbale inversate. Pentru a face însă distincție între **lasă-mă, să te las** (*„lasă-mă să fac un anumit lucru dacă vrei ca la rîndul meu să te las și eu pe tine să faci ceea ce ți-ai propus"*) și secvența lingvistică al cărei sens este *„delăsător"*, trebuie să legăm prin cratimă unele de altele, toate elementele componente ale acesteia: **lasă-mă-să-te-las.**

În textele ce urmează, omofonia în discuție nu este sesizată, ceea ce face ca în locul blocului lexical sinonim cu *„leneș, ..."* să apară scris grupul lexical (în care elementele lexicale sînt independente din punct de vedere gramatical și semantic):

> *Ba chiar am încercat să-l stîrnesc împotriva lui pe frate-meu, fostul campion de box al școlii. Dar frate-meu ăsta s-a arătat cam* lasă-mă să te las.
> (*Cutia cu mărgele*, Editura Albatros, 1987, p. 91)
> *Adică el, pînă acuma, a fost un prost, un nepriceput, un ăla,* lasă-mă să te las.
> (*La cumpăna nopții*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1988, p. 26)

În primul text, înșiruirea de elemente lexicale sinonimă cu *„leneș"*, folosită adjectival, are funcția de complement circumstanțial de mod. Nu este vorba de o propoziție regentă și de una finală cu nuanță condițională, căci adverbul **cam** care determină calitatea exprimată de înșiruirea de cuvinte *lasă-mă să te las* nu poate introduce în sintaxa frazei o propoziție subordonată și nici nu poate lega coordonativ propoziții de același fel.

În textul al doilea, înșiruirea de nume predicative cu sens depreciativ la adresa personajului substituit de pronumele *el*, au în continuarea lor și despărțit prin virgulă — ceea ce presupune aceeași funcție sintactică — blocul lexical, cu sens unic (întrebuințat adjectival) *„delăsător."* Acesta trebuie oglindit în scris, ceea ce liniuța de unire (cratima) pusă între elementele lexicale ce-l exprimă, reușește să facă pe deplin: **lasă-mă-să-te-las.**

UN NU-ȘTIU-CE... ORTOGRAFIC

La origine, substantivul comun, de genul neutru, **nu-știu-ce** a fost o frază formată din două propoziții: **nu știu ce are,** din care s-a omis, în timp, predicatul celei de a doua,

Grupul lexical primește articol nehotărît enclitic: *un nu-știu-ce*., fapt ce dovedește unitatea semantică și sintactică a compusului.

Nu-știu-ce denumește starea de *„ceva nelămurit; farmec deosebit, nedefinit"*.

În cazul în care *a(nu) ști* este verb predicativ, *„a nu cunoaște* (ceva); *a nu avea cunoștință* (despre cum)", urmat de un complement direct, nu mai avem a face cu un cuvînt compus și, ca atare, elementele aflate în relație se scriu cu blanc între ele. De exemplu:

> *(...) pe buza gropii ăsteia în care am încăput prin nu* știu ce *minune, e o floare.*
> *(Războiul lui Grozav*, în Convorbiri literare, anul XCIII, nr. 1212, nr. 8, august, 1987, p. 10)

Cînd grupul lexical are valoarea semantică a unei singure noțiuni, se impune scrierea cu cratimă între elementele componente: nu-știu-ce, *„ceva nelămurit, farmec deosebit, nedefinit"*.

În textele următoare însă această cerință ortografică nu se respectă:

> *Se întoarse brusc către grupul de tovarăși din conducerea uzinei care se depl'asează imediat la fața locului și-i privi o clipă, cumpănind un* nu știu ce, *poate ură, poate înțelegere, nu! înțelegere, nu!*
> *(Peisaj cu fluturi noaptea*, Editura Cartea Romînească, București, 1986, p. 88)
> *Are un* nu știu ce *în privire care-ți merge drept la inimă (...).*
> *(Lichidați-l!*, în Orizont, Magazin, Supliment al revistei Orizont, nr. 3, octombrie 1986, p. 24)
> *— Greșeală! Cuvintele, unele au o oarecare subtilitate feminină,* nu știu ce *pe care nici un bărbat nu l-ar putea atinge.*
> *(Fiica lui Clargyman*, în Domus, Almanah al revistei Steaua, 1984, p. 95)

Prezența articolului nehotărît proclitic pentru grupul lexical în discuție este marca substantivării acestuia. Pierderea independenței gramaticale a formei verbale este oglindită de invariabilitatea folosirii ei la persoana I, singular, indicativ prezent, căreia i se alătură pronumele interogativ ce obținîndu-se sensul *„ceva nelămurit; farmec deosebit, nedefinit"*.

În unele texte întîlnim scrierea între ghilimele a grupului de elemente care formează substantivul neutru analizat.

De exemplu:

E un „nu știu ce" *în albastrul pastei întinse pe pînză (...) care mă face să deosebesc fără greș în pictura lui Andreescu cerul românesc de cel francez (...).*
(Peisaj: pămîntul românesc, în Argeș, anul XXII, nr. 8 (192), august, 1987, p. 12)

Fostul anchetat (...) o figură bonomă, dar cu un „nu știu ce" suspect în privirea prea limpede.
(Un film care descoperă extraordinarul din obișnuit..., în Cinema, nr. 12, anul XX (240), 1982, p. 8)

Amic apropiat al lui André Malraux (...) impunea respect tuturor prin ceea ce W. *Jankélévitch ar numi* „nu știu ce".
(Memorii, în Almanahul literar, 1987, București 1986, p. 34).

Cînd grupul lexical este pus între ghilimele, se subliniază faptul că secvența lingvistică, încadrată cu aceste semne de punctuație, are un sens diferit față de cel al elementelor lexicale componente (cînd sînt înșiruite la fel, însă avînd independență gramaticală), dar nu se realizează oglindirea din punct de vedere ortografic a statutului de cuvînt compus, pentru care utilizarea cratimei este obligatorie: **nu-știu-ce**, substantiv neutru, *„ceea nelămurit, farmec deosebit, nedefinit"*.

Ca atare, scrierea între ghilimele a secvenței lingvistice în discuție nu este recomandată.

Uneori se strecoară pleonasmul, compusul cu sensul arătat intrînd în relații sintactice cu vocabule ce exprimă un sens sinonim:

La aceste întrebări vor răspunde, în primul rînd, fetele care, crescînd, cu propria lor viață, vor ști să apere acel „nu știu ce" inefabil *al tinereții care te ferește de eroare (...).*
(Iubirea, eterna poveste, în Pro familia, Editura Albatros, București, 1987, p. 63)

Aici, „acel (...) inefabil al tinereții" este sinonim cu „acel nu-știu-ce (cum ar fi trebuit să apară scris în citat) al tinereții", pleonasmul scoțînd în evidență valoarea substantivală a șirului de litere în discuție, unicitatea sensului ei și prin aceasta, necesitatea oglindirii în scris a blocului lexical utilizîndu-se liniuța de unire (cratima): **nu-știu-ce**, *„nelămurit, nedefinit, inefabil, farmec deosebit"*.

SPARGE-VALUL NU ESTE UN ÎNDEMN

Compusul **sparge-val** este un neologism (cf. fr. *digue brise-lames*; germ. *Wellenbrecherdamm*; engl. *wave breaking-dyke*).

Împotriva valurilor care izbesc cu o forță distrugătoare țărmul în anumite regiuni, dar mai cu seamă, datorită periclitării unor obiective navale, se ridică un *dig confecționat din elemente prefabricate, încît, în momentul izbirii, cantitatea de apă să fie dispersată și, astfel, efectul să fie diminuat.*

Deși vocabula aparține limbajului tehnic, ea este expresivă și concentrează în corpul său fonetic o realitate a cărei înfățișare ar fi necesitat o expunere mai largă.

Revenind la structura respectivei forme, trebuie să subliniem faptul că, întrucît cele două elemente lexicale formează un bloc de litere care exprimă o singură noțiune, este firesc să marcăm și în scris această situație, legînd prin cratimă pe una de cealaltă.

Textele ce urmează ne oferă materialul lingvistic necesar pentru a justifica ortografierea cu cratimă a componentelor lexicale ce exprimă: *„dig de o anumită construcție"*:

> *Totodată, reciful este și un eficace* „sparge-val" *(...).*
> *(Prefață ecologică la mileniul III*, în Scînteia, Almanah 1987, București, 1986, p. 198)
>
> *(...) digul este căptușit cu un ecran etanș subteran realizat dintr-un fel de emulsie de noroi autoîntăritor și protejat cu beton și elemente prefabricate* sparge val.
> *(Un rîu tînăr*, în Scînteia, Almanah 1987, București, 1986, p. 154)

În primul text, după cum se poate lesne observa, vocabula **sparge-val** este utilizată la figurat; reciful este, de fapt, un dig natural, care, datorită structurii sale, îndeplinește funcția de împrăștiere a valului în momentul impactului cu el.

Articolul proclitic **un** împreună cu determinantul adjectival **eficace** sînt mărci ale substantivării secvenței lingvistice în discuție, ale pierderii statutului de verb predicativ al formei **sparge**, care devine simplu component lexical. Subiectul *reciful* se acordă cu predicatul nominal **este un sparge-val** ceea ce este nu numai gramatical corect, dar și logic. Astfel, dacă numele predicativ ar fi format doar din substantivul **val** s-ar obține formularea ilogică **reciful este un val**. Faptul că în text apare cratima, unificînd elementele lexicale:

„sparge-val" este corect din punct de vedere grafic. La fel, punerea în ghilimele a blocului lexical, cu sens unic, vrea să indice că avem a face cu o utilizare a lui la figurat.

În textul al doilea, dacă forma **sparge** ar fi verb predicativ, ea ar trebui să fie predicatul unei propoziții, or în text lipsesc mărcile unei relații cu aceasta la nivelul sintactic al frazei. Vocabulele: **sparge + val** formează un bloc lexical cu sens unic determinativ pe lîngă substantivul *elemente*. Numai folosind cratima între **sparge** și **val** putem sublinia și grafic ceea ce semantic rezultă din alăturarea lor și, totodată, faptul că sensul unic este, de fapt, o noțiune ce-și îndeplinește funcția sintactică determinativă, ca bloc lexical.

NU UITA: **NU-MĂ-UITA!**

Să plecăm în analiza ce ne propunem s-o efectuăm de la următorul text:

> *(...) la Cluj (...) G. a strălucit — prinzînd astfel o floare de* „nu mă uita" *la butoniera celui care l-a descoperit și promovat (...).*
> *(Sport (...)*, în Săptămîna culturală a Capitalei, serie nouă, nr. 43 (828), vineri, 24 octombrie, 1986, p. 8)

Cuvintele nesubliniate în text, sînt probabil un calc după cuvîntul german *Vergißmeinnicht*, comparabil cu *ne-m'oubliez-pas* din franceză, floare, care, popular, este denumită *ochii-păsăruicii*.

Sensul unitar al blocului lexical este simțit în textul reprodus deoarece punerea în ghilimele a acestuia vrea să atragă atenția asupra faptului că vocabulele grupate astfel nu sînt folosite cu sensul lor propriu și cu valorile lor gramaticale obișnuite. Corect ar fi trebuit scris cu cratimă între ele, unitatea de sens impunînd aceasta, unitate pe care doar cratima o poate concretiza prin funcția ei ortografică de semn ce unește.

Deci ar fi trebuit scris: **nu-mă-uita**, căci avem o singură noțiune, și, ca atare, este vorba de un singur cuvînt, chiar dacă acesta este compus. Scriind **nu-mă-uita**, facem distincție între numele florii și înțelesul transmis de grupul sintactic liber: **nu mă uita**, o formulă afectivă adresată cuiva, ea putînd să apară și cu forma verbală la plural: **nu mă uitați**,

cînd se referă la mai multe persoane. Conform scrierii oricărui grup sintactic liber, va trebui să ortografiem cu blanc (pauză albă) între cuvintele ce formează înșiruirea cu înțelesul „*adu-ți aminte tot timpul de mine*".

În textul de mai jos, o astfel de cerință nu se respectă:

— *Cum (...), cum am putea să-ți mulțumim?*
Îl podidise și pe găman plînsul. Se aplecă iute, smulse un pumn de miozotis și i-l azvîrli în poală:
— Nu-mă-uitați!
(*Vulturul de dincolo de Cornul lunii*, Editura Militară, București, 1988, p. 225)

Myosotis silvatica este denumirea unei plante erbacee cu flori mici, albastre, roșii sau albe, care crește prin locurile umbroase și umede, dar este cultivată și ca plantă decorativă. S-a urmărit un joc de cuvinte, care, prin punerea la plural a verbului, nu realizează, decît parțial, efectul asocierii cu denumirea populară a florilor de *myosotis:* **nu-mă-uita**. Dacă s-ar fi utilizat omofonia **nu-mă-uita** (numele florii, semn al fidelității) — **nu mă uita** (formulă de adresare unei ființe apropiate), jocul de cuvinte ar fi avut și valoare artistică. Scrierea cu cratimă a grupului sintactic liber nu are nici o justificare gramaticală sau semantică.

UN DU-TE-VINO.... ACCEPTAT ÎN SCRIS

Secvența lingvistică **du-te-vino** este un compus de tip frază, în componența căreia intră un verb la un mod personal (*tu* **du**, imperativ prezent) + pronumele personal la persoana a II-a, singular, formă neaccentuată de acuzativ **-te** + verbul **(a) veni** la un mod personal, **vino** imperativ prezent, ceea ce din punct de vedere sintactic echivalează cu două propoziții în raport de coordonare copulativă.

Forma, astfel ortografiată, este un substantiv comun, de genul neutru, cu înțelesul „*mișcare continuă (și intensă) încoace și încolo; tevatură; instalație provizorie de transbordare a materialului sau personalului (în terminologia navală)*".

Prezența articolului nehotărît este un indiciu clar al compunerii secvenței lingvistice **du-te-vino** cu rol de substantiv comun, întrucît oglindește unitatea lexicală și gramaticală a acesteia în componența căreia intră verbe ce nu ar putea forma construcții de acest fel dacă ar avea independență semantică și morfo-sintactică.

Sînt destul de numeroase textele în care surprindem nerespectarea grafiei impuse de unitatea lexico-gramaticală a compusului.

De pildă:

(...) într-un du-te vino *permanent, de la aparenţe spre esenţe.*

(*Turnul*, în Vatra, serie nouă, (1971), anul XVI, nr. 184, nr. 7, iulie, 1986, p. 5)

(...) în casă s-a pornit un permanent du-te vino, *prietene (...), colege de şcoală, vecine (...).*

(*Pasta bovină*, în Perpetuum comie '86, p. 248)

Neînţelegerea sensului, apoi a caracterului unitar al acestuia, „familiarizează nu numai greşeli de scriere, ci şi pleonasme, ca în textele reproduse, căci determinantul adjectival *permanent* cu înţelesul „*care există, care durează mereu sau mult timp fără să se schimbe, care se petrece fără întrerupere; necontenit; neîntrerupt*" este o repetare inutilă a sensului cuprins în substantivul comun **du-te-vino**, „*mişcare continuă...*".

Trebuie să reformulăm astfel: *într-un (...)* **du-te-vino** *de la aparenţe spre esenţe*" şi „*s-a pornit un* **du-te-vino**".

Dificultatea scrierii compusului este oglindită şi în textul următor:

Un dute-vino *necontenit, rîsete, îndemnuri (...)*

(*Pasărea purpurie a dragostei*, Editura Albatros, Bucureşti, 1986, p. 5)

Avem a face şi aici cu un pleonasm deoarece sensul „*necontenit*" este conţinut în forma substantivului determinat.

Trebuie să subliniem faptul că pentru vorbitori, secvenţele lingvistice de felul celei în discuţie, sînt mai mult sau mai puţin analizabile în funcţie de posibilitatea recunoaşterii termenilor, dar şi de claritatea structurii gramaticale a compusului. În cazul formei analizate, sudura elementelor lexicale componente nu este totală, întrucît acestea pot să fie recunoscute de vorbitori, de aceea se şi utilizează cratima, pentru a le marca.

În textul reprodus ar fi trebuit scris **du-te-vino**, deoarece nu au avut loc modificări formale şi semantice adînci, încît vorbitorii să nu mai poată recunoaşte elementele din structura cuvîntului.

Neclarificarea sensului compusului du-te-vino produce şi confuzii semantice, ca în textul următor:

(...) ia-ţi mata prin BTT / un bilet de du-te-vino*(...)*

(*Odă cu Ovidiu*, în Almanahul turistic pentru tineret, BTT, 1986, p. 77)

Greșeala din textul reprodus constă în substituirea inadecvată a secvenței lingvistice *tur-retur*, *„dus și întors;“* *„plecare și sosire“* cu **du-te-vino**, *„mișcare continuă (și intensă) încoace și încolo“*.

Nerespectarea grafiei corecte se poate datora și inconsecvenței cu care este scrisă această formă în cuprinsul unor lexicoane ale limbii române.

De exemplu:

du-te-vino, expr. = (substantivat) *„mișcare continuă încoace și încolo, alergătură“*.

„Deasupra celor patru terase largi e un (...) **du-te-vino** *de vagonete“*.

(Dicționar de expresii și locuțiuni ale limbii române, Editura Albatros, 1985, p. 216)

du-te, vino, expr. = cu verbul la imperativ, (cu valoare substantivală) *mișcare, circulație intensă, neîntreruptă*.

„Acel du-te, vino *al oamenilor de legătură (....)*. (Ib., p. 779)

VINO-NCOACE, „FARMEC“!

Pentru a exprima sensul *„farmec, drăgălășenie, atracție“* s-a găsit o îmbinare de cuvinte foarte expresivă care să concentreze într-un șir fonetic scurt ideea de atracție pe care o exercită calitățile numite: **vino-ncoace**.

De la sensul acesta s-a ajuns și la un altul mai puțin utilizat: *„ademenire, ispită“*.

Ortografiem: **vino-ncoace**, întrucît avem forma verbală de imperativ, persoana a II-a singular, urmată de *încoace*, rostite împreună, cu eludarea vocalei inițiale **î** a adverbului. Acestea s-au sudat prin substantivare, pierzîndu-și independența gramaticală și semantică, astfel încît cu sensurile specificate nu pot să mai apară fără cratimă. În schimb, atunci cînd își păstrează independența gramaticală și semantică, se pot ortografia *cu* și *fără* cratimă, formele fiind substituibile între ele: **vino-ncoace!** sau **vino încoace!**, *„vino înspre mine, spre locul unde mă aflu“*.

Am întîlnit însă:

Rodica era într-adevăr frumuşică, avea un „vino-n-coace" *(...), nu punea la inimă mare lucru, se păstra oarecum intactă de avatarurile profesiunii.*

(Funigei peste Alpi, Editura Albatros, 1987, p. 22)

Atît timp cît în limba română un adverb „*coace*" nu este atestat, forma rezultată din analiza de mai sus nu se susține.

În text, ar fi trebuit să apară **vino-ncoace**, fără ghilimele, căci sensul metaforic rezultat implică folosirea figurată a blocului lexical, şi nu mai trebuie să subliniem grafic prin semne suplimentare acest fapt.

CUM ABORDĂM PE SURDOMUT?

Vocabula **surdomut** (**surdomută**, **surdomuți**, **surdomute**) are rol fie de substantiv, fie de adjectiv, în funcție de cum desemnează „*omul care este lipsit de auz şi de grai; persoană surdă şi mută în acelaşi timp*", sau arată însuşirea: „*care este lipsit de auz şi de grai, care este surdă şi mută în acelaşi timp*".

Compusul este analizabil, fiind format din cuvintele **surd** şi **mut** cu ajutorul vocalei de legătură **o**, după modelul secvențelor lingvistice alcătuite dintr-o temă (cuvinte străine sau elemente asemănătoare ca structură cu acestea, care nu circulă ca atare în limba română, nu se utilizează şi independent) şi un cuvînt românesc sau alt element temă: **egocentric**, **neokantian**, **anglo-american**, **fizico-chimic**, **ştiinţifico-fantastic** etc.

După cum observăm, gradul de sudură a compuselor este diferit.

Ştim că se scriu cu cratimă compusele din două adjective întregi unite prin vocală de legătură, dar în cazul substantivului în discuție norma cere ortografierea într-un singur cuvînt.

De fapt, în franceză **o** nu apare: *sourd-muet*, la fel în germană: *kaiserlich-kömplich*.

Scrierea cu cratimă între elementele compusului este foarte frecvent utilizată.

De pildă:

A reuşit să-l facă să cînte marea arie din Traviata pe un surdo-mut *şi pe un crap să recite Herlaine (...).*

(*Substituirea*, în Istorii neelucidate, Almanah estival Luceafărul, 1986, p. 246)

Se prăbușește pur și simplu într-un fotoliu și-l joacă pe surdo-mutul.

(*Ademenitoarele capcane* [...], în Almanahul României literare 1984, p. 258)

În ascensorul rapid care mă ducea spre garsoniera mea cu pereții și patul de ciment am mai apucat să văd ceasul de pe mîna surdo-mutului: *era ora cinci, dimineața, firește.*

(*Serviciul de noapte*, Editura Minerva, București, 1980, p.228)

Atunci le zgîlțîia și le folosea abuziv, ca o surdo-mută *ce nu aude zgomotul infernal ce-l produce prin casă.*

(*Frigul iernii*, Editura Militară, București, 1985, p.238)

Primul care a scris despre metodele de instruire ale surdo-muților *a fost tot un spaniol.*

(*Din toată lumea*, în Domus, Almanah al revistei Steaua, 1984, p. 265)

Fără a considera greșită scrierea cu cratimă — ea oglindește unitatea semantică a grupului lexical — trebuie să subliniem faptul că scrierea într-un șir de litere sudate complet este mai adecvată din motivele expuse mai jos.

Scrierea împreună a elementelor lexicale din care se compune secvența lingvistică este mai adecvată, căci ortografierea fără cratimă, care oglindește sudura completă a termenilor compusului este impusă de unitatea semantică, sintactică și morfologică a noțiunii, **surd și mut** exprimînd o realitate anatomică în cadrul căreia cele-două funcții: *auzul* și *vorbirea* se determină reciproc.

A FACE PE MAI-MARELE

Adverbul **mai**, care servește la formarea gradului comparativ de superioritate, împreună cu adjectivul **mare** (în opoziție cu *inferior*, *de jos*, *subaltern*), „*care ocupă un rang superior într-o ierarhie; puternic*, **sus-pus**“ formează substantivul masculin **mai-marele**, „*superiorul*, *șeful*“.

Cuvîntul compus are unitate semantică, sintactică și morfologică fapt pentru care norma ortografică indică scrierea cu cratimă între elementele componente.

Deşi secvenţa lingvistică are un grad avansat de sudură, mai apar unele abateri în scrierea acesteia. De pildă:

Unul dintre haramini, trebuie să fi fost mai mare *peste ceilalţi*, le spuse *atunci: „Fie. Să-i păsuim pînă mîine"*.
(*Serviciul de noapte*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980, p.143)

(...) Ştefan, fiul lui Ştefan, mai marele *nostru ucenic, ajutat de noi (...) a adus cartea (...)*.
(*Tobit*, Editura Mihai Eminescu, Bucureşti, 1983, p.63)

Autorităţile horthyste alungau evreii din imobilele mai arătoase şi instalau în locul lor pe mai marii *zilei*.
(*Steaua galbenă—paşaport spre neant*, în Flacăra, anul XXXV, nr. 46 (1693), 14 noiembrie, 1986, p. 23)

Văzînd că n-au încotro, un funcţionar al primăriei a fost pus să înainteze mai marilor *săi o plîngere*.
(*Faptul divers*, Scînteia-Almanah-1987, Bucureşti 1986, p.283)

Forma nearticulată din primul text (*DOOM* '82 eludează ortografierea acesteia, notînd substantivul compus doar cu forma articulată) deşi nu are marca substantivării prin articulare sau determinare adjectivală totuşi trebuie considerată nu formaţie adverbială comparativă (nu are corelativele *ca, decît*), ci substantiv, rol cerut de unitatea semantică şi posibilitatea substituirii cu un nume: *(...) (trebuie să fi fost)* şef *(peste ceilalţi)*...

În vederea stabilirii scrierii corecte a secvenţei lingvistice în discuţie, să analizăm forma sub care apare aceasta în textul următor:

— N-are a face! a sărit cu vorba Iovu. Ştii cît e de la el de acasă, pînă în poarta maimarelui *lor? Ca o fugă de cal, na! Se duce la* maimarele, *ca la un vecin (...)*.
(*Oaspeţi la Vartolomei, betegul*. în Caiete botoşănene, anul 4, nr. 9, (45), septembrie, 1986, p.3)

Unitatea morfologică este determinantă pentru realizarea sudurii complete a elementelor lexicale din componenţa unui cuvînt compus. În cazul vocabulei **mai-marele**, invariabilitatea primului termen şi flexiunea la sfîrşitul cuvîntului oglindesc unitatea morfologică.

Scrierea ca un singur cuvînt a grupării lingvistice oglindeşte stadiul sudurii complete şi, deşi nu corespunde normei ortografice, este corectă, întrucît este în concordanţă cu acţiunea legii trecerii compuselor în cuvinte simple, atunci cînd există condiţii atît lexicale, de structură şi construcţie, cît şi semantice.

Formele ocazionale și personale trebuie să respecte aceeași grafie, iată de ce considerăm corectă secvența lingvistică subliniată, cuprinsă în textul ce urmează:

(...) niciodată neastîmpărul **mai-binelui** *nu a făcut casă bună cu tihna și comoditatea (...).*

(*Pasiuni din care sar scîntei*, în Cinema, nr.5 (281), mai 1986, p.10)

În acest text, forma **mai-binelui** este substantiv masculin, compus din adverbul **mai** utilizat în construirea gradului comparativ de superioritate și adverbul **bine**, cu schimbarea valorilor gramaticale ale componentelor lexicale.

Iată texte în care întîlnim scrise greșit atît formele ocazionale, cît și cea consacrată cu sensul „*șef,...*":

[...] *omul supus afectelor nu mai este stăpîn pe sine, ci este stăpînit de soartă, cu atîta putere, încît este constrîns, deși vede* mai binele, *să urmeze totuși* mai răul.

(*Eu urăsc, tu urăști, el urăște*, în Opus, nr.17, săptămîna 1—7 iunie, 1990, p.2)

(...) am intrat în istoria scrisă a umanității (...) necerșind milă și îndurare de la vremelnicii mai marilor *și* mai puternicilor lumii.

(*Geto-dacii*, în Delta (Tulcea), anul XIX, nr. 1964, joi, 18 decembrie 1986, p.2.)

Și într-un caz și în celălalt ar fi trebuit scris cu cratimă. Deci **mai-binele** și **mai-răul; mai-marilor** și **mai-puternicilor** sînt grafiile corecte, deoarece acestea oglindesc unitatea semantică, sintactică și morfologică a secvențelor lingvistice cu înțelesul de „*rang în ierarhia conducerii*" și „*poziție în deținerea puterii*".

Vom analiza în continuare un text care oglindește înțelegerea acestei cerințe:

(...) ideea că ani de zile făcuse să-i funcționeze clanurile pe bază de **mai-nimic** *chimizat și dat ca „excepțional" îi crea un feed-back îngrozitor.*

(*Funigei peste Alpi*, Editura Albatros, 1987, p.16)

Autorul textului citat a utilizat secvența lingvistică **mai-nimic** cu valoare substantivală, oglindind corect din punct de vedere ortografic pierderea atît a rolului de adverb al lui **mai** și a celui de pronume sau substantiv al lui **nimic**, cît și a sensurilor acestora (**mai**, „*aproape, aproximativ, cam*", **nimic**, pronume: „*nici un lucru*"; substantiv „lucru fără valoare, fleac, bagatelă"). Sensul nou ce a rezultat prin compunerea celor două elemente lexicale **mai-nimic**

este: „*te-miri-ce*“, adică „*lucru lipsit de importanță*“ (a se urmări scrierea corectă, la capitolul respectiv, a substantivelor compuse **te-miri-ce**, „*lucru mărunt*“, **te-miri-cine**, „*un oarecare*“ și a adverbului **te-miri-unde**, „*undeva, aiurea*“ !).

POVESTEA PAHARULUI **PREA PLIN**... ȘI A **PREAPLINULUI** SUFLETESC

Exprimăm cu ajutorul substantivului **preaplin** „*ceea ce depășește un anumit nivel, ceea ce este prea mult, prea abundent*“, totodată, vocabula înseamnă „*un dispozitiv de producție pentru evacuarea automată a lichidului care depășește un anumit nivel într-un bazin, rezervor etc.*“; prin extensiune se mai înțelege și „*conținutul unui rezervor de apă*“.

Analiza structurii lexicale a formei **preaplin** ne arată că aceasta este alcătuită din adverbul **prea** și adjectivul **plin**, care formează împreună o noțiune nouă, la început cu sens concret, specifică limbajului tehnic, ca apoi, să se utilizeze prin analogie și cu unul abstract. Este, prin urmare, vorba de un compus, ce a luat naștere dintr-un grup sintactic firesc, în urma unor transformări soldate cu pierderea independenței semantice și gramaticale a elementelor lexicale aflate în relația *prea plin* cu aspect de superlativ.

Utilizarea atît a grupului lexical liber, adverb + adjectiv, cît și a compusului substantival, uneori în contexte învecinate, impune cu necesitate distincția ortografică între cele două omofone.

Cînd formația are valoare de superlativ, vom scrie cele două elemente lexicale despărțite prin blanc (pauză albă).

De exemplu:

Mă întorceam acasă într-un troleibuz nici **prea plin**, *nici prea gol (...).*

(*Ce fel de gînduri se pot lega de un geamantan vechi*, în Ateneu, Nr.7 (200), iulie, 1986, p.9)

În această situație putem substitui adverbul **prea** cu sinonime fără ca înțelesul formulării să se schimbe: *(nici)* **foarte** *plin*, *(nici)* **foarte** *gol*; *(nici)* **tare** *plin*, *(nici)* **tare** *gol*.

Dacă sensul pe care vrem să-l exprimăm este „*dispozitiv al unei instalații hidrotehnice prin care se face evacuarea automată a unor lichide cînd au depășit un anumit nivel*“ sau „*ceea ce este prea mult, prea abundent*“ vom scrie cele

două elemente lexicale împreună, oglindind astfel sudura totală a acestora, impusă de unitatea semantică (avem a face cu o noțiune nouă), de valoare morfologică diferită (nu mai avem un adverb **prea** urmat de un adjectiv **plin**, ci un substantiv: *(un)* **preaplin**, **preaplinul**, **preaplinului**...) și de comportamentul sintactic specific (poate îndeplini funcția de subiect, ceea ce pentru formația **prea plin** nu este posibil).

Este destul de frecventă confuzia fie între grupul lexical liber cu valoare de superlativ și cuvîntul compus, fie invers.

Iată primul fel de greșeală de scriere în textul următor:

Din curtea unei case invizibile, pierdută pe planul orașului preaplin *de tihna (...) a răzbătut măcăit de rațe, iar Liviu a început să vorbească în somn.*

(*Sarpele împăcării noastre*, Editura Cartea Românească, București, 1985, p.101)

Și situația inversă:

Ceea ce atunci părea o neîndemînare a finisării și o grabă a exprimării unui prea plin *al ideației, îmi părea azi un elaborat și disimulat rafinament de expresie.*

(*Tentația inocenței*, în Cinema nr. 11 (275), anul XXIII, 1985, p.15)

Deloc superficiali, aflați doar la momentul prea plinului *sufletesc cînd timpul vine clocotind pentru ei, pentru viitorul lor.*]

(*Protagonista acestor filme: munca*, în Cinema nr.7 (294), iulie 1987, p.5)

(..) o contradicție pe care n-o mai poți trata cu humor, ci cu aceea instinctivă „puțintică răbdare" îmbinînd hotărîrea de a te opune golului (...) cu viclenia absentă, pînă acum din prea plinul *tău sufletesc (...).*

(*...literatura română mai presus de toate..*", în Convorbiri literare, nr.7, iulie 1986, p.3.)

Pentru primul fel de greșeală, trebuie să spunem că, deși nu foarte frecventă, aceasta se strecoară totuși în textele ai căror autori neglijează faptul imposibilității formei **preaplin** de a avea o valoare adjectivală, întrucît ar exprima sub această formă ceea ce, de fapt, concretizează construcția cu elementele lexicale scrise separat: **prea plin**. Deci cu același material lexical, scris diferit, s-ar obține același sens, or se știe, ca regulă strictă, că omofonele, în limba română, au, fără excepție, sens diferit.

Înlocuirea cu sinonime a adverbului **prea** arată că acestea nu fac altceva decît să indice același grad de intensitate

în care există însușirea exprimată de adjectivul **plin**: **foarte plin**, **tare plin**. Ca să se justifice scrierea împreună, fără cratimă, ce ar oglindi o sudură completă a celor două elemente lexicale, care în mod firesc formează un grup lexical cu valoare superlativă, ortografiat la fel ca acelea cu valoare identică gramaticală și construite similar, consemnate în rîndurile de mai sus, ar trebui să avem a face cu o nouă noțiune, or această cerință nu se respectă. Deci ar fi trebuit ortografiat: **prea plin** („... *orașului* **prea plin** *de tihnă...*").

În textul al doilea, surprindem greșeala inversă, a substituirii substantivului **preaplin**, „*ceea ce este prea abundent*" cu construcția superlativă **prea plin**, „*foarte plin, tare plin*".

Prezența articolului în (genitiv-) dativ *unui* este o marcă gramaticală incontestabilă a statutului de substantiv pe care îl are secvența lingvistică ce o însoțește, căci rolul lui principal este de a introduce în comunicare numele unui obiect, care devine astfel cunoscut.

În scris apare însă un adjectiv la superlativ: **prea plin** sinonim cu **foarte plin**, **tare plin** ceea ce este împotriva regulilor gramaticale, totodată, contrazise și de prezența după această secvență lingvistică a unui substantiv în genitiv cu funcția de atribut adjectival, dar fără determinat. Dacă determinatul ar fi considerat totuși cuvîntul **plin** cu sensul „*ceea ce umple un vas, un spațiu; cuprins*" atunci, utilizarea adverbului **prea** nu ar putea fi justificată nici gramatical, nici semantic.

Cerut de acuratețea mesajului, sensul „(*exprimării unui*) **ceea ce este prea abundent** (*al ideației*)" este redat de vocabula **preaplin**, care scrisă astfel ar fi îndepărtat orice confuzie.

Fără să fie greșită, scrierea cu cratimă între elementele lexicale oglindește un stadiu depășit în procesul sudurii compusului:

Prea-plinul *ei sufletesc și ideatic își află arar personaje pe măsură* [...].
(*Inepuizabilul mister*, în Cinema, nr.2 (278,) februarie, 1986, p.24)

Peste forfota lor înspăimîntătoare, clopote se înteţeau mereu pînă cînd **prea-plinul** *glasurilor de aramă s-a revărsat asupra cetății ca o cascadă, făcînd-o să se cutremure din temelii.*
(*Șoim alb*, Editura Facla, Timișoara, 1988, p.162)

Folosirea cratimei în secvența lingvistică *prea-plinul* oglindește doar unitatea semantică, sensul unic exprimat de

acesta. Scrierea însă într-un șir de litere complet sudate reflectă mai adecvat realitatea lingvistică, deoarece ea marchează în plus unitatea morfologică și sintactică a elementelor lexicale care luate în bloc înseamnă *„abundență, deplinătate...“*: **preaplin, preaplinul, preaplinului.**

DUPĂ MASĂ (PRÎNZ) ÎNCEPE DUPĂ-MASA

Dacă vrem să numim *partea zilei care urmează după ora 12*, folosim, se știe, substantivele compuse de genul feminin: **după-amiază** și **după-masă**, iar dacă vrem să arătăm că o acțiune exprimată de un verb se desfășoară *în partea a doua a zilei* utilizăm adverbele compuse cu formă identică: **după-amiază, după-masă** și **după-prînz.**

Aceste secvențe lingvistice numesc noțiuni temporale și au ca element al compunerii prepoziția **după**, antepusă substantivelor **amiază** *„mijlocul zilei, momentul înălțării maxime a soarelui deasupra orizontului; zenit“* (de la *amiazăzi* <lat *ad mediam diam*), **prînz** *„masă principală care se ia la amiază, dejun, timpul cînd se ia această masă“* și **masă** (*„mîncarea servită ca dejun“*).

Substantivele compuse se comportă ca un cuvînt unic, avînd ca prim termen o parte de vorbire invariabilă, care respinge posibilitatea modificărilor în interiorul formației, la fel ca în cazul vocabulelor simple. De asemenea, un indiciu al unității morfologice și semantice, deci și al compunerii celor două elemente lexicale îl constituie și prezența articolului nehotărît: *o* **după-amiază**, *niște* **după-amieze**, *o* **după-masă**, *niște* **după-mese.**

Unitatea lexico-gramaticală fiind oglindită de altfel și de flexiunea la sfîrșitul cuvîntului: **după-amiază, după-amiaza, după-amiezei, după-amieze, după-amiezile, după-amiezilor, după-masă, după-masa, după-mesei, după-mese, după-mesele, după-meselor.**

S-ar părea că totul este limpede. Că este vorba însă de o dificultate greu de trecut o atestă însăși practica scrierii, căci nu întotdeauna este sesizată unitatea semantică, morfologică și sintactică și nici gradul înaintat de sudură care caracterizează blocurile lexicale analizate. Ca atare, întîlnim texte

în care elementele componente sînt scrise cu blanc (pauză albă) între ele, ceea ce este greșit.

De pildă:

Mi-am pierdut după amiaza *confecționînd niște sperietori hidoase din fîșii de pungi de plastic.*

(*Avocatul diavolului*, în Almanahul literar, 1986, p. 87)

Raidul efectuat în după amiaza *zilei de luni, 20 aprilie a.c. (...) ne-a oferit prilejul de a constata cum unii lucrează cu hărnicie (...).*

(*Zi-lumină în cîmp (...)*, în Zori noi, Suceava, anul XII, nr. 11682, miercuri 22 aprilie, 1987, p.1)

În după amiezile *libere lăsam totul la o parte și ne duceam în port (...).*

(*Cinci secvențe tomitane*, în Almanahul literar 1987, București, 1986, p. 130)

Cînd se poate, aranjăm treburile în așa fel încît să fim acasă prin rotație, unul în tura de dimineață și altul în cea de după masă.

(*Copilul, o lume de poezie și răspunderi*, în Cinema 1984, Magazin estival, 1984, p. 101)

Corida a fost planificată într-o duminică după prînz, *intrarea fiind gratuită.*

(*Corida la Bogați*, în Perpetuum comic '86, p. 66)

Grafiile corecte ar fi fost: **după-amiază, după-amiaza** și **după-amiezile, după-masă, după-prînz.**

La argumentele aduse pînă acum în susținerea scrierii cu cratimă între elementele lexicale ale compusului adăugăm și pe acela al imposibilității apariției construcției prepoziționale **în după*, în limba română. Aceasta înseamnă că **după** și-a pierdut independența gramaticală, nu mai introduce un complement, dîndu-i valoare temporală, ci împreună cu substantivul **amiază** realizează o unitate lexicală nouă.

Vom scrie însă separate elementele lexicale **după amiază**, cînd avem a face cu un substantiv precedat de prepoziție. În acest caz, substantivul **amiază** exprimă concret *momentul de mijloc al zilei* luat ca reper în măsurarea timpului petrecut ulterior.

De exemplu:

Plăti șoferului și se opri să admire plaja vastă, populată la acea *oră de* după-amiază *de turiști.*

(*O chestiune* [...], *în* Almanahul literar 1987, București, 1986, p. 197)

Aici, corect ar fi trebuit scris **după amiază**.

De asemenea, sînt greșite grafiile cu cratimă între elementele lexicale în discuție ca și scrierea lor sudată, într-un singur cuvînt, atunci cînd este vorba de măsurarea timpului sau fixarea momentului, luîndu-se ca reper miezul zilei, amiaza.

De pildă:

Aici începe partea confuză a acelei zile, fiindcă nu mai știu dacă era curînd după-amiază *sau înspre seară* [...].

(*Victoria neînaripată*, Editura Eminescu, București, 1985, p. 287)

Au sosit pe la ora trei dupăamiază *(...).*

(*Dragoste în timpuri de ciumă*, în Zigzag, supliment al caietelor-program ale teatrului, Piatra-Neamț, iulie, 1986, p. 17)

În primul text, adverbul *curînd*, cu sensul „**îndată, imediat**" urmat de prepoziția **după** impune în continuarea formulării să se precizeze referința: *curînd* **după** *(ce?)*, or **(după) amiază** (substantiv feminin, în acuzativ cu prepoziție) concretizează un reper precis. Mai mult, disjuncția distinge, deși nu cu exactitate, două momente ale **după-amiezei**: *curînd* **după amiază** și *spre seară*.

De asemenea, în formularea *ora trei* **după amiază** se precizează un moment al zilei: **amiaza** ca reper temporal de la care s-au scurs, pînă în momentul acțiunii exprimate de forma verbală *au sosit*, *trei ore* (aproximativ).

Cînd se află într-o construcție sintactică similară, și secvențele lingvistice **după masă** și **după prînz** se ortografiază cu blanc (pauză albă) între elementele lexicale componente.

De exemplu:

La **prînz**, *cînd au venit bucătăriile pe roate și ne-au adus mîncarea (...), fasole cu slănină prăjită, ne-am scos farfuriile din raniță și am mîncat sub cerul liber (...). În repausul de* **după prînz**, *cînd nimeni nu putea să se odihnească, toți tropăiau pe zăpadă să nu le înghețe picioarele (...).*

(*Victoria neînaripată*, Editura Eminescu, București, 1985, p. 81)

La prima oră **după prînz** (s.n.) *își cîri o pereche de chiloți de baie în cutia aparatului și ieși din hotel.*

(*O chestiune de etică*, în Almanahul literar 1987, București, 1986, p. 193)

În textele reproduse este vorba de **prînz**, *masa principală care se ia de obicei în jurul orei douăsprezece*, iar **după** este prepoziția care introduce complementul de timp exprimat de substantivul în acuzativ.

Cînd ne referim la **masă** și vrem să localizăm ceva ce se află **după** acest obiect, la fel, trebuie să marcăm prin blanc că este vorba de două elemente lexicale distincte.

De exemplu:

> *Cum stătea pe scaunul ei*, **după masă**, *iar Odor își relua scrisul, semăna puțin cu Tania, ca atitudine (...).*
> (*Victoria neînaripată*, Editura Eminescu, București, 1985, p. 479)

Deși în *DOOM* '82 (p. 283) nu sînt trecute decît adverbele **ieri-dimineață, ieri-noapte** și **ieri-seară**, considerăm că adverbul **ieri**, cînd formează secvențe lingvistice construite similar cu **după-amiază, după-masă** și **după-prînz** trebuie să se ortografieze cu cratimă între el și acestea, întrucît formează împreună cu ele un adverb compus. De aceea, grafia secvențelor lingvistice în discuție, din textele de mai jos, trebuie să fie înțeleasă ca fiind greșită:

> *Am crezut că discuția noastră de* ieri după masă *a fost edificatoare.*
> (*O crimă aproape perfectă*, Almanahul România literară, 1984, p. 281)
>
> *Dacă aș fi vrut aș fi putut strînge* ieri după masă *și aduce la secție atîția escroci, încît să totalizeze peste cinci sute de ani de pușcărie.*
> (*Ademenitoarele capcane*, Ib., p. 256)

Corect ar fi trebuit să se scrie: **ieri-după-masă.**

În virtutea principiului că norma ortografică nu trebuie să oprească oglindirea legităților care determină evoluția fenomenului lingvistic, că acesta trebuie surprins în orice moment al procesului său de transformare, considerăm ca fiind corectă grafia secvențelor lingvistice în discuție (caracterizate prin unitate morfologică, sintactică și semantică, dar și printr-un grad de sudură totală) din textele ce le vom reproduce în continuare:

> *(...) și era o fericire să-ți faci siesta în penumbra dormitoarelor și să te așezi* **dupăamiaza** *sub portal ca să vezi trecînd cargourile din New Orleans (...).*
> (*Dragostea în timpuri de ciumă*, în Zigzag, supliment al caietelor-program ale Teatrului tineretului, Piatra Neamț, iulie, 1986, p. 17)

In fiecare **după-amiază** *după siestă, doctorul Urbino se așeza împreună cu el pe terasa grădinii (...).*
(Id).
În cursul **după-amiezei** *a murit (...) locotenent-colonelul E.I. (...).*
(*Apărarea Timișoarei*, în Orizont, nr. 34 (1018), serie nouă, anul XXXVII, 22 august, 1986, p. 3)
În cursul **după-amiezei** *se stabilește noua zonă de regrupare a diviziei (...).*
(*Id.*)

CUM E REA-CREDINȚĂ E ȘI REA-VOINȚĂ

În analiza scrierii cu cratimă (liniuță de unire) a vocabulelor **rea-credință** și **rea-voință**, vom pleca de la oglindirea comportamentului inițial morfologic, sintactic și semantic al elementelor lexicale componente, oglindit de o secvență lingvistică, firește, construită similar, fără ca aceasta să depășească stadiul unui grup corespunzător liber:

— *Crezi că o făcea cu* **rea intenție?**
— *Cu cea mai* **bună intenție!** *Cu cele mai* **bune intenții** *ale sufletului.*
(*Rănile soldaților învingători*. Editura Cartea Românească, 1985, p. 77).

Observăm că în textul reprodus sînt folosite două construcții sintactice cu înțeles opus: **rea intenție și bună intenție (bune intenții)**. Constatăm, totodată că adjectivul **bun(-ă); buni, (-e)** se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat **intenție (intenții)**, păstrîndu-se sensurile celor două cuvinte așa cum se petrec lucrurile și în alte îmbinări lexicale similare: **bun gînd (bune gînduri), bun plan (bune planuri), bună preocupare (bune preocupări)** sau **generoasă intenție (generoase intenții), pașnică intenție(pașnice intenții).**

Înțelesurile exprimate de îmbinările de cuvinte înșiruite mai sus pot fi păstrate dacă inversăm ordinea termenilor: **gînd bun (gînduri bune), plan bun (planuri bune), preocupare bună (preocupări bune)**, respectiv **intenție generoasă (intenții generoase), intenție pașnică (intenții pașnice).**

Putem spune, în urma acestei demonstrații, că indiferent de ordinea determinat-determinant, determinant-determinat, cuvintele aflate în relație sintactică directă își păs-

trează independența gramaticală și semantică, fapt ce impune ortografierea cu blanc (pauză albă) între ele.

Același tratament ortografic se impune și în cazul secvenței lingvistice: **rea intenție** similar cu: **ascunsă intenție manifestată intenție, exprimată intenție, diabolică intenție; intenție ascunsă, intenție manifestată, intenție exprimată, intenție diabolică.**

În continuare, vom supune analizei gramaticale și semantice două secvențe lingvistice prezente în textele ce urmează:

Dar notele și documentele puse la dispoziție de Vidocq sînt preluate cu vădită rea credință *(...).*
(Vidocq, ocnașul polițist, în Almanahul literar 1987, București, 1986, p. 124)

Nu sînt convins că dovezile îl vor liniști pe cel ce le ignora — din neștiință sau rea credință.
(Răstălmăciri și falsificări ale istoriei, în Magazin istoric, anul XX, nr. 3 (228), martie 1986, p.37)

A fi admis avertismentele sale ar fi însemnat o recunoaștere a fiascoului politic al acțiunii respectivelor cercuri, pe care din neputință, cel mai adesea, din rea credință, *altcori, ele nu o puteau accepta.*
(Pagini din cartea păcii și antifascismului, în Istorii neelucidate, Almanah estival — Luceafărul 1986, p. 74)

Relațiile lui Ion Codelici cu ceapeul pe care l-a păgubit din neglijență, din prostie, poate **rea voință**, *s-au normalizat.*
(*Linia de sosire*, Editura Dacia, Cluj-Napoca 1988, p.62)

Există însă și destule situații în care recunoașteri publice (...) se fac și se obțin cu întîrziere, fără vreo **rea voință** *(...).*
(*Performanțe și priorități românești*, Magazin nr. 35 (1507), 30 august, 1986, p. 5)

Pentru înțelegerea scrierii corecte a secvenței lingvistice în discuție, considerăm că este necesar să prezentăm, la început, cîteva din sensurile vocabulei **credință**: „(înv.) *încredere* (pe care o inspiră cineva); *fidelitate, devotament, statornicie față de cineva sau ceva* (în concepțiile religioase) *convingere despre existența lui Dumnezeu; mărturisirea acestei convingeri prin respectarea prescripțiilor bisericești; religie, cult*".

Determinantul **rea** pentru substantivul **credință** subliniază o falsă aderare la ideologia religioasă, fapt ce se concretizează în acte neconforme sau împotriva acesteia. Infi-

delitatea adeptului este definită prin aceea că se atribuie acestuia o trăsătură de caracter al cărei sens se naște din contopirea celor exprimate de cuvintele **rea** și **credință**, acestea formînd o noțiune nouă, o accepțiune unică. Ulterior sensul s-a extins și s-a specializat în a defini *incorectitudinea, necinstea, comportamentul rău intenționat.*

Observăm că în această situație, noțiunea nou-formată nu mai este sinonimă cu cea obținută prin inversarea ordinii termenilor **credință rea**, adică substantivul **credință** (cu sensul *„religie, cult"*) și adjectivul **rea** (cu sensul *„nefolositor, dăunător"*).

În această situație, determinantul **rea** atribuie o însușire cu valoare negativă realității desemnate de determinantul **credință**, în timp ce noțiunea **rea-credință** concretizează sensul: *„incorectitudine, necinste, perfidie"*.

Astfel, pentru a oglindi atît unitatea semantică a compusului, cît și pierderea independenței gramaticale și semantice a acestuia, este necesară folosirea cratimei (liniuței de unire) între elementele lexicale: **rea-credință.**

Genitiv-dativul compusului prezintă caracteristica flexiunii primului element lexical pentru a fi exprimat. Acest comportament morfologic, cu flexiune interioară, face ca scrierea compusului să se efectueze de către unii vorbitori așa cum se obișnuiește în cazul construcțiilor sintactice libere, cu pauză albă între elementele lexicale. De pildă:

> *Aș respinge, nu mai puțin, partizanatul* relei credințe; *generator de artificiale tensiuni în viața literară (...).*
> (*Vatra, Dialog cu Ion Pop*, în Vatra, serie nouă (1971), anul XVI, nr. 186, 9 septembrie, 1986, p.7)
> *Așa, de pildă, Barthes, arătînd, spre a indica noțiunea de sinceritate, că aceasta ar fi devenit „inutilă" prin psihanaliză, prin critica sartriană a* relei credințe *(...), ajunge la concluzia foarte rezonabilă „sinceritatea nu-i decît un imaginar de gradul doi*
> (*Jurnalul lui Alceste (VII)*, în Vatra, serie nouă (1971), anul XII, p. 186, 1 septembrie, 1986,)

Lipsa unității morfologice a elementelor lexicale componente se dovedește a fi o cauză a scrierii lor separate, dar nu și o justificare a acesteia. Întrucît unitatea semantică și sintactică a compusului se manifestă și în această situație este necesar ca ea să fie marcată grafic prin utilizarea cratimei. Vom scrie deci: **relei-credințe**, spre a oglindi sensul unic al formei, diferit de cel exprimat de formația **credinței**

rele, „*ideologie care cultivă răul*“ sau „*cult periculos din punct de vedere social*“.

Vocabula **voință** în combinație cu adjectivul **rea** formează o construcție sintactică al cărei înțeles este „(volitiv) *o* **vrere rea**, *plină de răutate*“: **rea voință** ori **voință rea** sau „(afectiv) *lipsa tragerii de inimă, a bunăvoinței*“: **rea-voință** (un singur cuvînt).

Trebuie să facem deci distincție în scris între cele două secvențe lingvistice pentru a putea oglindi adecvat fie independența semantică și gramaticală a elementelor lexicale **rea** (opus lui *bună*, adjectiv; atribut adjectival) și **voință** (*vrere*, substantiv), folosind blancul (pauza albă) între ele, fie faptul că cele două șiruri de litere formează un bloc lexical, care concretizează un singur sens: **rea-voință**, „*lipsă de interes, de tragere de inimă, lipsă de bunăvoință*“, întrebuințînd cratima (liniuța de unire).

Dacă ne-am fi grăbit să apreciem ca fiind în afara normelor ortografice scrierea secvenței lingvistice subliniate în enunțurile citate mai înainte, am fi greșit fără îndoială, deoarece, în primul citat, formația **rea voință** — pe lîngă sensurile *neglijență* și *prostie* aduce și pe cel de *răutate voită* (dacă s-ar fi scris **rea-voință**, s-ar fi adăugat un sens parțial sinonim cu *neglijență* cuprins deja în enunț), iar în cel de al doilea citat sensurile **rea** (opus lui *bună*) și **voință** (*vrere*) sînt mult mai potrivite contextului decît dacă s-ar fi scris **rea-voință**.

Rămîne însă să subliniem faptul că atunci cînd vrem să exprimăm sensul: „*lipsa bunăvoinței*“ să scriem **rea-voință**, cratima oglindind, aici, unitatea semantică a blocului lexical, dar, totodată, și inexistența unității morfologice, căci elementele lexicale au o autonomie flexionară în cadrul acestuia: **rea-voință**, **reaua-voință**, **relei-voințe**.

TOTUL DESPRE GURĂ-SPARTĂ

Despre cineva „*care nu știe să păstreze un secret*“ spunem că este *un* **gură-spartă** sau *o* **gură-spartă**, în funcție de genul persoanei pe care o definim prin trăsătura exprimată metaforic de substantivul invariabil sau folosim doar articolul proclitic feminin **o** în ambele cazuri.

Mărcile gramaticale ale părții de vorbire căreia îi aparține, adică ale substantivului, ne pot ajuta la înțelegerea

statutului de compus al blocului lexical **gură-spartă** și ortografierea sa cu cratimă între elementele lexicale din care este alcătuit.

Pentru analiza semantică și gramaticală a compusului propunem următoarele texte în care el apare scris greșit ca un grup sintactic liber:

> *Personal sînt convins că Cezar s-a eliminat singur din anturajul și din intimitatea regelui, pentru că era o* gură spartă. *Regii, toți regii, nu suportau indiscreția (...).*
> (*Dejun în Aleea Vulpache*, în Almanahul literar 1986, p. 144)
>
> *Deci coafeza Alexandra F. află, într-o zi, de la o* gură spartă *din cartier, că, la cîteva case mai încolo, domnul subinginer oprește mașina (...).*
> (*Vînzătorii de iluzii*, Editura Politică, București, 1982, p. 149)

Articolul proclitic *un* (plural: *niște*) ar marca pentru masculin singular și plural substantivarea blocului lexical *(un)* **gură-spartă** (plural: *niște* **gură-spartă**), întrucît el nu se acordă cu nici unul din elementele lexicale ale acestuia (**gură** și **spartă**), ci cu sensul întregului, rezultat din întîlnirea celor două vocabule. La feminin singular însă (*o* **gură-spartă**, folosit pentru definirea unei persoane de genul feminin) articolul se acordă cu **gură** și implicit cu **spartă**. În situația surprinsă mai sus, o dovadă clară a faptului că avem a face cu un bloc lexical, cu un sens unic deci, este posibilitatea determinării lui adjectivale: gură-spartă asta, gură-spartă ăsta, gură-spartă de soră-mea, gură-spartă de fratemeu.

LUARE-AMINTE LA ADUCERI-AMINTE!

Sînt cunoscute expresiile: *a (-și) aduce aminte, a lua aminte* (la ceva) *și a-i fi* (cuiva) *aminte* (de ceva). Acestora le este asemănătoare structura lexicală: verb *(a fi, a lua, a aduce)* + adverbul *aminte*.

Adverbul **aminte** este semianalizabil pentru vorbitorii limbii române actuale. El s-a format într-o perioadă îndepărtată din prepoziția **a** + substantivul **minte**, cu înțelesul „*la minte, în minte*".

Fenomenul alipirii prepoziției a de un substantiv, un adverb sau (mai rar) de un adjectiv postpuse acesteia a dat naștere unor noi cuvinte cum ar fi de pildă adverbele *alene anevoie*, *anume*, substantivele *amănunt*, *amiază*, verbele *afuma*, *amîna* și altele.

Spre deosebire de acestea, **aminte** nu poate fi întîlnit în limba română folosit independent în diferite construcții sintactice decît restrictiv, în expresiile consacrate, specificate la începutul rîndurilor de față.

De la aceste locuțiuni verbale s-au format substantivele **luare-aminte**, „*atenție, grijă*" și **aducere-aminte**, „*amintire*". Dar nu dintotdeauna lucrările normative au indicat o astfel de scriere fapt pentru care noi întîlnim și astăzi în anumite texte apariția lor sub aspectul unei înșiruiri de elemente lexicale cu independență semantică și gramaticală.

De pildă:

Putem gîndi că acei care iubesc viața, sau arta, sau fazele luminoase ale trecutului, pot să primească vizitele impuse de aducerea aminte *nechemată, întîmplătoare.*
(*Văzuți în oglinda timpului*, în Almanahul literar, 1986, p. 53)

Îi mulțumesc autorului (...) pentru această bună dovadă de aducere aminte *și-i cer să-mi permită să-i strîng mîna cu gîndul la anii de demult (...).*
(*Aventuri ale artei moderne*, în Vatra, nr. 186, septembrie, 1986, p. 14)

Dar, ca să nu întindem prea mult vorba pe tema geniu-talent (...) întrucît n-avem spațiu și timp, înainte de a începe vorbirea despre (...) îmi face plăcere să reproduc, pentru luarea aminte *a multora vorbele clasicului umorului universal (...).*
(*Actorul „cu o mie de fețe"*, în Cinema, nr. 5 (292), mai, 1987, p. 11)

Brusc, șoferul își aruncă privirea peste grupul compact de cetățeni care așteaptă să se urce (...) și descoperă pe cineva, un cunoscut, căruia îi strigă spre luare aminte: *„Asta-i cursă rapidă!"*.
(*Zmeura de cîmpie*, Editura Militară, 1984, p. 43)

În primele două texte, trebuia să se fi scris: **aducerea-aminte**; **aducere-aminte** pentru a se sublinia sensul unic: „*amintire, -a*".

În ultimele două citate, la fel, ortografia ce se impunea ar fi fost **luarea-aminte**; **luare-aminte**, „*atenție, grijă*".

Era necesar ca secvențele lingvistice în discuție să aibă grafia de mai sus pentru că liniuța de unire oglindește unitatea lor semantică și totodată relevă autonomia (nu independența!) ipostazelor flexionare ale primelor elemente, respectiv **aducere** și **luare**: **aducere-aminte, aducerea-aminte, aducerii-aminte, aduceri-aminte, aducerile-aminte, aducerilor-aminte; luare-aminte, luarea-aminte, luării-aminte, luări-aminte, luările-aminte, luărilor-aminte.**

Flexiunea blocului lexical cu valoare substantivală avînd loc în interiorul iar nu la sfîrșitul acestuia (cum este firesc să fie în limba română) impune folosirea cratimei care subliniază sensul unic (pierderea independenței semantice a vocabulelor **aducere, luare** și **aminte**) dar și lipsa unității lor morfologice, căci din acest punct de vedere **aducere** și **luare** sînt autonome (adică au o libertate limitată, aceea a flexiunii lor, care flexiune este, de fapt, a întregului șir de litere, a sensului unic substantival).

CÎTEVA OBSERVAȚII REFERITOARE LA: **DEMÎNCARE**

Demîncare este substantiv feminin, compus din prepoziția **de** și substantivul feminin **mîncare**, avînd ca sinonime pe: *hrană*, *bucate*, *demîncat*, care, la rîndul său, este un compus din verbul *a mînca* la supin, cu elementele componente scrise legat, dar folosit în scriere foarte rar; totodată acesta prezintă și forma omonimă **de mîncat**, cu elementele componente scrise despărțit și avînd sensul: „pentru *mîncare*, *comestibil*“ ca în exemplul:

— *Eu am terminat, spuse Mitică și se apucă* **de mîncat.**

(Cel mai iubit dintre pămînteni, I, 1984, p.195)

Aici este vorba de participiul **mîncat**, legat de regentul său verbal sau substantival prin prepoziția **de**.

De mîncare (prep. + s.f.) avînd sensul: „*cu scopul de a fi mîncat*“ formează al doilea element al omofoniei în discuție.

Scrierea termenilor omofoniei **demîncare** — **de mîncare** prezintă trei situații distincte:

1. Cazuri în care contextul cere grafia demîncare (cu sensul: *hrană, bucate*) ca în exemplul:

Maică-sa era în coloana femeilor care, venite cu **demîncare**, *se tot îmbrînceau în polițiștii și jandarmii (...).* (*Focurile*, 1972, p. 16)

Soțul nu lăsa femeii nici un ban pentru **demîncare** *la copii.*

Se observă că în textele de mai sus scrierea împreună a elementelor componente, respectiv prepoziția **de** și substantivul feminin **mîncare**, este cerută de prezența unei alte prepoziții precedente care exclude posibilitatea formării împreună cu **de** a unei locuțiuni prepoziționale sau a unei prepoziții compuse: *pentru de, cu de* sînt forme străine sintaxei românești. Prepozițiile *pentru, cu...* sînt suficiente și exclusive pentru introducerea fie a complementului de scop, fie a complementului indirect pentru care realizează statutul necesar de substantiv în acuzativ al lui **demîncare**.

În astfel de situații scrierea despărțită a elementelor componente ale secvenței lingvistice de care ne ocupăm constitue o greșeală de interpretare gramaticală și logică, Ca atare, se impune în toate aceste cazuri scrierea împreună a prepoziției **de** și substantivului **mîncare** fiind vorba de un cuvînt nou: **demîncare**.

2. Cazuri în care se scrie separat, **de mîncare**, grafie cerută de elementul regent verbal sau substantival al verbelor care se constituie în mod obligatoriu cu **de** sau atribute introduse cu **de**: *a-și aduce aminte, a se apuca de, a avea poftă de, (e) bună de* sau *rest de, mirosuri de...*

De exemplu:

E timpul să vă pregătiți **de mîncare**.

Omul se apucă **de mîncare**.

Sau:

Pe masă erau resturi **de mîncare**.

În aer pluteau îmbietoare mirosuri **de mîncare**.

Indicația din *DOOM* în legătură cu scrierea omofoniei **demîncare — de mîncare** nu este completă: *dă de mîncare* (*DOOM*, 1982, col.II, p. 165) deoarece **a da** fiind verb tranzitiv poate cere și pe **demîncare** cu funcția de complement direct ca în exemplul: *se grăbiră și se lăsară în jos; și de nu era doamna palatului afară, dînd* **demîncare** *puilor ei (...), îi prăpădea negreșit.* (*Legende sau basmele românilor*, 1984, p.11)

3. Cazuri în care cele două elemente ale omofonici se pot substitui reciproc fără ca scrierea împreună sau separat să fie considerată greșită.

De exemplu:

Așa că trebuia să-l perie, să-i dea **demîncare,** *(...) să-l curețe.*
(*Ib.*, p.124)

Pe vremea aceea doamnele erau de față dimineața cînd se da **de mîncare** *păsărilor din curte.*
(*Ib.*, p. 352)

Deși nu sînt rare cazurile în care forma **de mîncare** (prepoziție + substantiv) se întîlnește în succesiunea cuvintelor cu forma **de băut** (verb la supin) și, invers, **de mîncat** în succesiune sintactică cu **de băutură,** trebuie să subliniem că din punct de vedere stilistic, dar și gramatical, se impune folosirea grafiilor omofone avînd același statut gramatical, după modelul:

— **De mîncat** *au isprăvit,* **de băut** *nu.*
(*Ce mult te-am iubit*, 1972, p. 144)

respectiv:

(...) femeia era un funcționar care, tot dîndu-mi **de mîncare** *și* **de băutură,** *a prins gustul de a mă sluji.*
(*Martorii*, 1968, p. 90)

TREI SFERTURI — CORECT!

Fiecare dintre cele patru părți egale în care se poate împărți un întreg sau, altfel spus, *a patra parte dintr-un întreg* se numește **sfert.** Deci *un întreg* este format din *patru sferturi.* Atunci cînd precizăm numărul acestor părți bine determinate, numeralul care îl exprimă se scrie despărțit de substantivul determinat, ca, de altfel, și alte numerale folosite în construcții sintactice similare. De pildă: *un* **sfert** *de pîine, patru chifle și* **trei sferturi** *de vin.* Vocabulele **un, trei** și **patru** sînt independente din punct de vedere semantic și gramatical, fapt oglindit de pauza albă ce le desparte de celelalte unități lexicale.

Dar am întîlnit și situația în care numeralul antepus substantivului **sfert,** fără ca cele două cuvinte să exprime altă noțiune, se leagă de acesta prin cratimă. Grafia este în afara cerințelor ortografice, atît timp cît realitatea semantică și gramaticală nu o justifică:

Dar el era încă în negura inconștienței, trei-sferturi *cadavru și abia un sfert ființă vie, astfel că legăturile cu lumea exterioară erau încă întrerupte.*
(*Întoarcerea spre asfințituri*, Editura Facla, Timișoara, 1984, p. 13)

Cratima între cele două vocabule este greșit utilizată întrucît construcția „*trei-sferturi* cadavru" are aceeași valoare gramaticală ca și cealaltă, „*un sfert* ființă" ale cărei elemente lexicale sînt despărțite prin blanc (pauză albă).

Corelația *trei — un* și **sferturi — sfert** impune același mod de scriere a șirurilor de cuvinte formate din numeral + substantiv. Ca atare, în astfel de situații vom scrie **trei sferturi** (din întregul: *cadavru*) și respectiv **un sfert** (din întregul: *ființă*).

Cînd însă vocabulele **trei** și **sfert (uri)** nu mai exprimă, primul — *numărul*, iar cel de al doilea — *a patra parte dintr-un întreg*, ci o noțiune nouă, specializată în limbajul sportiv, atunci vom scrie aceste elemente lexicale sudat: **treisferturi**, „denumirea unui compartiment al echipelor de rugbi".

De exemplu:
Între Umor și Rugby-mi pare
Că tot ar exista o marfă:
Treisferturile-n *confruntare*
Glumind superb atacă-n... „șarjă".
(*Interviu, cu poetul Tudor Gheorghe*, în Urzica Perpetuum comic '86, p. 33)

De la denumirea compartimentului echipei de rugby s-a format un derivat ce exprimă rolul jucătorului: **treisfertist, treisfertiști.**

Articularea cu articol hotărît enclitic este dovada unității morfologice a compusului în discuție ca, de altfel, și derivatele obținute de la acesta. Unitatea semantică este dată de noțiunea nouă obținută prin compunerea celor două vocabule, care reflectă nu „**trei părți egale** *dintr-un întreg*", ci *un întreg și anume acela al compartimentului echipei, format dintr-un număr dat de sportivi*, deci nu **trei sferturi** dintre aceștia.

Există în limba română, după *DEX*' 75, expresia „*trei sferturi*" „*poziția capului intermediară celei din față și celei din profil*".

În cazul acesta, credem că trebuie să întrebuințăm cratima între cele două elemente lexicale, întrucît ceea ce exprimă acestea luate împreună nu este surprinderea a trei părți din imaginea capului cuiva, ci *înfățișarea lui privit*

dintr-un anumit unghi. O fotografie **trei-sferturi** nu înseamnă nici trei sferturi dintr-o fotografie, nici doar trei sferturi din corpul omenesc cuprinse într-o fotografie.

Trebuie să recunoaștem faptul că avem a face cu o noțiune nouă cu valoare adjectivală.

Unitatea semantică a termenilor lexicali care exprimă o noțiune nouă este o realitate lingvistică evidentă care trebuie marcată în scris prin folosirea trăsăturii de unire.

FLAGRANT DELICT... ORTOGRAFIC

Se știe în general, ce înseamnă **delict**: „*infracțiune, greșeală, abatere*". De asemenea, utilizăm uneori vocabula **flagrant** (**-ă**,...), cu sensul: „*evident, izbitor*". În ultimul timp, din păcate, auzim destul de des că diferiți indivizi sînt descoperiți în momentul săvîrșirii unei *infracțiuni*, și spunem, despre ei, că au fost prinși în **flagrant delict**. Dar putem să spunem foarte bine și *(în)* **delict flagrant**, înțelesul rămînînd același, ceea ce demonstrează independența semantică și gramaticală a celor două cuvinte.

Formația lexicală în discuție, este considerată însă de unii vorbitori ca fiind cuvînt compus, fapt ce-i determină să folosească cratima (liniuță de unire) între elementele componente.

De pildă:

> [...] *un infractor surprins în* flagrant-delict [...].
> (*Flagrant-delict* [...], în Almanahul părinților, 1987, p. 46)
> [...] *își surprinse soțul în* flagrant-delict *de adulter* [...].
> (*Funigei peste Alpi*, Editura Albatros, 1987, p.9)

Procedînd astfel, ne aflăm, ca să zicem așa, într-un **flagrant delict...** ortografic, deoarece înlocuind cele două vocabule ale sintagmei analizate anterior cu sinonime obținem un șir de construcții sintactice cu același înțeles, ceea ce înseamnă că nu avem a face cu un cuvînt compus, caz în care schimbarea elementelor lexicale componente cu sinonime ar duce la schimbarea sensului. De exemplu: **clár delict, vădit delict, neîndoielnic delict, flagrantă infracțiune, flagrantă greșeală, flagrantă eroare.** Aceste construcții — formate dintr-un substantiv determinat de un adjectiv fie postpus, fie antepus — se scriu corect cu blanc (pauză tipografică) între elementele lexicale aflate în relație.

Flagrant delict, construcție similară cu ele, trebuie să respecte legea ortografică.

VOLUMUL II

PRONUME

Scanned with OKEN Scanner

FITECARE LA FEL CA FIECARE

Pronumele nehotărît compus este format dintr-un pronume și un verb, din două pronume sau dintr-un adverb și un pronume.

Din prima categorie fac parte pronumele: *careva*, *ceva*, *cineva*, *cîteva* (*niscaiva*, *niscareva* — forme populare) care au la bază, se presupune, construcții ca *vine cine vrea*, *spune ce vrea* (cf. Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, 1967, p. 150) și *fiecare*, *fiecine*, *fiece* (*fie* < lat. *fiat* + + *care*, *cine*, *ce*), *oarecare* (*oarecine*, *oarece*, *oarecît* — învechite) *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricît* (*oare* < lat. *volet* + *care*...).

Pronumele nehotărîte care încep cu **fie** sau cu **fieși** — cuprind în unele forme învechite și regionale un **-te** a cărui proveniență nu a fost încă lămurită: **fietecare, fietecine, fietece,** forme care apar și cu pierderea lui **-e** din **fie: fitecare, fitecine, fitece, fieștecare, fieștecine, fieștece.**

În cadrul acestor forme nu sînt recunoscute secvențele lingvistice fără existență independentă în limbă, dar sînt sesizabile pronumele relative fapt ce determină pe unii autori să sublinieze în scris prezența lor în cadrul pronumelui rezultat prin compunere.

De exemplu:

— *Te rog frumos, ia-mi și mie un interviu.*

— *Ce să-ți iau?*

— *În fond, de ce nu? — că am văzut că se poartă: zice* fite-cine fite-ce *și sensibilizează opinia publică la problemele lui.*

(*M-a vizitat un leu*, în România liberă, nr. 293, sîmbătă 8 decembrie, 1990, p. 5).

Desigur, o astfel de scriere este greșită, deoarece **fite-** nu are nici un sens pentru noi dacă îl rupem din șirul de litere care formează pronumele nehotărît compus.

Numai grupul de litere sudat: **fitecine, fitece,** are un sens unic, exprimînd deci o singură noțiune, o unitate morfologică, îndeplinind funcțiile specifice oricărei forme pronominale.

Vom scrie, ca atare, de cîte ori vom utiliza cu scop mai mult stilistic — vocabulele analizate, astfel: **fitecare, fitecine, fitece.**

NU-I CINE-ȘTIE-CE FILOZOFIE....

Prin grupul de cuvinte **cine știe ce** înțelegem: *„cine poate să cunoască ce, nu poți să cunoști ce, nu poți fi sigur ce, mai știi ce...“*. În această situație, fiecare element al secvenței lingvistice în discuție are sens propriu și o anumită valoare gramaticală. De pildă: **cine știe ce** *vei face acolo* (**cine** = pronume interogativ, subiect; **știe** = verb, predicat; **ce** = pronume relativ). Ca atare, despărțirea cu ajutorul pauzei albe a elementelor lexicale oglindește independența lor semantică și gramaticală.

Cînd înșiruirea de litere este locuțiune pronominală nehotărîtă, cu sensul: *„ceva; vreun; vreo;* (adjectival și adverbial) *destul, suficient, bine; deosebit, extraordinar...“* trebuie să utilizăm liniuța de unire — chiar dacă ea nu este prevăzută în regulile ortografice ale ultimelor lucrări normative — întrucît aceasta subliniază, în scris, că formația locuțională este înțeleasă ca un tot, exprimînd o singură noțiune și îndeplinind o anumită funcție sintactică, așa cum se procedează în textele următoare:

> *(...) chestiuni la care nu dovedesc a se pricepe* **cine-știe-ce.**
> (*Univers O*, în Săptămîna, vineri 18, septembrie, 1987, p.6)
>
> *Vor veni, apoi, reeditările și se va fugi de două ori mai tare după „În preajma revoluției“, „Rusoaica“ (...) decît după* **cine-știe-ce** *roman din anii '70.*
> (*Legea pieței, nu?*, în 22, nr. 11, 30 martie 1990, p.4)

Inlocuind în textele citate pe **cine-știe-ce** cu sensurile adecvate, obținem: *nu dovedesc a se pricepe* **destul** și *se va fugi de două ori mai tare după „În preajma revoluției" (...) decît după* **vreun** *roman curajos din anii '70.*

În concluzie, omofonia (pronunțarea identică a unor secvențe lingvistice, care se scriu diferit și exprimă sensuri diferite) **cine-știe-ce** (*„vreun, ceva; suficient..."*) — **cine știe ce** (*„cine poate să cunoască ce..."*) trebuie oglindită ortografic, și acest lucru nu se rezolvă decît prin utilizarea cratimei (liniuței de unire) sau a blancului (pauzei albe), în funcție de sens, așa cum bine au procedat autorii textelor citate.

DOMNIA SA, FORMULA DE POLITEȚE

Pronumele de politețe sînt rezultatul contopirii substantivului **domnia** devenit prin transformări fonetice *dumnea* cu adjectivele posesive: **ta, sa, voastră,** sau cu pronumele personale **lui, ei, lor.** Formele compuse, des întrebuințate, se scriu fără dificultate: **dumneata; dumneavoastră; dumneasa** (rar); **dumnealui, dumneaei, dumnealor.** Ele sînt adesea abreviate în scris, după cum urmează: **d-ta** *(dumneata)*; **d-tale** *(dumitale)*; **d-lui** *(dumnealui)*; **d-nei** *(dumneaei)*; **d-sa** *(dumneasa)*; **d-sale** *(dumisale)*; **d-voastră, dv.** sau **dvs.** *(dumneavoastră)*; **d-lor** *(dumnealor)*.

Pe lîngă aceste forme evoluate ale pronumelui de politețe mai există și unele locuțiuni pronominale de politețe cu structura substantiv feminin (abstract al calității) + adjectiv posesiv sau pronume personal în genitiv, cu o sferă restrînsă, fiind specializate ca formule protocolare vechi sau moderne, pentru persoane cu anumite poziții sociale sau profesionale: **Alteța sa, Măria sa, Maiestatea sa** (pentru capete încoronate); **Excelența sa** (pentru șefi de stat și miniștri), **Eminența sa** (pentru cardinali); **Preasfinția sa, Cucernicia sa, Cuvioșia sa** (pentru diferite demnități bisericești) etc.

Iată cum apar scrise în textele de mai jos astfel de locuțiuni:

> *Îl anunță ceremonios și în termeni cît mai oficiali cu putință că împăratul,* maiestatea-sa, *împăratul, în urma raportului (...).*

(*Tobit*, Editura Eminescu București, 1983, p. 74)
Chiva și Carolina au văzut mai bine cele patru însemne și i le-au descris măriei-sale (...).
(*Landoul cu blazon*, Editura Junimea, Iași, 1984, p. 120)
Paraschiva chemă fetele s-o îmbrace pe înălțimea-sa (...).
(*Id.*, p. 123)
Înarmează-te cu răbdare, încercăm să executăm întocmai ordinele înălțimii-voastre, *domnule sublocotenent.*
(*Sărutul meu pentru întreaga lume*, Editura Militară, București, 1982, p. 89)

Utilizarea cratimei între elementele lexicale ale formațiilor locuționale marchează simțirea de către vorbitori a unității lor semantice la care a dus frecventa lor utilizare și specializare în adresarea politicoasă. Această modalitate de scriere nu poate fi considerată greșită întrucît ea reflectă tendința de sudură a termenilor.

Totuși, sublinierea sensului de politețe, mai mult chiar, a celui de solemnitate impune utilizarea inițialei majuscule în cazul primelor elemente: Maiestatea sa, Măriei sale, Înălțimii sale iar în cazul aprecierii ca pronume sau adjectiv posesiv a celorlalte elemente lexicale, folosirea inițialei majuscule și pentru acestea: Maiestatea Sa, Măriei Sale, Înălțimea Sa.

Înlocuirea numelui sau funcției prin aceste locuțiuni, care exprimă o calitate abstractă a posesorului, cere ca acestora să li se atașeze un substitut, fie un pronume posesiv, fie un adjectiv posesiv care să o atribuie unei personalități concrete. Iată de ce în legătură cu **ta, sa, voastră, lui, ei, lor** se poate vorbi despre păstrarea independenței gramaticale și semantice subliniată în scris de întrebuințarea blancului.

Cu atît mai clar se conturează această poziție (acest comportament gramatical și semantic), cu cît în unele cazuri abstractul calității poate apărea și singur: **Maiestate...; Excelență...; Alteță...**

O situație mai aparte o prezintă **Domnia ta (sa...)**, care are o sferă generală ca oricare pronume, deși este considerată formație locuțională. Această trăsătură pronominală a ei este, probabil, cauza scrierii atît cu sau fără inițială majusculă a termenului prim și cu blanc (pauză albă) între

acesta și cel de-al doilea element lexical (ta, sa.... lui...), cît și cu sau fără inițială minusculă a acestora și cratimă între ei.

De pildă:

> *(...) acum va fi și* domnia-sa *în măsură să citească mai mult decît pagina în limba engleză și pagina „Limba noastră".*
> *(Tribuna corespondenților*, în Tribuna României, anul XV, nr. 320, 15 iulie, 1986, p. 2)
> *(...) dar poeta din* domnia-sa *mai are de căsnit la cuvînt, la proprietățile lui.*
> *(La judecata de apoi a poeților*, în Săptămîna culturală a Capitalei, serie nouă, nr. 27 (812), vineri, 4 iulie, 1986, p. 2)

Formele domnia-ta, domnia-lui, domnia-sa, domnia-voastră, domniile-voastre, domniile-lor *se întîlnesc în stilul solemn sau ca formule de adresare, în special în corespondență.*

Domniei-sale, *domnului Ion Popescu.*

(Pronumele de politețe (II), în Crișana liberă, anul II, nr. 48, sîmbătă, 17 februarie, 1990, p. 2)

Fiind vorba de stilul solemn este necesar ca această caracteristică a adresării să fie marcată în scris de utilizarea inițialei majuscule pentru termenul prim, indiferent dacă elementul adjectival și pronominal sînt considerate sau nu independente din punct de vedere gramatical și semantic: **Domnia-ta; Domnia-sa...**

Normele ortografice actuale recomandă în privința acestei secvențe lingvistice următoarele abrevieri uzuale: *D-ta* (Domnia ta), *D-tale* (Domniei tale), *D-lui* (Domniei lui), *D-ei* (Domniei ei), *D-sa* (Domnia sa), *D-sale* (Domniei sale), *Dvs* sau *Dv.* (Domnia voastră), *D-lor* (Domnia lor).

Este permisă însă folosirea inițialei majuscule și la pronumele de politețe, deci: **Dumneata, Dumneavoastră,** pentru care abrevierile sînt identice cu cele ale formelor de adresare considerate locuțiuni: *D-ta, Dvs., Dv...*

Se pune întrebarea: cum vom face distincție între stilul politicos și cel solemn cînd vom avea în scris doar abrevierile?

Problema se cere rezolvată dată fiind importanța socială și psihologică a însuși actului adresării. Cum vom citi *D-ta,* **Domnia ta** sau **dumneata?**

Credem că atît timp cît există două stiluri diferite, precis definite, este corect ca pronumele de politețe să fie scris cu

inițială minusculă (**dumneata** și abreviat **d-ta**), rămînînd să scriem cu inițială majusculă fie că le considerăm locuțiuni adresative (formațiile: **Domnia ta...**), fie că le socotim pronume compuse: **Domnia-ta** (abreviat: **D-ta**).

Pentru sublinierea caracterului solemn al adresării putem scrie în cazul formațiunilor locuționale și cel de al doilea termen, tot cu majusculă: **Domnia-Ta**.

În nici un caz nu este recomandabilă scrierea acestora așa cum apare ca în textele următoare:

Plecasem și eu cu domnia sa *(...)*.
(Doctor Ieraphicus, în Almanahul Atheneu, 1986, p. 160)

(...) nici nu-l întreb cum se visează domnia sa.
(Dintr-un „Jurnal de vise", în Almanahul literar, 1986, p. 103).

NICI UNELE, NICI ALTELE... DE NICIUNELE

În grupurile formate liber cu adverbul **nici** cuvintele își păstrează sensul lor de bază și valorile gramaticale proprii, iar adverbul își păstrează înțelesul obișnuit: negarea noțiunii exprimate de cuvîntul pe care-l precedă: **nici azi, nici mîine, nici așa, nici acum, nici atît**, etc.

Sînt și cazuri în care, pierzîndu-și valoarea gramaticală obișnuită, **nici** formează, împreună cu alte cuvinte, unități lexicale noi: **nicidecum, nicicînd, niciunde, nicicît.**

Desigur, nu este cazul lui **nici un; nici o**, în care valoarea numeralului sau a articolului nehotărît este clară. Cînd acestea au rolul de adjective pronominale sau de pronume negative, distingem ușor cele două unități lexicale, cu valori gramaticale specifice: **nici un** *strigăt*, **nici o** *mișcare*; **nici unul** *n-a venit*, **nici una** *nu pleacă*.

În situația aceasta, antepunerea față de substantiv a adjectivului pronominal este obligatorie.

Textele tipărite prezintă însă grafii incorecte din punctul de vedere al normelor ortografice în vigoare.

Iată cîteva exemple:

Alteori călcătura nu-i mai lasă nicio *îndoială*.
— *Ce legătură poate fi între (...)?* Niciuna.
Niciuna *din miile de comedii bufe ale studiourilor Keystone nu are ceva comun cu Kit.*

Scanned with OKEN Scanner

Le simt cu viața rostul, pe care
Noi, niciunul
nu-l punem niciodată, în timpuri pe cîntar
[...] *La Cannes nu figurează* niciunul *dintre marile succese comerciale.*
Sînt sute, mii... Iar, dimineața, niciunul!

În toate aceste cazuri cuvintele, **un, o, unul, una** au valoare gramaticală distinctă de pronume, numeral sau de articol nehotărît, iar **nici** nu-și pierde înțelesul negativ obișnuit și rolul de adverb. Ca atare, în toate textele de mai sus se impunea grafia cu blanc între elementele lexicale analizate, respectiv: **nici o, nici una, nici unul, nici un.**

Situația este subliniată și de Al. Graur: „*Atunci cînd în aceeași frază se pot accentua diferit cuvintele, elementele componente ale formațiilor* **nici o** *și* **nici un**, *se obține și un sens diferit: (...) în cuvîntul de deschidere al unei reviste, reprodus într-un manual, se citește: Trebuie să adaug că nu e nicio revistă închinată polemicii. Admițînd că numeralul* **un (o)** *se leagă de* **nici**, *ar trebui să înțelegem că „nu există reviste de polemică", pe cînd autorul a vrut să spună că revista nu e consacrată* **nici** *polemicilor". (Mic tratat de ortografie*, 1974, p. 80)

Observația este valabilă și pentru: **nici unul, nici una.**

Opoziția marcată prin: **nici..., nici...** (**nici un** *conținut umoristic*, **nici un** *conținut tragic*; **nici unul** *negru*, **nici unul** *alb*; **nici o** *frunză*, **nici o** *floare*) și lipsa opoziției (**nici un** *zgomot nu tulbură strada*; **nici o** *privire nu-i fu aruncată...*) sînt suficiente pentru sublinierea diferenței de sens: în primul caz „*atît lipsa unuia cît și a altuia*" sau „*atît lipsa unuia cît și a celuilalt*", iar în al doilea caz „*lipsa oricărui lucru*".

Mai adăugăm și faptul că valoarea numeralului **un (o)** se distinge cu ușurință, opus ca sens lui **doi** sau **trei**, numerale care nu se pot scrie legat de **nici** (cu valoare negativă); **nici doi** sau **nici trei** se scriu întotdeauna cu blanc. Nu există justificare logică sau gramaticală pentru scrierea **niciun** sau **nicio**. O astfel de scriere nu poate fi acceptată din punct de vedere ortografic.

Ca atare, **niciun** — **nici un**; **nicio** — **nici o**; **niciunul** — **nici unul**; **niciuna** — **nici una**, sînt false omofonii atît timp cît, din punct de vedere logic și gramatical, deci ortografic, doar formele subliniate aldin sînt corecte.

Vom scrie așadar în toate situațiile: **nici un, nici o**, de asemenea: **nici unul, nici una.**

Se pot întîlni uneori, situații în care pronumele feminin plural *(nici) unele* apare în grafia:

— *Mîine, poimîine, n-o să mai poți face nimica. Nu mai avem de* **niciunele**.
(*Miriapodul*, 1984, p. 253)
Ne-au ajuns bătrînețile și nu mai avem de **niciunele**.
(Ib.)

În aceste cazuri elementele componente au dat naștere unui sens nou: „*nimic, de nici un fel*".

Grafia separată a elementelor componente ale secvenței lingvistice nu clarifică sensul cerut de context. Considerăm că în această situație ar trebui să folosim grafia *de* **niciunele**.

„AȘA-CEVA" — NU SE POATE

Formația **așa ceva**, construcție cu înțelesul „*un lucru ca acesta, o faptă ca aceasta*", se scrie cu blanc între componentele ei lexicale, deoarece vocabulele **așa** și **ceva** exprimă fiecare în parte o noțiune distinctă: **așa** arată că partea de realitate pe care o concretizează **ceva** „*un lucru oarecare; oarece*" este „*asemenea, astfel, în acest chip*".

Scrierea secvenței lingvistice, așa cum este ea cuprinsă în textele de mai jos, nu are nici o motivație gramaticală sau semantică:

Așa-ceva *nu se exprimă niciodată prin cuvinte (...)* (*Două vizite... neplanificate*, în Convorbiri literare, nr. 8, august 1986, p. 9).
O să-ți împrumut o carte despre așa-ceva *(...)*.
(*Idem*)
Vag își amintește tenul alb, minunații ei ochi căprui, sau căprui-verzui, dacă e posibil așa-ceva, *mersul săltat (...)*.
(*Întoarcerea spre asfințit*, Editura Facla, Timișoara, 1920, p. 20)

Dacă am admite grafia cu cratimă ar trebui să scriem la fel formațiile care au ca elemente lexicale vocabula **așa** și un substantiv sau substitut substantival, căci sînt construite identic și au același înțeles. Dar **așa ceva** nu se poate propune, fiind lipsit de sens. Vom scrie deci construcțiile echivalente

astfel: **așa faptă, așa lucru, așa ispravă, așa idee** etc. Tot în felul acesta vom ortografia: **așa ceva**, *„un lucru ca acesta, o faptă ca aceasta"*.

Inversarea ordinii termenilor, adică **ceva așa** nu schimbă înțelesul de *„un lucru ca acesta, o faptă ca aceasta, un lucru asemănător, o faptă la fel"* ceea ce demonstrează independența gramaticală a vocabulei **așa**, adjectiv invariabil cu rolul de a arăta însușirea realității exprimate de pronumele nehotărît **ceva**. Faptul că pronumele nehotărît **ceva** este independent din punct de vedere gramatical și semantic îi dovedește determinarea aparte, separată a acestuia, iar nu a întregii construcții, în formulări de felul: **așa ceva** *care să mă tulbure adînc nu mi se mai întîmplase*. În această frază, propoziția atributivă: *care să mă tulbure adînc* determină doar pronumele nehotărît **ceva**, nu și pe **așa** care este la rîndul său determinant atributiv la nivelul propoziției regente, al acestuia.

Vom ortografia, deci, expresia **așa ceva** cu blanc între elementele lexicale ce o compun.

ADJECTIVE

Scanned with OKEN Scanner

RĂUVOITOR... CORECT!

Vocabulele **răufăcător** (s.m., adj.m., pl. **răufăcători**; f. sg. și pl. **răufăcătoare**) și **răuvoitor** (adj. m., pl. **răuvoitori**; f. sg. și pl. **răuvoitoare**) sînt compuse dintr-un substantiv și un adjectiv. Inițial se realiza un raport de subordonare a substantivului cu funcția de complement direct față de adjectivul de origine verbală pe care îl precedă: *de* **rău făcător** (echivalent cu **făcător** *de* **rău**).

Compusele sînt atestate abia în primele decenii ale secolului al XIX-lea, dar au circulat probabil cu mult înainte mai ales că antonimele lor sînt mult mai vechi.

Trebuie să subliniem faptul că în șirul compuselor cu **rău** am observat că singurele cuvinte care nu întîmpină greutăți în ortografierea lor sînt **răuvoitor** și **răufăcător** (nu le-am întîlnit nici măcar o singură dată scrise altfel în bibliografia parcursă). Același lucru se poate spune și despre alte compuse construite similar. De pildă:

> *Munteanul întoarse privirea sa senină*, **rău-prevestitoare**, *spre controlor și-i spune (...).*
> (*Transplant de suflet*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 12)
>
> *Subloco tenentul Hrim din Sighetul Marmației a plecat de lîngă mine, lăsîndu-mi în suflet privirile lui* **rău-prevestitoare.**
> (*Sărutul meu pentru întreaga lume*, Editura Militară, București, 1982 p. 125)
>
> *Totul a fost doar o furtună într-un pahar cu apă, agitată de un șef revizor-contabil incompetent*, **rău-intenționat.**
> (Valea Vulturilor, Editura Cartea Românească, 1987, p. 313)

Folosirea cratimei marchează ortografic în cazul compuselor: **rău-prevestitor** (**rău-prevestitoare**; **rău-prevestitori**,

rău-prevestitoare), cu funcția de adjectiv, uneori substantivat, unitatea semantică a elementelor lexicale, adică pierderea funcțiilor gramaticale ale acestora ceea ce are ca rezultat formarea unei noi noțiuni. Acest fapt este scos în evidență de inversarea termenilor compuselor, într-o construcție sintactică de felul substantiv + adjectiv, căci aceștia astfel întrebuințați concretizează alte înțelesuri: **prevestitor rău, prevestitoare rea, prevestitori răi, prevestitoare rele.** Adjectivul determinant atribuie calitatea reflectată de el celui denumit de substantivul determinat, iar nu fenomenelor sau proceselor prevestite. Cît despre formația **prevestitoare rău** (substantiv + adverb), cu accentuarea ultimei vocabule, putem spune că avem a face cu o modalitate sintactică de exprimare *a calității de prevestire la cel mai înalt grad*. Deci nu este vorba de una și aceeași noțiune sau de unul și același înțeles. Această situație explică faptul că punctul de plecare al compuselor este altă construcție și anume **prevestitor de rău** cu înlăturarea prepoziției și antepunerea adjectivului la substantiv. De aici rezultă necesitatea marcării ortografice a rezultatului acestui proces lingvistic prin folosirea cratimei sau prin scrierea într-un singur șir de litere a noii noțiuni.

Utilizarea cratimei se explică pentru unele compuse de acest fel prin aceea că sudura totală a elementelor lexicale componente nu s-a realizat, deoarece în șirul de litere ale noțiunilor formate astfel, ele se mai recunosc încă de vorbitorii limbii române.

Compusele formate mai de curînd pot fi întîlnite și sub forma unei suduri complete, ceea ce nu este greșit întrucît aceasta reflectă tendința firească de consolidare a sensului unic reflectat de topirea totală a celor exprimate de fiecare vocabulă componentă, în parte, într-un aliaj semantic și lexical durabil.

De pildă:

> *Coborîsem în cabină pentru a continua, nestingheriți, conversația pe tema „Corbului* **răuprevestitor**", *a cauzei suferinței fiicei și în urmă, asupra neașteptatei apariții a domnișoarei Olga.*
> (Apoteoza, Editura Cartea Românească, București, 1984, p. 521)
>
> *Nu mai plutea prin salonul somptuos, cu ochii strălucind de febră și un soi cenușiu* **răuprevestitor** *așternut pe obraji* [...].
> (*Privind spre Delft*, în Orizont, serie nouă, anul XXXIX, nr. 17, 29 aprilie, 1988, p. 16)

Scanned with OKEN Scanner

E BINE SĂ FIE... DREPTCREDINCIOS

Drept-credincios, cum recomandă norma ortografică în vigoare, cu variatele lui forme, este cuvînt compus din adverbul **drept** urmat de adjectivul **credincios** și poate avea funcția fie de adjectiv, fie de substantiv.

Elementele componente au independență semantică și gramaticală în diferite construcții sintactice libere: *om* **drept, credincios** *stăpînului* etc.

Unitatea semantică și gramaticală a compusului a impus sudura elementelor acestuia, care, cu timpul, s-a accentuat, datorită formei invariabile a adverbului **drept**. În ultima vreme, după cîte am putut observa, în scris apare doar forma care oglindește sudura completă a componentelor lexicale ale vocabulei în discuție.

De pildă:

> *(...) citești și te crucești (de mirare, nu ca un* **dreptcredincios**).
> *(Situația informației literare*, în România literară, anul XIX, nr. 34, joi, 21 august, 1986, p. 7)
>
> — *(...) Nici măcar* **dreptcredincioșii**, *habotnicii (...) nu sînt adepți din convingere, ci dintr-o frică animalică.*
> *(Durata partidei*, Editura Cartea Românească, București, 1984, p. 142)
>
> *Eu eram, dimpotrivă, încredințat că (...) morții pot umbla (...) în chip de spirite (...) spre a speria ori a face direct rău sufletelor* **dreptcredincioșilor**.
> *(Vînzătorii de iluzii*, Editura Politică, București, 1982, p. 53)
>
> *Ori, poate, ca un* **dreptcredincios** *ce era, vroia să răspîndească învățăturile (...).*
> *(Pentru învinși războiul continuă*, în Magazin istoric, anul XX, nr. 3, martie, 1986, p. 48)

Considerăm forma care oglindește sudura completă a elementelor compusului, ca fiind corectă, deși normele actuale de scriere a limbii române cer între adverbul **drept** și adjectivul **credincios** utilizarea cratimei.

Această cerință este impusă de unitatea semantică a formatului și de unitatea sa morfologică. Prima din cele două unități a fost demonstrată în momentul definirii noțiunii. Cea sintactică o putem susține cu ajutorul unor construcții sintactice în care determinantele să fie ale întregului șir de litere, nu numai ale unora, grupate într-un singur element lexical.

De exemplu:

Era un exigent **dreptcredincios.**

Dacă **drept**, ca șir de litere în formularea de mai sus, ar fi atribut adjectival și vocabula *exigent*, de asemenea, cele două determinante ale adjectivului (substantivat) regent **credincios** ar trebui să formeze construcții adversative, copulative sau corelative de diferite feluri, ca în formulările de mai jos:

Era un **exigent,** *dar* **drept credincios.**
Era un **exigent** *și* **drept credincios.**
Deși **exigent,** *totuși este un* **drept credincios.**
Este nu numai **exigent,** *dar și un* **drept credincios.**

. . . . . .

În situațiile acestea, **drept** se desparte prin blanc (pauză albă) de **credincios,** ambele unități lexicale fiind noțiuni distincte și prin urmare, independente din punct de vedere semantic și gramatical. Totodată, conform statutului de determinant adjectival, **drept** se va acorda obligatoriu în gen, număr și caz cu determinatul. Astfel:

Erau **exigenți** *și* **drepți credincioși.**
Erau exigente și **drepte credincioase.**

Independența semantică și gramaticală a elementului lexical **drept** poate fi scoasă în relief și prin înlocuirea cu sinonime a acestuia în construcțiile date:

Erau exigenți și **corecți** *credincioși.*
Erau exigente și **corecte** *credincioase.*
Erau exigenți și **cinstiți** *credincioși.*
Erau exigente și **cinstite** *credincioase.*

Astfel de operații lingvistice nu se pot face în cazul lui **drept-credincios** (scris astfel după DOOM '82) care se acordă în gen, număr și caz cu elementul lexical regent doar prin variația terminală a înșiruirii de litere, ceea ce a dat unitate morfologică acestui compus și a permis sudura completă a termenilor săi.

În concluzie, sînt corecte, conform realității lingvistice actuale, față de care normele ortografice rămîn uneori în urmă, formele: **dreptcredincios, dreptcredinciosul, dreptcredinciosului, dreptcredincioși, dreptcredincioșii, dreptcredincioșilor.**

UN ADJECTIV: **BINECUNOSCUT**

Această omofonie a fost admisă pînă la apariția în 1982 a *DOOM*, care, conform principiului stabilit pentru formațiile cu adverbul **bine**, notează, și aici, doar secvența **bine cunoscut**, scrisă cu blanc, dar fără a da și sensurile acesteia.

Faptul că *ÎO* (1960), *ÎO3* (1971) și *DEX* (1975) consemnează doar forma **binecunoscut**, nu trebuie înțeles în sensul folosirii exclusive a acesteia în toate cazurile de scriere a adv. **bine** + adj. **cunoscut**, deoarece Al. Graur atrage atenția asupra greșelii „*de a nu distinge cazurile unde adverbul își păstrează funcția lui originară, deci trebuie scris separat: este un* **lucru bine cunoscut** (...). *S-ar putea spune și* **lucru cunoscut bine**, (...), *deci nu avem un compus, ci un adverb urmat de un adjectiv sau un verb, fiecare cu construcția sa*". (*Mic tratat de ortografie*, 1974, p. 76)

ÎO4 reia indicația din *DOOM*: **bine cunoscut**. *DEX* (1984) nu se pune de acord cu *DOOM* (1982) și *ÎO4* (1983); reeditează recomandarea făcută în *ÎO3* (1971): **binecunoscut**, menționînd și sensul: „*care este foarte cunoscut*" (p. 85) ceea ce implică recunoașterea omofoniei în discuție.

Iată de ce considerăm că se impune cu necesitate discutarea acestor aspecte ortografice, tratate diferențiat în lucrările normative.

Dar să luăm un exemplu și să-l analizăm:

> *Amplu comentat de critică și* binecunoscut *de cititori, romanul lui Călinescu a ridicat (...).*
> (*Cinema*, (112), X, (1972), nr. 4, p. 4)

Dar de ce să recomandăm scrierea **binecunoscut** cu sensul „*foarte cunoscut*" (conform cu *DEX*, 1984, p. 85) „**cunoscut în detaliu**" (s.n.) atît timp cît putem scrie *foarte* **bine cunoscut**? Ar fi „*o subtilitate fără rost?*" (I. Coteanu, în *Limba română*, XXV (1976), nr. 4, p. 351).

De altfel, după cum s-a văzut, putem spune **cunoscut bine** *(de cititori)*, lucru imposibil pentru cei care n-au citit romanul, deși mulți dintre aceștia au auzit de el și de autorul mai sus-amintit.

În acest caz, se impune grafia **bine cunoscut**, cu sensul de „*cunoscut în amănunțime, în detaliu, în profunzime*", adverbul **bine** îndeplinind funcția de complement circumstanțial de mod pe lîngă participiul **cunoscut** cu funcția de atribut adjectival al substantivului *romanul*.

Se observă că în această formulare, fiecare din elementele componente ale formației, atît **bine**, cît și **cunoscut** își păstrează sensul originar, avînd funcții sintactice deosebite. Datorită acestui statut gramatical și semantic diferit pe care îl are fiecare element al formației se impune în text scrierea **bine cunoscut**, scris despărțit, iar nu altfel.

Un alt exemplu:

> *Harson, Wade, Kreene, Milles sînt nume* bine cunoscute *în arena internațională (...).*
> *(Cronica*, nr. 44, (558), XI, 1976, p. 8)

Textul se referă la cîteva nume cu rezonanță, celebrii jucători englezi de șah, din punctul de vedere al cronicarului sportiv, care se adresează amatorilor de sport, suporterilor.

În acest caz, nefiind vorba de posedarea unor cunoștințe solide referitoare la o anume realitate (fonetismul acestor cuvinte, originea lor, structura lor semantică), cuvintele **bine** și **cunoscut** și-au pierdut independența semantică și gramaticală originară, îmbrăcînd un sens nou, acela *„al cunoașterii generale, al renumelui"*.

Pentru un astfel de sens se impune scrierea într-un singur cuvînt: **binecunoscut** ca să putem face distincția între *„cunoscut de toată lumea, celebru, general cunoscut"* sensuri ce ar fi trebuit consemnate și în lucrările normative și **bine cunoscut** *„cunoscut în particular, în detaliu"*.

Formele flexionare: **binecunoscutului, binecunoscutei, binecunoscuților, binecunoscutelor** atestă și ele gradul avansat de sudură ce caracterizează elementele componente ale formației.

Sîntem de părere, conform cu *DEX* (1984), că în astfel de cazuri se impune scrierea împreună: **binecunoscut**, dar cu sensul *„de toată lumea știut, celebru, general cunoscut (nu în particular)"*, cu funcția de atribut adjectival.

Iată acum un text în care forma fără pauză albă între elementele lexicale componente este inadecvat utilizată:

> *Altfel spus, mă tem de viciile ascunse ale clădirii! se reîntoarse la vocabularul codului civil,* binecunoscut *proiectanților.*
> (Virgil Duda, *Cora*)

Binecunoscut: *„care este foarte cunoscut", atribut adjectival exprimat prin adjectiv. Valoarea sa adjectivală e întărită prin forma femininului antepus:* **binecunoscuta** *actriță.*

Un alt exemplu:

> *Portretul lui e* bine cunoscut *la noi.*

Bine cunoscut: *„se cunoaște bine, este știut bine“*, *(e)* **cunoscut:** *predicat verbal, este exprimat prin verb la diateza pasivă.*
Valoarea de participiu este confirmată de formele diferite pe care le poate avea pentru gen și număr (bine cunoscuta *actriță*). *(Predarea ortografiei (..)*, EDP, 1980, p.33)

În primul rînd, trebuie să atragem atenția că proiectanții cunosc codul civil la capitolul care subliniază responsabilitatea ce le revine în cazul unei erori de calcul. Ei **cunosc bine** acest lucru, spre deosebire de ceilalți cetățeni care au auzit de codul civil, dar nu-l știu în detaliu (cel puțin ce conține acest capitol — adică nu-l **cunosc bine**, deși le este **binecunoscută** exstența lui).

Grafia cerută de context ar fi trebuit să fie: **bine cunoscut.** Ca atare, exemplul dat nu este potrivit pentru grafia analizată în lucrarea citată.

Referitor la **binecunoscuta** *actriță* putem spune că grafia este corectă spre deosebire de grafia *bine cunoscuta actriță*, deoarece o actriță este **binecunoscută** *(„general cunoscută, de toată lumea știută“)*, dar **bine cunoscută** numai de cercul intimilor ei.

Tot astfel și *portret bine cunoscut* (grafie incorectă, deoarece **bine cunoscut** nu poate fi decît de specialiști, din punctul de vedere al autorului, tehnicii artistice, valorii estetice...). În consecință, grafia din exemplul citat nu este corectă pentru demonstrația ortografică urmărită.

În cele ce urmează vom arăta ilustrativ cazurile în care considerăm că poate fi folosită o grafie sau alta:

> *Pe strada mea trecea în fiecare dimineață o femeie în verde. Așteptam cu nerăbdare de fiecare dată să treacă* **necunoscuta.** *De fapt, la ce mă refer cînd spun* **necunoscuta,** *atît timp cît o vedeam și o știam și cu ce este îmbrăcată?*
> *Pentru că nu știam cine este, ce este, obiceiurile ei, modul ei de-a gîndi..., desigur,* **nu-*mi* era cunoscută îndeaproape.**
> *Trecînd însă în fiecare zi, ea a devenit pentru mine* **binecunoscuta** *în verde (ca apariție obișnuită, familiară a orelor matinale), dar despre care nu cunoșteam amănunte, deci* **nu-*mi* era *și* bine cunoscută;**
> **Binecunoscuta** *Teoremă a lui Pitagora* (toată lumea știe că Pitagora a dat numele său unei teoreme) *nu a fost* **bine cunoscută** *de către candidat* (candidatul **nu știa bine** enunțul ei);

„Cina cea de taină“ de Leonardo da Vinci a fost popularizată în milioane de copii. **Binecunoscuta** *realizare artistică a celebrului pictor italian* (**binecunoscutului** *pictor italian*) *nu este și* **bine cunoscută** *deoarece foarte puțini știu că originalul nu este, de fapt, un tablou, ci o frescă murală.*

Iată un text mai larg care poate constitui un exemplu de înțelegere a cazurilor în care secvențele lingvistice în discuție sînt folosite cu un anumit sens și o anumită formă:

Cînd o impresie nouă o solicita, privirea îi devenea opacă și nimic din ființa ei nu se repezea spre acea impresie sub impulsul **binecunoscutei** *nevoi spontane de a mirosi și pipăi pe toate fețele, de a găsi acul care să ajungă la miez; cît despre operația analizei propriu-zise, ori a clasificării, nu putea fi vorba; osmoza dintre individ și împrejurările pe care le parcurge nu se producea; iar Mariana părea resemnată, ca și cum n-ar fi fost treaba ei să afle de ce lucrurile urmează o anumită traiectorie, prin ce ne emoționează unele, ne distrag altele, ne sperie multe, ne sînt indiferente și mai multe (deci Mariana nu simțea nevoia să-i fie* **bine cunoscută** *impresia*, s.n.).
(*Anchetatorul apatic*, 1971, p. 101)

Necesitatea diferențierii grafice a celor două sensuri total diferite, opuse chiar, pe care le înregistrează unitățile lexicale **bine** și **cunoscut** în anumite contexte impune revenirea la grafiile diferențiate **binecunoscut** — **bine cunoscut**, care au avantajul de a aduce cuvenitele clarificări privind informația transmisă.

Formația antonimă a lui **bine cunoscut** și anume *puțin cunoscut* este un argument în plus în susținerea acestei afirmații, întrucît pentru sensul de *„celebru, cunoscut de toată lumea“* exprimat de formația **binecunoscut** nu avem un astfel de antonim, nu putem scrie *mai puțin binecunoscut* sau *cel mai binecunoscut* (dar putem spune *mai puțin* **bine cunoscut** sau *cel mai* **bine cunoscut**).

Pentru că diferențierea grafică a celor două sensuri ale formației reprezintă un cîștig în planul cunoașterii sîntem de părere să avem: **binecunoscut** cu sensul *„cunoscut de toată lumea, celebru, renumit“*.

Nu trebuie să simplificăm scrierea după un criteriu unic în cazul formațiilor cu adverbul **bine** (v. *DOUM*, 1982, p. XXIII) în detrimentul unor distincții necesare care clarifică exprimarea scrisă.

E BINE SĂ SCRIEM BINEȘTIUT („CELEBRU")?

Adjectivele compuse din adverbul **bine** (care traduce la început pe slav. *blago*) și un adjectiv, în cele mai multe cazuri de origine verbală (provenit dintr-un participiu) au pătruns în limba română calchiind forme din slava veche. Avem, astfel, pe **binecuvîntat** de la slavul *blagosloviti* (a binecuvînta). Alte compuse, avînd utilizare mai restrînsă, nu s-au păstrat în limba noastră: **binecredincios, bine-cinstit, bine-ascultător** (am reprodus grafia sub care au fost atestate).

Compusele cu adverbul **bine** din limba română actuală sînt calcuri după franceză și după model latin: **binefăcător (-oare, binefăcători, -oare)** adjectiv, substantiv masculin și feminin, după cuvîntul francez *bienfaiteur* și *bienfaisant;* **bineînțeles**, adverb, după o vocabulă din aceeași limbă: *bien-entendu* și **binefacere**, substantiv feminin (adesea figurat), după latinul *binefacere*. Avem și compuse pe teren românesc: **binemeritat** de la verbul **binemerita**, format din *bine + merita*.

Ca și în cazul altor forme obținute pe această cale, scrierea fără blanc între elementele lexicale grupate este adecvată pentru a reda nașterea unei noi noțiuni, căci sensul compusului este diferit de cel al cuvintelor alăturate în relația sintactică de determinat — determinant. Cînd spunem: **binefăcător** (adjectiv) înțelegem „*care folosește* (dar la un mod mai înalt decît de utilitate obișnuită), *care aduce mult bine* (cu o nuanță morală sau însoțit de ideea de oportunitate într-o situație grea)"; de asemenea, **binemeritat** (adj.) are un sens diferit de cel al componentelor, „*care este rezultatul recunoștinței cuiva*".

Nu orice alăturare a unui adjectiv provenit din verb sau din altă parte de vorbire, dar nici a altei vocabule, la adverbul **bine**, poate exprima o nouă acțiune.

Analizînd formele create de autori în textele de mai jos vom putea înțelege, sperăm, cînd avem a face cu un compus nou, ce s-ar putea impune, și cînd cu un pseudocompus, de fapt, cu un grup sintactic liber.

1. *Ca un* bineintenționat *ce sînt, nu pot da nici o soluție...*

   (*Scaunul de pînză al actorului*, Editura Meridiane București, 1985, p. 27)

2. *Poezia Florenței Albu e notație nepretențioasă, bucurîndu-se de o* binechibzuită *economie de cuvinte* (...)
(*Poezie, Proză*, în Convorbiri literare, anul XCII, nr. 1199, nr. 7, iulie 1986, p. 13)
3. *Egiptul, dar al egiptenilor, își propune, încă din titlu, să contrazică* bineștiutul *adagiu (...).*
(*Zilele filmului african*, în Cinema, nr. 6, anul XXIII (270), iunie, 1985, p. 23)
4. — *Au fost multe lucruri* binefăcute *în acest film.*
(*Mică tristețe din marea iubire*, în Cinema, nr. 5 (281), anul XXIV, mai, 1986, p. 19)
5. *Această activitate nu se va limita numai (sic!) la suprafață, ci se va extinde și sub oglinda apei, mai* bine-zis *și sub oglinda apei va căpăta profunzime.*
(*Prefață ecologică la mileniul III*, în Scînteia — Almanah — 1987, București, 1986, p.200)
6. *Iată refrenul unei asemenea „compoziții" (...) din piesa intitulată „Șoferii", în care se prezintă, pe larg, pățaniile sau mai* bine-zis *năzdrăvăniile unor șoferi (...).*
(*Revista revistelor*, în Săptămîna culturală a Capitalei, serie nouă, nr. 41 (826), vineri, 10 octombrie 1986, p. 7)

Se spune că cineva este **bine intenționat** sau că cineva **bine intenționat** *face ceva*. În astfel de formulări, **bine intenționat** se poate scrie și **intenționat bine**, fără ca înțelesul transmis să suporte vreo modificare. Putem să schimbăm adjectivul-participiu obținînd o serie întinsă de construcții, or a încerca să le scriem pe toate acestea sudate sau cu cratimă între elementele lexicale ar fi o complicație ortografică.

În textul reprodus, însă, avem a face cu substantivarea secvenței lingvistice pe care am analizat-o anterior, ceea ce se soldează cu anularea raportului sintactic din construcția liberă și pierderea independenței gramaticale a termenilor. Acest fapt trebuie oglindit în scris folosindu-se cratima: *un* **bine-intenționat**, format ocazional, ce exprimă nu o trăsătură de un anumit fel, ci însuși purtătorul ei.

Cînd avem o formație construită similar: adverbul **bine** urmat de un adjectiv-participiu, concretizînd o calitate oarecare și modul pozitiv al prezentării ei, determinînd un substantiv, atunci fiecare din elementele lexicale aflate în relație își păstrează rolul morfologic și funcția sintactică. Este situația din textul numărul 2, unde ar fi trebuit să se

scrie: *o* **bine chibzuită** *economie (de cuvinte)*, deoarece nu este nici o deosebire între formularea aceasta și cea care urmează: *o economie (de cuvinte)* **chibzuită bine.**

În textul cu numărul 3 întîlnim cuvîntul **adagiu**, „*maximă, sentință, aforism*", ceea ce este, trebuie să subliniem, „*un enunț formulat concis, exprimînd un principiu etic, o normă de conduită*", deci, „*știut de toată lumea*", datorită utilizării lui frecvente în vorbire.

Cînd autorul a scris fără blanc între cuvintele **bine** și **știut (bineștiut)**, a sesizat că sensul exprimat de gruparea lor în context este „*de toată lumea știut (cunoscut, general cunoscut)*" și a vrut să facă distincție între acest sens și acela pe care îl conține construcția sintactică **bine știut (știut bine)**, adică „*în amănunțime știut, în detaliu știut, în intimitate cunoscut; cunoscut prin investigare sistematică, științifică*".

Diferențierea grafică a celor două sensuri total diferite, opuse chiar, pe care le înregistrează unitățile lexicale **bine** și **știut**, în anumite contexte, este impusă de clarificări ce privesc informația transmisă. Formația antonimă a lui **bine știut**, și anume **puțin știut**, este un argument în susținerea necesității diferențierii grafice, deoarece pentru sensul „*de toată lumea știut*", exprimat de forma **bineștiut** nu avem un astfel de antonim, nu putem spune **(mai) puțin general cunoscut**, dar putem formula: *mai* **puțin bine** *știut*.

În concluzie, recunoașterea omofoniei **bine știut**, „*știut bine, cunoscut în amănunțime*" și **bineștiut**, „*general știut, de toată lumea cunoscut*" reprezintă un cîștig în planul exprimării adecvate a unor sensuri diferite.

Dacă unele compuse se dovedesc necesare, altele nu sînt decît rezultatul unor suduri artificiale, nejustificate semantic sau gramatical. Formularea următoare dovedește acest lucru: „*Au fost multe lucruri* binefăcute *în acest film*" (textul nr. 4).

Din context nu se desprinde alt înțeles decît cel pe care l-ar fi concretizat și scrierea despărțită a elementelor lexicale: *(lucruri)* **bine făcute**, adică „**realizate bine**".

Atît timp cît **bine realizate, bine înfăptuite, bine efectuate, bine executate**, formații sintactice libere construite similar și echivalente semantic cu **bine făcute**, nu ridică greutăți în scrierea lor corectă cu elementele lexicale despărțite prin blanc, pentru ce am accepta o grafie deosebită care să reprezinte sensul analizat? Evident, forma **binefăcut** pentru sensul „*făcut bine*" este greșită. Ea este corectă însă atunci cînd exprimă sensul „*corpolent, prezentabil*".

O altă grafie inadecvată prezentării raporturilor sintactice existente între elementele aflate în relație este cea din ultimele texte citate: **bine-zis**.

Ne lămurește în acest caz însuși contextul: „*(...)* **pățaniile** *sau mai* bine-zis **năzdrăvăniile** *unor șoferi (...)*". Deci se pune problema cum este mai bine să se zică pentru a exprima mai corect, mai adecvat o înșiruire de fapte la care participă anumiți șoferi. Cel ce relatează decide că în loc de a numi faptele petrecute *pățanii* este *mai* **bine să le numească:** *năzdrăvănii „pozne, boroboațe"*, căci șoferii sînt chiar autorii lor. Deci, *nu e* **bine zis: pățanii,** mai **bine zis** *e*: **năzdrăvănii.**

UN ADJECTIV... DE-SINE-STĂTĂTOR

Atît în *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (1982), cît și în *Îndreptarul ortografic* (1983) se recomandă scrierea secvenței lingvistice — considerată locuțiune adjectivală — *de sine stătător (de sine stătători, de sine stătătoare)* cu pauză albă între elementele lexicale ce o formează.

Nu puține sînt situațiile în care acest bloc lexical este scris utilizîndu-se cratima (liniuța de unire) între componentele sale.

De exemplu:

> *Un orășel din Louisiana, River Ridge, încă nici nu a primit cartă de recunoaștere a existenței lui, nu e deci considerat o comunitate* **de-sine-stătătoare.**
> *(Înainte și după Columb*, Editura Eminescu, 1987, p. 17)
>
> *Împrejurări ce au devenit, pînă la urmă, favorizante au determinat ca somnul prințului să fie întrerupt iar sceptrul său să arate poporului român sensul unei evoluții* **de-sine-stătătoare.**
> *(Suveranitatea unui stat (...)*, în România liberă, joi 9 mai, 1991, p.5)

Autorii enunțurilor de mai sus au vrut să oglindească în scris că blocul lexical **de-sine-stătătoare** are un sens unic, exprimă o singură noțiune: „*independentă*", cu alte cuvinte „*care poate exista și se poate menține prin propriile sale puteri sau însușiri, care nu depinde de nimeni sau de nimic*".

În grafia de-sine-stătătoare, cratima este utilizată corect, ea are funcția de a sublinia realitatea lingvistică, aceea a existenței unui singur sens, diferit de cele redate de pronumele reflexiv în acuzativ *(de sine)* și de adjectivul *stătător (oare)*. O astfel de întrebuințare a cratimei nu contravine nici unei norme ortografice actuale.

Trebuie să subliniem faptul că în cadrul blocului lexical cu sensul *„independent(ă)"* pronumele reflexiv *(sine)* își pierde valoarea aceasta gramaticală care determină apariția sa exclusiv pe lîngă un verb (în limba română contemporană) desemnînd persoana gramaticală identică cu cea a verbului însoțit (de pildă: *se laudă* **pe sine**) iar adjectivul **stătător(-oare)** nu mai redă sensul: *„imobil, fix, care stă pe loc, care nu se mișcă"*.

Deci elementele lexicale în discuție reprezintă o entitate gramaticală și de sens numai luate în bloc. Acest aspect este determinant în a considera secvența lingvistică **de-sine-stătător** (**de-sine-stătătoare**) adjectiv compus cu sensul: *„independent, descătușat"*.

CÎTEVA REMARCI DESPRE SUS-NUMIT

Compusele de care ne ocupăm în pagina de față, sînt formate din cuvinte întregi, existente și independent în limba română.

Un indiciu al compunerii este ordinea termenilor, inversă față de cea a grupurilor sintactice construite din aceleași elemente lexicale.

După cum se poate vedea, în aceste forme, lui **sus**, adverb cu rol de determinant circumstanțial, i se alătură un adjectiv de origine verbală: *citat, menționat, numit, pus, zis*. Toate denumesc însușiri legate de acțiuni.

Adverbul **sus** (opus lui *jos*) formează împreună cu **citat** (**-ă, citați, -e**), adjectiv de origine verbală, un compus: **sus-citat**, plural **sus-citați**, feminin singular **sus-citată**, plural **sus-citate**, *„care a fost citat mai înainte, mai sus"*. La fel se petrec lucrurile și cînd se combină cu **menționat** și **numit**, obținîndu-se adjectivele compuse: **sus-menționat** (**-ă, sus-menționați, -te**), *„menționat mai înainte, mai sus* (într-un text scris) și **sus-numit** (**-ă, sus-numiți, -te**), *„care a fost numit sau menționat mai înainte"*, (substantivat, în stilul oficial,

mai ales în petiții și reclamații: sus-numitul *nu s-a prezentat la proces*).

Adverbul sus, la comparativ, mai sus, indică o pagină, un capitol, un alineat sau un pasaj dintr-un text: „*în cele precedente, în cele de mai înainte, înapoi cu cîteva pagini sau cu cîteva rînduri*".

Dificultatea constă în a stabili cînd avem a face cu un adjectiv compus: sus-citat, sus-menționat, sus-numit... și cînd cu un grup sintactic liber (cu o oarecare tendință spre stabilitate), format dintr-un adjectiv (provenit din participiu), determinat de un adverb la gradul comparativ, cu funcția de complement circumstanțial de loc.

Vom începe cu analiza secvențelor lingvistice în discuție surprinse în forma sub care apar în textele următoare:

> *Cei care nu se integrează majorității* mai sus menționate *abuzează (...).*
> (Săptămîna culturală a Capitalei, nr. 43 (828), 24 octombrie 1986, p.8)
> *(...) Putem conchide că versurile* mai sus citate *pot fi considerate o profesiune de credință.*
> (Urzica, nr. 11 (737), 15 noiembrie 1986, p. 11)
> *Majoritatea documentelor* mai sus amintite, *în cuprinsul lor, vorbesc despre eroismul ostașilor acestui pluton.*
> (Contemporanul, nr. 34 (2075), 22 august, 1986, p.9)
> *(...) În volumul de poezii* mai sus numit, *dramaturgul selecționează (...).*
> (România literară, nr. 39, 25 decembrie 1986, p.7)

Scrierea cu blanc (pauză albă) este, în aceste cazuri, cea corectă, întrucît substantivele regente au ca determinanți adjective provenite din participiu care se acordă cu ele în gen, număr și caz. Aceste adjective de origine verbală sînt determinate la rîndul lor de adverbul sus la gradul comparativ mai sus cu înțelesul: *(indicînd o pagină, un capitol, un alineat sau un pasaj dintr-un text) „în cele precedente, în cele de mai înainte, înapoi cu cîteva pagini sau cu cîteva rînduri"*. Deci, „*majorității* mai sus menționate" = *majorității* menționate mai sus = *majorității menționate în capitolele sau paginile (alineatele) precedente;* „*versurile* mai sus citate" = *versurile* citate mai sus = *versurile citate în paginile sau rîndurile precedente;* „*documentelor* mai sus amintite" = *documentelor* amintite mai sus = *documentelor amintite în capitolele, paginile, paragrafele anterioare;* „*volumul de poezii* mai sus numit" = *volumul (de poezii)* numit mai sus =

volumul (de poezii) numit în paginile, paragrafele, rîndurile de mai înainte.

Așadar, în textele de mai sus avem a face cu construcții sintactice, iar nu cu vocabule compuse.

Cînd adverbul **sus**, antepus adjectivelor, *citat*, *menționat*, *amintit* (în scris), *numit* (în scris) formează o unitate de înțeles, sintactică și morfologică, acest aspect lingvistic trebuie marcat în scris. Compusele astfel formate, fiind analizabile (**sus** + **numit**,...) se cere ca între adverb și adjectiv să se pună cratima. Iată de ce considerăm greșite formele nesubliniate în textele următoare:

> *Nu se știe cu exactitate de cînd există obiceiul* sus amintit.
>
> (Almanahul părinților, 1987, București 1986, p. 80).

Dacă trebuie să precizăm unde este acest **sus** nu putem s-o facem, întrucît adverbul și-a pierdut independența semantică și gramaticală. Utilizîndu-se forma gradului comparativ, **mai sus**, aceasta are independență semantică, deoarece, în comparație cu locul unde am ajuns cu scrisul sau cu cititul pe o foaie de hîrtie, există un spațiu, care se întinde **mai sus** și unul ce urmează, **mai jos**. Ca atare, scriem: **mai sus amintit** sau **sus-amintit**. În cazul acesta **sus** + **amintit** formează un adjectiv compus (**sus** nu mai este adverb independent) cu înțelesul: *„care a fost amintit mai înainte, mai sus, în textul dat"*. Această realitate lingvistică trebuie oglindită folosindu-se cratima între elementele lexicale ale compusului: **sus-amintit**.

Deoarece înțelesul compusului cuprinde și pe acela de *„mai sus"* sînt greșite formulările de felul celei următoare:

> *(...) Documentul* mai sus-citat *se numără printre puținele prime manuscrise (...) în limba română care au ajuns pînă la noi.*
>
> *(Reflexele timpului*, Editura politică, 1977, p. 185)

Mai sus-citat este o construcție pleonastică, căci ar însemna **mai citat mai înainte*. Corect ar fi fost: **mai sus citat** sau **sus-citat**, iar forma (ocazională) personală, întîlnită în textul ce urmează o considerăm corectă din punct de vedere ortografic:

> *Sperăm că are în vedere și ultimele apariții care, pe lîngă* **mai-sus-numitele** *calități, au și un nebun (involuntar) umor.*
>
> *(Săptămîna pe scurt*, în Săptămîna culturală a Capitalei nr. 9, (794), 28 februarie 1986, p.2)

Sub forma **mai-sus-numitele**, compusul își justifică existența, deoarece **mai** devine marcă a accentuării sensului „*(care au fost amintite) mai (înainte)*“ conținut în forma **sus-numitele**.

Accentuarea pleonastică într-o oarecare măsură la o analiză riguroasă este tolerată, întrucît vocabula astfel compusă cîștigă în expresivitate.

Unitatea morfologică, sintactică și semantică formează premisa sudurii complete a termenilor unui compus. Iată de ce nu considerăm greșite formele care oglindesc sudura completă a compuselor cuprinse în textele de mai jos:

(...) Fără a mai aminti de intervențiile sale orale în cadrul **susamintitului** *cenaclu*“.
(Săptămîna, nr. 27 (812), 4 iulie 1986, p. 11)
(...) Ne-am mai dus acuma vreo cîteva veri pe-acolo (...) ca să umflăm **suszisele** *obiecte.*
(Almanahul România literară 1984, p. 236)
Celor patru volume **susmenționate** *li se adaugă alte cicluri de evocări și memorii (...).*
(Almanahul literar 1986, p.64)
Analizînd
Pe „teren“
Susdescrisul *fenomen*
Am găsit
Curînd
Pricina.
(*Minifotbal în surprize*, în Almanahul Sportul '86, 1986, p.42)

În schimb, sînt greșite formulările de felul celei din textul ce urmează, căci sînt pleonastice:

„*Precum*“ „mai susnumitul“ *moralist,*
Și eu cunosc un caz cu un broscoi
La fel de fanfaron și arivist“
(Perpetuum comic '84, p. 111).

E DIFICIL SĂ AI A FACE CU: SUS-PUSUL?

O situație aparte în suita formelor adjectivale cu sus — o are **sus-pus, -ă, sus-puși, -e,** (despre oameni) „*care dețin o situație socială înaltă*“

Sensul metaforic al adjectivului s-a depărtat mult de cel al fiecărui element lexical care a stat la baza formării compusului.

Norma ortografică este oglindită în textul următor:

Nu se arăta prudent să zădărască... cine știe ce bănuielnică vrăşmăşie a unei odrasle din tagma sus-pusă. *(DLRLC, volumul al IV-lea*, p. 326).

Dar considerăm corectă şi forma cu elementele componente sudate complet, care credem că oglindeşte mai bine stadiul evoluţiei semantice şi gramaticale a cuvîntului compus. De exemplu:

(...) una din persoanele suspuse *ale epocii sublinia faptul că (...).*

(Mihai Kogălniceanu — colecţionar, în Perpetuum comic '86, p. 100)

Şi contrar adjectivelor, similar construite, credem că sensul vocabulei permite utilizarea ei la forma gradului comparativ. Deci, nu considerăm greşită o formulare de felul: *consiliul de conducere nu aprobă propunerea preşedintelui, ci pe cea a* mai sus-pusului *personaj*, aici, sus-pusului exprimînd o trăsătură, un atribut al personajului sinonim cu „*important*".

Deci, *mai importantului (personaj)* este corect oglindit în scris prin mai sus-pusului *(personaj)*.

Desigur, mai sînt şi alte situaţii la care ne-am putea referi în ce priveşte formaţiile lingvistice de genul celor de care ne-am ocupat aici. Considerăm, însă, suficiente exemplele date pentru a evita în viitor erorile ce le-am putea face folosindu-le în scrisul nostru.

AŞA-ZISA DIFICULTATE A SCRIERII FORMEI SUBLINIATE

În legătură cu contextele în care apar adjectivele aşa-zis şi aşa-numit, sub diferitele lor forme, cu sensul „*pe nedrept*" sau „*pretins*", *fals, aparent, impropriu*"; „*convenţional exprimat, concretizat sub forma aceasta*" şi referitor la scrierea lor cu cratimă, sînt necesare unele precizări. Dar, mai întîi, să ne oprim asupra unor texte din publicistică:

Bunăoară:

(...) luasem asupra-mi aşa zisa *greşeală referitoare la numele (lui).*

(Cum a revenit Camil Petrescu în presă, în Almanahul literar 1987, p. 62)

Așa zisa *„inteligență"*, *manifestată în replici „spirituale"*, *a făcut ca mulți să mă deteste (...)*.

(Pagini de jurnal, în Almanahul literar, 1987, p. 47)

În textele spicuite din limbajul presei ar fi trebuit să apară grafia: **așa-zisa**, deoarece ambele cuvinte, luate împreună, adverbul **așa** și adjectivul (provenit din participiul verbului a zice) **zis**, determină substantivele: *greșeală; inteligență*, acordîndu-se cu acestea în gen, număr și caz. Adjectivul prezintă un grad de sudură avansat, la care a contribuit și faptul că primul element este neflexibil. Unitatea lui morfologică se poate dovedi și prin posibilitatea realizării flexiunii la sfîrșitul compusului: **așa-zisul, așa-zisului, așa-zișii; așa-zișilor, așa-zisa, așa-zisei, așa-zisele, așa-ziselor,** atunci cînd este pus înaintea substantivului determinat.

Cuvîntul format prin compunere din cele două elemente lexicale **așa** și **zis**, folosite și independent în vorbire, este adjectiv și se acordă, conform statutului său gramatical, cu substantivul pe care îl determină.

Revenind la textele citate, observăm că *„așa zisa" greșeală* înseamnă *„o greșeală închipuită"*, iar că *„așa zisa" (inteligență)*, vrea să însemne, după cum însăși utilizarea ghilimelelor sugerează, evident pe un ton ironic, *„lipsa unei gîndiri pătrunzătoare"*. În acest caz, vocabula **așa** nu mai înseamnă *„în felul acesta, în modul acesta"*, deci nu mai arată modul în care se îndeplinește o acțiune, căci și-a pierdut independența semantică și gramaticală (nu mai este adverb), iar adjectivul **zis, -ă** exprimă doar o accepțiune apropiată de *„numit, indicat, poreclit"*.

O situație diferită întîlnim în textele următoare:

Aceste arte mecanice pot găsi repede **așa zisa** *soluție optimă, dar criteriile de apreciere sînt stabilite tot de inteligența umană (...)*.

(Poezii și matematică, eventuale premise, în Săptămîna culturală a Capitalei, nr. 41 (826), 10 octombrie, 1986, p. 3)

Aici (...) pe tarabele și în chioșcurile unor **așa zișii** *meseriași autorizați (...) valoarea tradiției se alterează.*

(Autenticitate și fals în valorificarea creației populare, în Scînteia tineretului, anul XLII, seria II, nr. 11619, 9 octombrie 1986, p. 4)

În primul text, este vorba de mașini speciale, *calculatoare*, desigur, în stare să găsească mai repede *soluția optimă* pen-

tru rezolvarea unei probleme decît poate să o facă omul. Astfel, *soluția optimă* definește adevărul, realitatea, nu este un grup lexical folosit impropriu, el ne face să înțelegem că **așa** *i se și* **zice**: *soluție optimă*. În acest caz, trebuie să scriem fără cratimă, ceea ce autorul a și făcut, înțelegînd că **așa zisa** este o secvență lingvistică echivalentă cu „*în felul acesta* **zisă**, *astfel* **numită**" și ca atare, utilizarea cratimei nu ar fi fost justificată, dar un astfel de sens ar cere utilizarea semnului de punctuație *două-puncte* **(:)**.

În cel de al doilea text, meseriașii la care se face aluzie sînt *meseriași* în sensul strict al cuvîntului și sînt *autorizați* într-adevăr, căci nu-i putem numi „*falși*" *meseriași* sau să-i numim „*în mod convențional*" *meseriași* pe toți, numai pe considerentul că unii realizează kitsch (se constată acest fenomen nedorit și în cazul unor firme mari). Deci autorul se referă chiar la unii *meseriași autorizați* (*meseriași* pentru că sînt *specializați în a produce anumite valori de întrebuințare* și *autorizați* întrucît au *un act care le permite efectuarea acestei specializări*). Trebuie să adăugăm imediat că în astfel de situații este necesar să se întrebuințeze punctuația adecvată, formația lexicală să fie urmată de *două-puncte* **(:)**.

Există, prin urmare, posibilitatea scrierii în două moduri a adverbului **așa** urmat de adjectivul **zis, -ă**, în funcție de înțelesul elementului determinant; dacă acesta are denumirea proprie sau reală, scriem: **așa zis, așa zisul; așa zisului; așa ziși, așa zișii, așa zișilor, așa zisă, așa zisa, așa zisei, așa zise, așa zisele, așa ziselor**, iar dacă aceasta are denumirea „*pretins propric, falsă, convențională*", scriem: **așa-zis** **așa-zisul, așa-zisului, așa-zisă, așa-zisa, așa-zisei, așa-zise, așa-zisele, așa-ziselor.**

Trebuie să subliniem că în funcție de prezența sau absența cratimei (prin blanc), mesajul poate să difere, ceea ce presupune o atenție deosebită în ortografierea secvențelor lingvistice în discuție.

Adjectivul **așa-zis, -ă** este concurat în vorbire de adjectivul de asemenea compus, care din punct de vedere lexical, este identic parțial, cu aceeași structură gramaticală și același sens: **așa-numit, -ă**, „*pe nedrept sau convențional exprimat astfel; pretins, fals, aparent, impropriu*".

Ca și în cazul adjectivului pereche, constatăm pentru **așa-numit, -ă**, în diferite tipărituri marea frecvență a grafiei fără cratimă.

De pildă:

În zilele noastre — în așa numitul *secol al vitezei supersonice — serviciile aduse de porumbei nu s-au redus.*

(Porumbelul, simbol al păcii și prieten al omului, în Almanahul părinților 1987, București, 1986, p.69)

În aceeași ordine de idei, Jules Verne precizează că atracția zero este atinsă în așa numitul *„punct neutru“.*

(Cele 7 greșeli ale lui Jules Verne, în Almanahul copiilor 1987, București, 1986, p.99)

Punct neutru este o sintagmă care denumește în mod convențional un punct, caracterizat în accepțiunea autorului prin *neutralitate fizică*. Tot așa, sintagma *secol al vitezei supersonice* numește impropriu secolul al XX -lea, scoțînd în relief una din realizările de vîrf ale acestuia, pe care îl putem numi la fel de convențional și *secolul zborurilor cosmice*, ș.a.

În ambele situații ar fi trebuit să se scrie: **așa-numitul.**

Întrucît, secvența lingvistică **așa-numit, -ă,** sub diferitele ei forme, este un cuvînt compus exprimînd o noțiune nouă și cuvîntul prezintă unitate morfologică, sintactică și semantică (primul element lexical este invariabil și flexiunea este la sfîrșitul șirului de litere) și știindu-se că tendința în astfel de situații este de totală sudură, nu credem că normele ortografice trebuie să privească într-un mod rigid fenomenul, acceptînd doar grafia cu cratimă, ci, se impune și recunoașterea, ca fiind corectă, a grafiei care oglindește stadiul final al procesului lingvistic, scrierea într-un singur cuvînt, căci lucrările normative rămîn în urma realității lingvistice. De aceea ar trebui considerată corectă grafia secvenței lingvistice în discuție conținută de textul următor:

La 2 august 1917, același ministru a dispus să se creeze **așanumita** *„zonă sau graniță culturală“, adică toate școlile românești din județele învecinate cu vechea Românie să fie transformate în școli de stat, cu limba de predare maghiară.*

(Existență zbuciumată, sub semnul tragicului, în Familia, seria a V-a, anul 23 (123), nr. 10 (266), octombrie 1987, p.9)

Textul următor ne va lămuri în privința procedeului de urmat în cazul în care numim la propriu un aspect sau altul al realității înconjurătoare:

Era unul dintre acei cozonaci în fața cărora orice probleme de semantică — de pildă, cum a ajuns lumea să-l

Scanned with OKEN Scanner

numească „trandafir“ și nu **paradis**, *ca în cazul* **așa numitei** *păsăruici — pier.*

(*O felie de cozonac*, în Almanahul literar, 1985, p.114)

Aici, avem un substantiv compus la care se face trimiterea și care concretizează o formă de existență a materiei vii ce este *(chiar)* **așa numită**: *pasărea-paradisului*. Dar secvența lingvistică este antepusă ca determinant nu vocabulei *(pasărea-) paradis*, ci substantivului *păsăruici* cu care se acordă în gen, număr și caz, iar **așa** este adverb cu funcția de accentuare a ceea ce adjectivul arată. Corect deci, în astfel de situații, este să scriem fără cratimă: **așa numit, -ă.**

BINEMIROSITOR ... NEPERSISTENT

Conform cu principiul de scriere separată, aplicat cuvintelor din grupurile formate din adverb urmat de adjectiv, *DOOM* indică grafia: **bine mirositor.** De asemenea *Î64* recomandă aceeași grafie: **bine mirositor.**

Mult timp însă s-a scris **binemirositor**, cu pluralul **binemirositori**, respectiv **binemirositoare**, formația fiind considerată sudată în scris prin tradiție și însemnînd: *„care miroase frumos, parfumat, aromat“*.

DEX (1984) — reluînd *DEX* (1975) — se opune scrierii separate considerînd și consemnînd forma ca fiind unitară din punct de vedere semantic și definitiv sudată: **binemirositor, -oare, binemirositori, -oare,** adj., *„care miroase frumos; parfumat, aromat“*, <**bine** + **mirositor** (*DEX*, 1984, p. 85).

În unele texte tipărite după 1982, respectiv 1983, anii de apariție ai ultimelor lucrări fundamentale de ortografie, apare grafia consemnată în *DEX* (1984), iar nu cea recomandată de aceste lucrări.

De exemplu:

Șeful de post aduse scoverzile cu brînză de oaie în ștergar de cînepă, erau fierbinți și odaia se umplu de aburul **binemirositor.**

(*Student la istorie*, 1985, p. 26)

(...) morții fură strînși într-o crevasă de stîncă pe așternut de cetină de brad (...) primind în schimb liniște veșnică sub stratul de trunchiuri de molid decimat de lavină care fu așternut — lespede **binemirositoare** *— asupra lor (...).* (Ib., p. 307)

Limba română are un termen sinonim vechi pentru *parfum* (pe care l-am împrumutat din franceză) și anume *mircasmă*, *miresme* din *sl. mirizma*, care a dat un derivat verbal: *a înmiresma*, folosit la participiu trecut cu rol de adjectiv: *înmiresmat*, *-ă*.

Formarea unui sinonim pe teren românesc (**binemirositor** — cum s-a scris înainte de apariția, în 1982, a DOOM) s-a datorat faptului că **bine mirositor** era mai concret și cu flexiune mai bogată.

Trebuie să recunoaștem că formația a fost considerată ca sudată și înțelesul simțit de către vorbitori ca fiind unitar fapt pentru care s-a și scris într-un singur cuvînt.

Cînd însă termenul a fost concurat de *parfum*, *balsam* (neologisme), datorită și faptului că pentru acestea exista și substanța (în primul caz: un produs din substanțe vegetale; în al doilea caz: suc gros și plăcut la miros din rășini) produsă apoi pe cale industrială, **bine mirositor** a ieșit cu timpul din uz neavînd un astfel de corespondent material substantival, și ca atare, cu timpul n-a mai fost înțeles nici ca fiind compus.

În literatura beletristică folosirea secvenței lingvistice în discuție este cerută uneori de motive stilistice.

În situația aceasta, considerăm că nu este greșit ca ea să fie scrisă cu șirul de litere sudate complet: **binemirositor, binemirositoare...**, ba chiar recomandabil pentru efectul estetic obținut.

Semnalăm, astfel, prezența unui nou tip de arhaism care ar merita un studiu aparte. Ne rămîne doar să-i relevăm expresivitatea prin nota arhaizantă a sensului, sinonim cu „*parfumat*, *înmiresmat*", pe care îl aduce în text, după cum se poate lesne observa tocmai în citatele ce-l conțin.

Ca atare, folosirea cu măsură și măiestrie a unor forme învechite din punctul de vedere al scrierii, cum este cea aflată în discuție nu poate fi considerată o greșeală, ci, dimpotrivă, o modalitate reușită în realizarea valorii artistice în operele literare.

O GRAFIE: BINEVENITĂ

Un caz de omofonie (pronunțare identică, scriere diferită și sensuri diferite) este **bine venit**, „*venit în condiții bune*" — **binevenit**, „*oportun*, *potrivit situației*", considerată ca vala-

bilă, deci reală, de lucrările lingvistice fundamentale pînă la *DOOM* (1982) și *Î04* (1983).

Î03 (1971) indica scrierea **binevenit**, fără să dea vreo indicație de sens. Avînd aceeași grafie, formația este explicată în *DEX* (1975) și *MDE* (1978) ca însemnînd „*care sosește la momentul oportun, care face plăcere, bucurie venind*", fiind considerată, din punct de vedere morfologic, adjectiv format din **bine + venit**, după fr. *bienvenu*.

DOOM și *Î04* indică scrierea despărțită a elementelor componente ale formației considerînd pe **bine venit** (fără a da explicații în privința sensului) ca fiind un grup de cuvinte format din adverbul **bine** urmat de adjectivul **venit**.

După aceste ultime lucrări normative, întîlnim din nou forma **binevenit, -ă, bineveniți, -e**, adj., „*care sosește la momentul oportun; care face plăcere, bucurie venind*", **bine + + venit** (după fr. *bienvenue*), în *DEX* (1984), p. 85.

Tratarea neunitară a formației discutate de către lucrările normative produce, desigur, confuzie.

Ne vom opri asupra cîtorva texte, pe care le considerăm potrivite pentru a lămuri neînțelegerile în legătură cu scrierea acestor formații:

> *Volumul ne apare interesant și* bine venit, *fiind însoțit și de un tabel cronologic și de o bibliografie.*
> (*Cronica* (572), XII (1977), nr. 2, p. 6)
>
> *Corado Negreanu, cu jocul său controlat și inteligent, impune personajul Magului, iar Ion Vîlcu conferă o abia perceptibilă notă caricaturală* (*nu știu cît de* bine venită) *Vrăjitorului.*
> (*Luceafărul*, 1977, nr. 1, p. 4)
>
> *Fiți* bine venit *în rîndul familiei noastre de marinari!*
> (*Almanah de vacanță*, 1976, p. 115)
>
> *Tabelul este foarte* bine venit, *însă, din păcate, el este departe de a fi complet.*
> (*Flacăra*, (1126), 1977, nr. 1, p. 13)

În primul exemplu, textul nu se referă la modul în care volumul a ajuns efectiv la cititor, ci la faptul că editarea lui s-a făcut la momentul oportun, a produs plăcere, bucurie. În acest caz, *a veni* și-a pierdut sensul originar de „*a merge înspre persoana care vorbește sau despre care se vorbește; a se apropia de un loc, de o așezare*", **bine**, de asemenea, nu se mai referă la calitatea unei acțiuni, nu mai apreciază pozitiv acțiunea verbului **a veni** la modul participiu.

Înțelegerea secvenței bine venit ca *„ajuns cu bine, sosit în condiții bune“*, la o primă citire, e facilitată și de completarea *„fiind însoțit și de un tabel“*. De aceea putem spune că, grafic, formația bine venit cu sensul de *„oportun potrivit situației“*, în cazul textului citat nu asigură acurateță deplină exprimării.

Pierderea independenței celor două unități lexicale, din punct de vedere semantic și gramatical, pledează pentru scrierea împreună a formației analizate.

În cel de al doilea exemplu, trebuie să înțelegem că nota caricaturală *nu este venită* (ar fi și imposibil) în întîmpinarea personajului și că această acțiune s-ar fi desfășurat în condiții bune.

Înlocuind pe venită cu sinonime obținem o exprimare neclară: *nu știu cît de* bine sosită. La fel se întîmplă și inversînd elementele formației: *nu știu cît de* venită bine; *nu știu cît de* sosită bine.

Exemplul al treilea este o urare. Orice urare se face numai acelui a cărui vizită face plăcere, bucurie. *Fiți venit în condiții bune* nu are nici un sens.

Analizată separat, ruptă de context, formația ne arată că lucrul este bine venit, *„cînd* venirea *lui se desfășoară* bine *cînd a ajuns cu bine“*. Sensul formației bine venit privește numai actul fizic de deplasare de la un punct în spațiu, considerat punct de plecare, pînă altundeva, considerat punct de sosire. E o constatare apreciativă făcută de către cineva referitor la venirea propriu-zisă.

Cînd formația se referă nu la actul obiectiv al venirii, ci la aprecierea din punct de vedere subiectiv a ceea ce este *„oportun, nimerit, potrivit cu situația dată“* aceasta ar trebui scrisă fără blanc, deoarece un lucru poate să fie „venit în condiții optime“ dar să nu fie și „oportun“. Iar un lucru chiar *„venit mai puțin bine“* poate produce *„bucurie“*, deci poate fi *„oportun“*.

Întreaga analiză făcută anterior este valabilă numai dacă luăm aparte, ruptă de context, formația bine venit.

Dacă urmărim exprimarea românească scrisă și orală putem trage o concluzie diferită de *DOOM* și *IO4* mai ales că pe parcursul întregii bibliografii nu am întîlnit nici o dată folosită îmbinarea de cuvinte analizată, în legătură cu acțiunea de venire, ca act obiectiv de deplasare a cuiva sau a ceva. Nu întîlnim niciunde formulări ca acestea: *marfa este bine venită, transportul este bine venit...* pentru *marfa a venit bine, transportul a venit bine.*

Scanned with OKEN Scanner

DOOM (1982), în ideea simplificării ortografiei, a hotărît: „Se consideră grupuri de cuvinte formate din adverb urmat de adjectiv și se scriu separat: **bine înțeles** „înțeles bine", **bine mirositor, bine venit** întocmai ca **bine apreciat, bine întocmit**" (p. XXIII).

Extinzînd principiul adv. + adj., scris separat, de altfel considerat „o normă particulară care are ca obiect o situație exclusiv de scriere" (G. Beldescu, *Ortografia actuală a limbii române*, 1984, p. 31), lucrarea normativă amintită a renunțat, în cazul secvenței lingvistice în discuție, la principiul etimologic, al originii formației. Să nu uităm că **binevenit** s-a format după fr. **bienvenu** ca și **binecuvînta, binecuvîntat** după sl. *blagosloviti*.

Încă un argument ce poate fi adus în susținerea scrierii împreună a lui **binevenit** „*oportun, care face plăcere, bucurie venind*", este faptul că formația a fost tot timpul simțită ca sudată și s-a scris ca atare, fiind semnalate foarte puține exemple de scriere separată, chiar după apariția lucrărilor lingvistice fundamentale amintite, care recomandă (nejustificat, în acest caz) scrierea cu blanc.

În concluzie, luînd în considerație și tendința de scriere fără blanc, prezentă în textele tipărite după 1982 (anul apariției DOOM), propunem scrierea fără blanc a elementelor lexicale în discuție: **binevenit**, cu sensul de „*care face plăcere, bucurie venind*".

BINEMERITAT

În cadrul formațiilor cu **bine** intră și **binemeritat, -ă, binemeritați, -e**, de la *a binemerita* cu înțelesul „*a cîștiga dreptul la recunoștința cuiva*".

Un lucru *meritat* este acela care îi revine sau i se cuvine cuiva, decurgînd din faptele sau din calitățile sale.

Bine a fost explicat anterior.

Binemeritat, (-ă, binemeritați, -e) se scrie într-un singur cuvînt deoarece cele două elemente lexicale și-au pierdut sensurile lor originare și nu mai au independență gramaticală.

Forma este un derivat verbal (participiu devenit adjectiv, precedat de adverbul **bine**). Ea trebuie scrisă într-un singur cuvînt; verbul putînd „primi înainte auxiliare (...) ceea ce ne obligă să atașăm pe **bine** de elementul următor". (Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, 1974, p. 76)

De exemplu:

V-ați **binemeritat** *soarta.*

Totuși, mai întîlnim situații în care grafia nu este cea corectă.

Iată un exemplu:

Ei bine, concluziile eminentului estetician și comparatist român, cu un prestigiu bine meritat *peste hotare* [...] *își păstrează de cele mai multe ori valabilitatea* [...]. *(Labiș, Albatrosul ucis,* 1970, p. 130)

Forma corectă în text ar fi trebuit să fie: **binemeritat.**

Pentru scrierea împreună a termenilor ce compun forma în discuție pledează, de asemenea, existența formelor flexionare ale acestora, posibila articulare enclitică, care demonstrează gradul ridicat de sudură semantică și, respectiv, lexicală.

De exemplu:

El a răspuns **binemeritatei** *atenții ce i s-a făcut.*

S-au adăugat și acestea **binemeritatului** *triumf.*

Trebuie totuși să atragem atenția că forma de masculin plural se întîlnește foarte rar datorită numărului restrins de substantive masculine care pot primi determinantul binemeritat.

Întîlnim totuși formulări de genul:

Artistul a fost încununat cu **binemeritații lauri.**

Deci în toate cazurile se va scrie: **binemeritat, -ă; binemeritați, -e.**

MAI VECHI ȘI MAI RECENTE COMPUSE CU NOU

Dificultatea scrierii compuselor din adverbul **nou** și un adjectiv (de origine verbală, participială) constă în neglijarea cerinței gramaticale a utilizării invariabile a primului element lexical, confundarea lui cu adjectivul omonim *nou* (art. *noul*, pl. *noi*, art. *noii;* f. sg. *nouă*, g. -d. art. *noii*, pl. *noi*) și întrebuințarea acestuia cu diferitele sale forme flexionare, uneori și substantivat, așa cum se poate observa în textele reproduse mai jos:

Ecranizarea nuvelei lui Slavici (scenariul fiind semnat de un „nou venit") (...) *dobîndea, efectiv, semnifi-*

cația unei „revoluții“ de limbaj cinematografic (...).
(40 de ani de filme, în Cinema, Magazin estival 1984, p. 8)

Nici nu sfîrșește bine că se prăbușește doborît de gloanțele noului venit *(...).*
(Zîmbiți cu noi, în Almanahul literar 1986, p. 295)

Apoi noua venită *se așează la o masă lîngă fereastră.*
(*Pasărea și umbra*, Editura Eminescu, București, 1977, p. 176)

Parte din noii veniți *proveneau din ansamblul Teatrului Odeon*
(Doamna Bulandra..., în Almanahul Ateneu 1986, p. 159)

— *Mai du-te și tu, Nelo, și jelcște-l, că eu obosii (..)* *zice* noua sosită.
(Insula lui Sancho Panza, în Luceafărul anul XXIX, 42 (1275), 18 octombrie 1986, p. 5)

Sora, parcă și mai albă, întoarce fața către patul noului internat.
(Șarpele împăcării noastre, Editura Cartea Românească 1985, p. 39);

— *Am citit în ziar lista celor destituiți și a* noilor numiți, *spune Vecerdea.*
(*Ib.* p. 69)

— *Unde-i* noua angajată? *întreb.*
(Culori vii, forme frumoase..., Editura Albatros, București, 1988, p. 200)

Înțelegerea adverbului **nou** ca adjectiv determină și considerarea lui ca o vocabulă independentă din punct de vedere gramatical și semantic, prin urmare, scrierea cu blanc (pauză albă) între el și cuvîntul ce urmează, deși analiza secvențelor lingvistice cu unitate de înțeles: „nou venit, noului venit, noua venită, noii veniții, noua sosită, noului internat, noilor numiți și noua angajată“ ar impune utilizarea cratimei între elementele grupurilor lexicale ca marcă a compuselor astfel realizate.

Întîlnim și situația în care statutul morfologic al vocabulei **nou** este recunoscut de către vorbitori însă fără a se oglindi în scris unitatea semantică a compusului format împreună cu adjectivul (de origine verbală) ce-l urmează:

Un nou venit *intră în încăpere.*
([...] agent american?, în Almanahul Lumea '87, p. 109)

Mai spînzurau și acum în dulap cîteva rochii vechi, în care nu mai încăpea mult, și din care, cînd și cînd dădea cîte una vreunei fetișcane nou angajate.
(*Moartea baroanei*, Editura Albatros, 1988, p. 140)
Astfel în licee și școli profesionale funcționează acum, în preajma etapei municipale a festivalului, 382 secții (din care 214 științifice și tehnice), 176 fiind nou înființate.
(*Pionierii și elevii artiști (...)*, în Înainte Brăila nr. 9901, marți 17 iunie 1989, p. 4)
(...) ne făcusem cad la o bodegă nou deschisă *pe Bulevardul Elisabeta.*
(*Întîlnire la Capșa*, în Almanahul literar 1987, București, p. 18)

Uneori se recunoaște unitatea semantică a adjectivului **nou-format** și se marchează aceasta cu întrebuințarea cratimei între cele două elemente lexicale, dar mărcile flexionare ale categoriei gramaticale în care se încadrează noul cuvînt format prin compunere sînt atașate primului element, adverbului, care, se știe, este invariabil ca formă.

De pildă:

Un minimum de informații (...) pentru orientarea noului-sosit privind principalele mijloace de transport spre centru (...).
(*Ce-ar mai fi de făcut?* în Flacăra, anul XXXV, nr. 23 (1616), 6 iunie 1986, p. 21)

Pentru ortografierea secvențelor lingvistice în discuție este necesar să arătăm că, din punctul de vedere al sensului (înțelesului), utilizarea ca adjectiv a vocabulei **nou** nu este justificată în îmbinarea cu cel de-al doilea cuvînt: *ales, născut venit* ..., deoarece, în cazul în care se acordă cu un substantiv, de pildă, „*persoanei noi alese; fetiței noi născute*", aceasta atribuie realității exprimate de determinat o calitate pe care ea nu o poate avea, și anume: **persoanei* **făcute** *sau* **create de curînd** *alese**; **fetiței* **făcute sau create de curînd** *născute**; **persoanei* **care apare pentru prima dată** *alese**; **fetiței* **care apare pentru prima dată** *născute*; **persoanei* **care apare în locul alteia mai vechi** *alese**; **fetiței* **care apare în locul altei fetițe (ființe) mai vechi** *născute**.

După cum observăm, formulările de acest fel sînt fie fără sens, fie pleonastice.

Ca atare, cuvîntul **nou** în astfel de îmbinări nu se mai încadrează categoriei adjectivului, el și-a pierdut independența semantică și gramaticală și formează, împreună cu al doilea

element lexical (adjectiv participial) al secvențelor lingvistice analizate, un compus cu valoare de adjectiv, a cărui unitate de înțeles trebuie marcată prin cratimă: **nou-ales, nou-alesul, nou-alesului, nou-aleși, nou-aleșii, nou-aleșilor; nou-născut, nou-născutul, nou-născutului, nou-născuți, nou-născuții, nou-născuților, nou-născută, nou-născuta, nou-născutei, nou-născute, nou-născutele, nou-născutelor; nou-venit, nou-venitul, nou-venitului, nou-venită, nou-venita, nou-venitei, nou-venite, nou-venitele, nou-venitelor, ...**

De exemplu:

Chiar în formele **nou-descoperite**, *exotice, orientale (Valerey) sau cosmogonice (Newton) se urmărește profitul învățării.*
(Romantismul românesc, Editura M. Eminescu, 1955, p. 15)

Cînd apar aceștia, fețele încordate se destind.
Nou-veniții *nu sînt înarmați numai cu pistoale, ci și cu felurite unelte.*
(Drumeț în calea lupilor, Editura Eminescu, București 1987, p. 360)

Nou-veniții *se postează, cîte unul, în fața fiecărei uși.* (Idem).

NU ESTE PROPRIU-ZIS O DIFICULTATE

În grupa compuselor din adverb și adjectiv se încadrează de asemenea, adjectivul **propriu-zis (propriu-zisă, propriu-ziși propriu-zise)**, „*adevărat, real*", folosit și adverbial cu înțelesul „*de fapt, la drept vorbind*". Compusul este utilizat cu scopul sublinierii faptului că vocabula regentă a înșiruirii de litere de care ne ocupăm exprimă în contextul dat sensul prim, de bază și restrîns al noțiunii desemnate, sensul în sine, iar nu cel larg sau figurat.

Elementele care formează structura lexicală a compusului, cele din limba franceză: *proprement dit*, și-au pierdut sensurile originare, formînd în combinația arătată mai sus un singur cuvînt, cu un înțeles depărtat față de cel al elementelor constitutive luate fiecare în parte. Datorită formei invariabile a primului element, gradul de sudură a compusului este accentuat. Sînt totuși texte în care această realitate nu este recunoscută.

De pildă:

Dar și călătoria propriu zisă *a acestui grup temerar (...) va constitui un prilej pentru a obține o serie de date noi (...).*
(*Întîmplări adevărate, Fascinația marelui Nord*, în Magazin nr. 35, (1507), 30 august 1986, p. 10)
Motivul este că umbrela e eroina propriu zisă *a acestei povestiri* [...].
(*Un gentlemen*, în Istorii neelucidate, Almanah estival — Luceafărul 1986, p. 193)

Nici unul din sinonimele celor două cuvinte nu se poate substitui fie unuia, fie celuilalt dintre ele. De asemenea, nici o grupare de două cîte două a acestora respectînd ordinea din construcția dată nu poate exprima ceea ce înseamnă **propriu-zis**, „*de fapt, la drept vorbind*", cînd este folosit adverbial și „*adevărat, real, efectiv*" cînd este adjectiv.

Unitatea semantică a celor două grupe de litere care, luate împreună exprimă altceva decît fiecare grupă în parte, atunci cînd este utilizată în diferite construcții sintactice, demonstrează o sudură ce tinde să se consolideze. O contribuție hotărîtoare în acest proces are forma invariabilă a primului element, adverbul **propriu**, flexiunea adjectivală fiind realizată doar de elementul final, adjectivul **zis** (**zisă, ziși, zise**), ca în cazul oricărui alt adjectiv simplu. De aceea nu ne surprinde apariția formei total sudate care, poate, oglindește stadiul ultim al procesului de compunere:

Muzica e un proces în care între excitația plăcerii și împlinirea **propriuzisă** *a satisfacției artistice se ascunde un diacronism subtil (...).*
(*Rotații neconfortabile*, în Săptămîna, nr. 36 (821), 5 septembrie 1986, p. 6)

Trebuie să facem o distincție, și anume la singular masculin **zis**, în unele situații, este forma de participiu a verbului **zice**, determinată de adjectivul **propriu** folosit adverbial. În acest caz, se va scrie cu blanc între cele două vocabule.

De exemplu:

Acestea **propriu zis** *sînt:* **năzdrăvanii,** *căci nu le putem numi:* **pățanii.**

Aici avem a face cu un rol adverbial + un rol verbal. O dovedește lipsa flexiunii ultimului termen, care, dacă ar fi adjectiv s-ar acorda în gen, număr și caz cu pronumele determinat, în aceeași formulare, dar acesta este exprimat prin forma de singular:

Aceasta **propriu zis** *este:* **nădrăvănie,** *căci nu o putem numi:* **pățanie.**

VERBE

Scanned with OKEN Scanner

UN VERB APROAPE UITAT: **BINEVESTI**

Verbele compuse constituie o categorie restrînsă în limba română. O parte din acestea sînt formate din cuvinte întregi care pot fi utilizate și independent în vorbire (**binecuvînta, binevoi, ...** avînd ca model compuse din alte limbi) iar o altă parte sînt rezultate fie numai din elemente de compunere (o temă: **bi-, multi-, ...** + un element, cu aspect de verb datorită unui sufix verbal atașat lor, de pildă **-a: -furca, -plica, ...: bifurca, multiplica**), fie formate dintr-un element de compunere — temă sau cuvînt în altă limbă — și un cuvînt existent și independent în limba română: **autocaracteriza, autoflagela, maltrata...**

Unul din aceste cuvinte compuse, verbul **bine-vesti**, cu o largă întrebuințare în limba veche, îl întîlnim într-o lucrare cu caracter beletristic, de inspirație istorică, cu literele complet sudate:

> *Articolele acelea dătătoare de nădejdi, în care pulsa solidaritatea întregii românimi de dincolo erau pentru Voicu glasul de tunet care* binevestea *justițiar Ardealului izbăvirea ce va să vie.*
>
> (*Heralzii*, Editura Albatros, București, 1983, p. 200)

Forma verbală **binevestea**, imperfectul lui *(a) binevesti*, vrea să însemne „*a anticipa o realizare de mare importanță, pozitivă la nivelul individului și societății*".

Dacă am scrie „*bine vesti*", ar trebui ca această secvență lingvistică să fie echivalentă semantic și gramatical cu *vesti bine*. În forma aceasta, construcția cu elementele lexicale despărțite prin blanc, semn al existenței unei relații sintactice de felul determinat — determinant, exprimă altceva, și anume se referă la *calitatea tehnică a efectuării acțiunii indicate de verbul regent*. Ca atare, trebuie scris cu elementele lexicale sudate: *binevesti* ca și un cuvînt simplu, întrucît **bine** nu mai

este adverb și nu mai exprimă ceea ce în mod obișnuit, în situația utilizării independente, știm că exprimă, ci împreună cu verbul vesti realizează o noțiune nouă, *„a anticipa o realizare de mare importanță și, totodată, pozitivă la nivelul individual și social"*.

E BINE „SĂ NE BINEDISPUNEM"?

În limba română contemporană se folosesc puține vocabule formate din adverbul **bine** și un *verb:* **binecuvînta** și **binevoi** (larg răspîndite), **binemerita** (livresc) și **bineveni** (*„a ura bun venit"* — regional).

În limba română veche însă erau folosite și **bine-face, bine-învoi, bine-vrea, bine-da** iar la începutul secolului al XIX-lea este atestat **bine-dărui**, poate o formă nouă în acea vreme, creată prin analogie cu verbele construite similar cu mult timp înainte.

Seria formatelor cu **bine** + *verb* este slab reprezentată astăzi deoarece majoritatea compuselor au ieșit din uz, dar și pentru că productivitatea construirii cu elementele lexicale amintite a fost scăzută.

Dar iată că am întîlnit o formă recent construită aparținînd categoriei în discuție, așa cum apare ea în textul următor:

> — *El are la fel de multe soluții și pentru a ne ajuta să ne* binedispunem, *să ne veselim.*
> (*Un umanist agresiv: Roland Popov*, în Jocuri de-a vacanța, Supliment al caietului-program al Teatrului Național București, iulie, 1986, p. 19)

Dispoziția definește starea sufletească în sine. Aceasta poate să fie **bună** sau **rea**. Cînd folosim verbul **dispune** la reflexiv, înțelegem *„a căpăta o* **bună dispoziție,** *a deveni vesel, a se înveseli"*. Avem și expresia *a fi dispus* din al cărei înțeles reținem pentru ce ne interesează aici doar *„a avea* **bună dispoziție,** *a fi vesel, a fi mulțumit"*, formulată și *a fi* **bine dispus,** ușor pleonastică, cu accentuarea stării de mulțumire prin utilizarea adverbului **bine**. Plecînd de aici, s-a format verbul **binedispune,** care, trebuie să recunoaștem, este mai expresiv decît **(a) dispune.**

AȘA-ZISA DIFICULTATE A SCRIERII LUI AȘA ZICÎND

Grafia expresiei „*așa-zicînd*", consemnată în *DLRM* 1958, p. 50 și în *DEX* '75, continuare de tiraj în 1984, p. 58, a fost ocolită de lucrările normative pînă la *DUOM* '82 (p. 42), care specifică: **așa zicînd**, adverb + verb.

Totuși grafia cu cratimă continuă să se utilizeze în diferite contexte, autorii nefiind, după cît se pare, de acord cu norma stabilită, mai ales că forma recomandată **așa-zis** o atrage pe cea necorectă.

> *Dar cum discuția noastră urmărește să graviteze, din cîte înțeleg, în jurul literaturii, iar nu ca prin ea subsemnatul să facă dezvăluiri cu caracter* așa-zicînd *memorialistic (...).*
> *(Eminescu, o preocupare constantă*, în Convorbiri despre poezie, Victor Atanasiu, în Argeș, anul XXII, nr.8/192, august 1987, p. 11)
>
> *Mulți prozatori n-au însă mare lucru de spus despre maniera în care scriu, n-au idei* așa-zicînd *literare.*
> *(Romancierii despre roman*, în România literară, anul XIX, nr. 36, 4 septembrie 1986, p. 9)
>
> *E drept, unui foarte mare scriitor îi plăcea să fie considerat (...) publicist român, și nimic mai mult. Dar aceasta poate fi trecută la* așa-zicînd *pasivul cochetăriilor marilor clasici, al spiritelor enorme (...).*
> *(Pornind de la o confesie*, în Convorbiri literare, anul XCII, nr. 1200, nr. 8, august 1986, p. 4)

În toate aceste texte avem a face cu secvența lingvistică **așa zicînd**, formată din adverbul **așa** și forma de gerunziu a verbului **a zice (zicînd)**, însemnînd „*pentru a spune astfel*". Între cele două elemente lexicale, independente din punct de vedere semantic și gramatical, cratima nu-și justifică prezența. La fel vom scrie, separat, elementele lexicale componente ale construcțiilor sintactice asemănătoare: **așa fiind**, cu înțelesul „*în împrejurările acestea*", dar și **așa găsind** *(lucrurile)*; **așa rămînînd** *(înțelesul)*; **așa vorbind** *(ei)* ș.a.

BIBLIOGRAFIE TEORETICĂ

Academia R.S. România, Institutul de Lingvistică al Universității din București, **Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române**, *București, 1982.*

Academia R.S. România, Institutul de Lingvistică al Universității din București, **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, *ediția a IV-a, București, 1983.*

Avram, Mioara, **Probleme ale alcătuirii unui nou îndreptar ortografic al limbii române**, *LR, XXIV (1975), nr. 4, p. 279—288.*

Avram, Mioara, **Raporturile dintre predarea gramaticii și predarea ortografiei**, *LL, 1975, nr. 2, p. 372—376.*

Avram, Mioara, **Școala și cerințele actuale ale predării ortografiei și ortoepiei**, *LL, Seria I. Prelegeri, I, 1977 b, p. 151—168.*

Avram, Mioara, **Aspecte controversate ale normelor ortografice ale limbii române**, *LR, XXXII (1983), nr. 1, p. 5—14.*

Avram, Mioara, **Gramatica pentru toți**, *Editura Academiei — București, 1986.*

Avram, Mioara. **Ortografia pentru toți**, *Editura Academiei Române, București, 1990.*

Beldescu, G., **Ortografia în școală**, *Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973.*

Beldescu, G., **Ortografia și sintaxa**, *LL, I, 1979, p. 43—49.*

Beldescu, G., **Ortografia în practica predării morfologiei**, LL, *1979, nr. 4, p. 413—429*

Beldescu, G., **Ortografie, ortoepie, punctuație**, *Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.*

Beldescu, G., Ortografia actuală a limbii române, *Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984.*

Breban, Vasile, În legătură cu scrierea cuvintelor compuse, *CL, VIII (1963), nr. 2, p. 325—328.*

Breban, Vasile (Coordonator), Bojan Maria, Comşulea Elena, Negomireanu Doina, Şerban Valentina, Teiuş Sabina, Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic, *Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973.*

Ciobanu, Fluvia, Scrierea cuvintelor compuse, *Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1958.*

Ciobanu, Fluvia; Hasan Finuţa, Formarea cuvintelor în limba română. *Vol. I., Compunerea, Bucureşti, 1970.*

Ciobanu, Fluvia, Sfîrlea, Lidia, Cum scriem. Cum pronunţăm corect. Norme şi exerciţii, *Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.*

Coteanu, Ion, Pentru un mare dicţionar ortografic al limbii române, *LR, XXV (1976), nr. 4, p. 350—354.*

Dominte, Constantin, Discordanţa între scrierea şi rostirea românească (ortografe eterofone şi eterografe omofone), *LL, 1980, nr. 3, p. 388—400.*

Drincu, Sergiu, Semnele ortografice şi de punctuaţie în limba română. Norme şi exerciţii, *Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.*

Graur, Al., Pentru o ortografie justă a limbii române, *CV, III (1951), nr. 7—8, p. 27—30.*

Graur, Al., Pentru o nouă ediţie a Îndreptarului, *R. Lit. IV (1971), nr. 2, p. 10.*

Graur, Al., Mic tratat de ortografie, *Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1974.*

Graur, Al., Puţină gramatică, *Editura Academică, vol. I, Bucureşti, 1987, vol. II, 1988.*

Grigorescu, Mioara, în Limba română III, 1954, nr. 1. Principii gramaticale în ortografie, *p. 45—50.*

Guţu Romalo, Valeria, În legătură cu Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române, *LR, XXVI (1977), nr. 3, p. 307—314.*

Hristea, Theodor, Principiile ortografiei româneşti actuale, *în* Sinteze de limbă română. *Ediţia a III-a, revăzută şi din nou îmbunătăţită, Editura Albatros, Bucureşti, 1984, p. 99—109.*

Scanned with OKEN Scanner

Hristea, Valentina, **Abateri de la normele ortografice în unele publicații literare**, *LR, VII (1959), nr. 1, p. 81—93.*

Institutul de Lingvistică din București, **Formarea cuvintelor în limba română**, *vol. I*, **Compunerea** *de Fluvia Ciobanu și Finuța Hasan, Editura Academiei R.S. România, 1970.*

Institutul de lingvistică din București, **Formarea cuvintelor în limba română**, *vol. al II-lea*, **Prefixele**, *de Mioara Avram, Elena Carabulea, Fluvia Ciobanu, Florica Fieșinescu, Cristina Gherman, Finuța Hasan, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu, I. Rizescu, Laura Vasiliu, Editura Academiei R.S. România, 1978.*

Institutul de Lingvistică — Universitatea București, **Formarea cuvintelor în limba română**, *vol. al III-lea*, **Derivarea verbală**, *de Laura Vasiliu, Editura Academiei R.S. România, 1989.*

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, **Principiile ortografice ale limbii române**, *Sinaia, 1973.*

Iordan, Iorgu, Robu Vladimir, **Limba română contemporană**, *Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.*

Seche, Luiza, **Pentru o nouă ediție a Dicționarului ortografic**, *PN, XIV (1969), nr. 11, p. 34—35.*

Seche, Luiza, **Noua ediție a Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație**, *PN, XVII (1972), nr. 2, p. 33—35.*

Șuteu, Flora, **Dificultățile ortografiei limbii române**, *Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.*

Vasiliu, Emanuel, **Aspecte ale raportului ortografie-ortoepie în româna actuală (Reguli ortografice care nu există)**, *LL, 1978, nr. 2, p. 202—206.*

Vasiliu, Emanuel, **Scrierea limbii române în raport cu fonetica și fonologia**, *Universitatea din București, 1971.*

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIA TEXTELOR ANALIZATE

Agopian Ștefan, Tobit, *Editura Eminescu, București, 1983.*
Almanahul Ateneu, *1986.*
Almanah al revistei Steaua, „Domus", *1984.*
Almanahul copiilor, *1986, București, 1985.*
Almanahul copiilor, *1987, București 1986.*
Almanah enciclopedic, „Contemporanul", Realitatea ilustrată, vara-toamna, *1986.*
Almanahul estival „Luceafărul", *1986.*
Almanahul literar, *1984, București, 1983.*
Almanahul literar, *1985, București, 1984.*
Almanahul literar, *1986, București, 1985.*
Almanahul literar, *1987, București, 1985.*
Almanahul „Lumea", *1987, București, 1987.*
Almanahul „România literară", Ademinitoarele capcane, *1984.*
Almanah Scînteia tineretului, *1986.*
Almanahul Scînteia, *1987, București, 1986.*
Almanahul Sportul, *1986.*
Almăgeanu Marin Ion, Întoarcerea spre asfințit, *Editura Facla, Timișoara, 1984.*
Antract — Supliment la caietul-program, Teatrul Bulandra, *1986.*
Argeș, *anul XXI, nr.8 (180), august, 1986;*
anul XXII, nr. 8 (192), august, 1987;
anul XXIII, nr. 3 (198), martie 1988.
Astra, *serie nouă (1971), anul XVI, nr. 184, 7 iulie, 1984.*
Balonul, supliment program F.C. Olt, *București, 1988.*

Băran Tudor, **Reflexele timpului**, *Editura Politică 1977.*
Băran Tudor, **Destine sentimentale**, *Editura Junimea, Iaşi, 1973.*
Bogdan Vasile, **Lungul drum al Dunării spre soare**, *Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1981.*
Boureanu Radu, **Sfidarea nucleară**, *Editura Albatros, Bucureşti, 1988.*
Bretin Rodica, **Şoimul alb**, *Editura Facla, Timişoara, 1988.*
Braşoveanu-Ogoj Rodica, **Vulturul dincolo de Cornul lunii**, *Editura Militară, 1984.*
Budeanu Radu, **Pacea în armură**, *Editura Albatros, Bucureşti, 1983.*
Buzoianu Gheorghe, **Prin labirint**, *Editura Militară, Bucureşti, 1986.*
Dan Sergiu, **Serviciul de noapte**, *Editura Minerva, Bucureşti, 1980.*
Dascălu Valentin, **Miriapodul**, *Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1984.*
Delta *(Tulcea), anul XIX, nr. 1984, joi 18 decembrie 1986, nr. 1965, 25 decembrie, 1986.*
Diaconescu Ion, **Probleme de sintaxă a limbii române actuale, I**, *Universitatea Bucureşti, 1986.*
Diaconu M, **Scaunul de pînză al actorului**, *Editura Meridiane, Bucureşti, 1985.*
Dinică Ştefan, **Linia de sosire**, *Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988.*
Dragoş Nicolae, Stoian Mihai, **Drumeţ în calea lupilor**, *Editura Eminescu, Bucureşti, 1987.*
Dragu Victoria, **Mater Priensis**, *Editura Cartea Românească, 1987.*
Drăgoi Cezar, **Luna din călimară**, *Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1981.*
Caba Olga, **Zodia vărsătorului de apă**, *Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1988.*
Cacoveanu Viorel, **O dimineaţă de luni**, *Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985.*

Scanned with OKEN Scanner

Caiete botoşănene, *anul IV, nr. 9 (45), septembrie, 1986.*
Chelcea Septimiu, **Lungul drum spre tine însuţi**, *Editura Militară, Bucureşti, 1988.*
Cinema, *anul XX, nr. 12 (240), decembrie 1982; anul XXII, nr. 9 (261), septembrie 1984; anul XXIII, nr. 6 (270), iulie, 1985; anul XXIII, nr. 10 (274), octombrie 1985; anul XXIII nr. 11 (274), noiembrie 1985; anul XXIV, nr. 2 (278), februarie, 1986; anul XXIV, nr. 5 (281), mai, 1986; anul XXIV, nr. 6 (289) iunie 1986; anul XXIV, nr. 7 (283), iulie 1986; anul XXIV, nr. 8 (284) august, 1986; anul XXIV, nr. 11 (829), noiembrie 1986; anul XXV, nr. 5 (282), mai 1987; anul XXV, nr. 7 (294), iulie 1987; anul XXV, nr. 9 (295), septembrie 1987; anul XXV, nr. 10 (296) octombrie. 1987; anul XXV, nr. 11 (297), noiembrie, 1987; anul XXVI, nr. 8 (897), august 1989.*
Ciobanu Radu, **Heralzii**, *Editura Albatros, Bucureşti, 1983*
Contemporanul *nr. 34 (2075), 22 august 1986, nr. 43 (2084), 24 octombrie, 1986.*
Convorbiri literare *anul XCII, nr. 1981, nr. 7, iulie, 1986; anul XCII, nr. 1200, 8 august 1986; anul XCIII, nr. 1212, nr. 8, august, 1987.*
Cornea Magdalena (traducerea de), Grazia Deledo, **Trestii în vînt**, *Editura Univers, Bucureşti, 1984.*
Cronica *anul XXI, nr. 34 (1073), 22 august, 1986; anul XXIII, 12 (1155), 18 martie, 1988.*
Crişana liberă, *anul II, nr. 48, sîmbătă, 17 februarie, 1990.*
Cubleşan Constantin, **Baladă neterminată**. *Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988.*
Economia politică, manual pentru clasa a XI-a, *Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1987.*
Evenimentul, *anul I, nr. 7, săptămîna 2—6 aprilie, 1991.*
Everac Paul, **Funigei peste Alpi**, *Editura Albatros, 1987.*
Familia, *seria a V-a, februarie 1987, anul 23 (123), numărul 2 (258), februarie 1987; seria a V-a, anul 23 (123), nr. 10 (266), octombrie 1987.*

Fay J. Ştefan, **Moartea baroanei**, *Editura Albatros, 1988*
Făclia, *nr. 12528, 20 martie, 1987.*
Ficroiu Irina, **Claudia**, *Editura Albatros, Bucureşti, 1988.*
Flacăra, *anul XXXV, nr. 46, 14 noiembrie, 1986; nr 43 (1636), 24 octombrie, 1986: nr. 23, (1616) 6 iunie, 1986.*
Flamura, *anul XXXIX, nr. 13614, Reşiţa, 17 februarie, 1987.*
Frîncu Teodor, **Muntele înflorit**, *Editura Facla, Timişoara, 1981.*
Frînculescu Nicolae, **Valea Vulturilor**, *Editura Cartea Românească, 1987.*
Gărneaţă Domnica, **Inel, inel de aur**, *Editura Albatros, Bucureşti, 1982.*
Gheorghiu Constantin. **Apoteoza**, *Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1984.*
Informaţia Bucureştiului, *anul XXIII, nr. 10133, 22 mai, joi, 1986.*
Ana Ioniţă, **Fata de nota zece**, *Editura Albatros, Bucureşti, 1987.*
Petre Ispirescu, **Legende sau basmele românilor**, *Editura Facla, Timişoara, 1984.*
Înainte, *Brăila, nr. 9901, marţi 17 iunie, 1989; nr. 9008, 7 aprilie, 1987.*
Hunduzece Ovidiu — **„Culori vii, forme frumoase"**, *Editura Albatros, Bucureşti, 1988.*
Corneliu Leu, **Rănile soldaţilor învingători**, *Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1985.*
Libertatea, *marţi/miercuri, 11/12 septembrie, 1990.*
Luceafărul, *anul XXIX, nr. 42 (1275), 18 octombrie, sîmbătă, 1986.*
Lupta CFR, *anul 1966, miercuri, 13 mai, 1987.*
Magazin estival, **Cinema**, *1984.*
Magazin, **supliment al revistei „Orizont"**, *nr. 3, octombrie, 1986.*
Magazin, *nr. 35 (1507) 30 august, 1986.*
Magazin istoric, *an XX, nr. 3 (228) martie 1986; nr. 13 (728), martie, 1988.*

Magazin turistic pentru tineret, Caleidoscop, *București, 1987.*
Mareș Radu, **Pe cont propriu,** *Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1886.*
Marinescu Elena, **Nod de drumuri,** *Editura Sport-Turism, București, 1982.*
Matală, Dumitru, **Durata partidei,** *Editura Cartea Românească, București, 1984.*
Mihăescu Dan, **Cartea cu zîmbete,** *Editura Sport-Turism, București, 1987.*
Mocanu Ștefan, Dumitru Răducanu, **Plante medicinale,** *Editura Militară, București, 1986.*
Muzica, *nr. 11. noiembrie, 1987.*
Octavian Tudor, **Firul principal, Cuadratura cercului,** *Editura Eminescu, București, 1985.*
Oblio, *anul I. nr. 14, 26 mai, 1990.*
Oltul, *Slatina, anul XIX, nr. 2542, marți, 16 decembrie, 1966.*
Opus, *anul II, nr. 23, iunie, 1991.*
Orizont, *anul XXXVI, serie nouă, nr. 34 (1018), 22 august 1985; anul XXXIX, serie nouă, nr. 17 (1204), 21 aprilie, 1988; nr. 22 (1209), 3 iunie, 1988.*
Paladi Ruxandra, **Cutia cu mărgele,** *Editura Albatros, București, 1987.*
Parapiru Teodor, **Acvariul cu pești exotici,** *Editura Junimea, Iași, 1987.*
Pereș Pavel, **Pasărea purpurie a dragostei,** *Editura Albatros, București, 1986.*
Profamilia, *Editura Albatros, București, 1987.*
Ramuri, *nr. 9 (267), 15 septembrie, 1986.*
Rapid '87, Program supliment al Clubului Sportiv Rapid-București, *1987.*
Robinson, *anul I, nr. 3, mai, 1990.*
România liberă, *anul XIX, nr. 32, joi 7 august, 1986; anul XIX, nr. 34, joi, 21 august, 1986; anul XIX, nr. 39, joi, 25 decembrie 1986; anul XIX, nr. 49, joi, 4 decembrie, 1986; 14 decembrie, 1990 nr. 462, marți, 13 august 1991.*
Roșca Silvia, **La cumpăna nopții,** *Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1988.*

Sălceanu Ilie, **Umbra slugerului Theodor**, *Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988.*

Săptămîna culturală a Capitalei, *serie nouă, nr. 9 (794), vineri 28 februarie, 1986 nr. 15 (804) vineri 15 aprilie anul 1988; nr. 8 (817) vineri 26 februarie 1988; nr. 36 (82) vineri 5 septembrie 1986; nr. 37 (874), vineri, 11 septembrie 1987; nr. 38 (875) vineri, 18 septembrie, 1987; nr. 41 (825), vineri 10 octombrie 1986; nr. 43 (828) vineri 24 octombrie 1986; nr. 38 (875) vineri, 18 septembrie 1987; nr. 43(828) vineri 24 octombrie, 1986; nr. 27 (812), vineri, 4 iulie, 1986; nr. 9 (794), vineri, 28 februarie, 1986; nr. 41 (86), 10 octombrie 1986.*

Scînteia tineretului, *anul XVII, seria II, nr. 11651, sîmbătă, 15 noiembrie, 1986.*

Scînteia tineretului, Supliment literar-artistic, *anul VI, nr. 30 (253) sîmbătă, 26 iulie, 1986; anul XVII, seria III, nr. 11619, joi, 3 octombrie, 1986.*

Semnal, *anul I, nr. 4, aprilie, 1980.*

Simion Pop, **Student la istorie**, *Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985.*

Sîntimbreanu Ion, **Poezii pentru mici și păruiți și bunici**, *Editura Ion Creangă, București, 1923.*

Sportul, Supliment Fotbal, *anul III, nr. 137, vineri, 11 decembrie, 1987.*

Stănescu Alexandru, **Nu vă plecați în afară**, *Editura Eminescu, 1984.*

Strada, *Anul I, nr. 6, 1990.*

Teodorescu Cristian, **„Tainele inimei"**, *Editura Cartea Românească, 1988.*

Teodoru Eugen, **Nunta cu sănii**, *Editura Eminescu, București, 1980.*

Tincu Vasile, **Vînzătorii de iluzii**, *Editura Politică, București, 1982.*

Titel Sorin, **Pasărea și umbra**, *Editura Eminescu, București, 1977.*

Toma Dumitru, **Orașul piticoților mincinoși**, *Editura Ion Creangă, București, 1983.*

Toma Florin, **Peisaj cu fluturi noaptea**, *Editura Cartea Românească, București, 1986.*

Tribuna, *nr. 34 (1549) anul XXX, 21 august, 1986.*

Tribuna României, *anul XV, nr. 320; 15 iunie 1986.*

Tudoran Radu, **Victoria neînaripată**, *Editura Eminescu, București, 1985.*

Tunaru Mihai, **Șarpele împăcării noastre**, *Editura Cartea Românească, București, 1985.*

Țic Nicolae, **Lege și anexă**, *Editura Eminescu, București, 1983.*

Urzica, Perpetuum comic, *1985.*

Urzica, Perpetuum comic, *1986.*

Urzica *anul XXXIX, (745), 15 iulie, 1987; anul XL, (752), 15 februarie, 1988.*

Varietăți, Supliment al Caietului de sală, *Teatrul Național, Cuj-Napoca, octombrie, 1985.*

Vatra — *serie nouă (1971), anul XVI, nr. 184, nr. 7, iulie 1986; anul XVI, nr. 183, iunie 1986; anul XVI, nr. 186, 9 septembrie, 1986; anul XVI, nr. 184, 7 iulie 1986; anul XVI, nr. 186, 9 septembrie 1986: an XVI, nr. 184, nr. 8, 1988.*

Văcariu Dumitru, **Vornicul Țării de Sus**, *Editura Junimea, Iași, 1984.*

Vârlan, Petre, **Sărutul meu pentru întreaga lume**, *Editura Militară, București, 1982.*

Viața studențească, *anul XXXII, nr. 27, (1207), miercuri, 6 iulie, 1988; anul XXXII nr. 17 (1987) miercuri, 27 aprilie, 1988.*

Vlad Alexandru, **Frigul verii**, *Editura Militară, București, 1985.*

Vulcan Liviu, **Transplant de suflet**, *Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988.*

Zig Zag, *anul I, nr. 7, aprilie, 1990.*

Zig-zag, Suplimentele caietelor-program ale teatrului din Piatra-Neamț, *iulie, 1986.*

Zori noi *(Suceava) anul XII, nr. 11701, 15 mai, 1987; nr. 11682, miercuri, 22 aprilie 1987, nr. 11718, 4 iunie, 1987; nr. 11719, vineri, 5 iunie, 1987.*

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Prezentare 3
Cuvînt înainte 5
Lista de abreviери 10

Volumul I

Substantive

De ce: bună-creștere? 12
Buna înțelegere *a scrierii cuvintelor compuse* 13
Scriem: cu bună-știință 15
Un bun simț *lingvistic* 16
Bun simț *lingvistic, dar și* bun-simț! 17
Bună-cuviința *în exprimarea scrisă* 18
După voia bună *a Celui-de-Sus* 20
Cu puțină bunăvoință 21
Cu bună voință — *ca și cu* voință bună 22
Greșind cu: bună-credință 23
Bunăstare *și* bună stare *în același timp* 24
Bunul-gust *e diferit de* gustul bun 26
Nu putem ortografia după bunul-plac 28
O vocabulă pentru „despărțire“: rămas-bun 29
Adio!... la un bun rămas 30
Vedere bună *ca și* bună vedere 31
Ne dorim un bun sfîrșit 32
Susținem: buna intenție 33
Sîntem pentru: o bună dispoziție 33

Clar ca: **Bună ziua!** 35
O formulă de salut **(Bună dimineața!)** *și o floare* **(bună-dimineața)** 36
Cum scriem corect denumirile unor flori sau ale unor plante? 37
E bine să avem... **sînge-rece** 41
La **miazăzi** *ca și la* **miazănoapte** 43
Scurtcircuit — *ortografic!* 44
Puțină lumină în cazul lui: **clarobscur!** 46
Liber-profesionista *și* **liber-schimbistul** 49
Zgîrie-nori *...nu numai în America* 51
Pierde-vară *...în toate anotimpurile* 52
„Buclucașul“: **tîrîie-brîu** 54
Scrierea corectă în **prim-plan** 55
De la **sud-est** *la* **nord-vest** 58
Cum ne adresăm în scris unui **vicepreședinte** 61
În atenția **redactorilor-șefi** 63
Drum-de-fier *sau* **cale ferată** 66
Clar: **cerul-gurii!** 67
În scris. **secretar adjunct** *la fel ca* **director general** 68
Fluieră-n-bute *și ortografia* 70
Calcă-n-strâchini *... în scris* 71
Lasă-mă-să-te-las 72
Un **nu-știu-ce** *...ortografic* 73
Sparge-valul *nu este un îndemn* 76
Nu uita: **nu-mă-uita!** 77
Un **du-te-vino** *...acceptat în scris* 78
Vino-neoace, *„farmec“!* 80
Cum abordăm pe **surdomut?** 81
A face pe **mai-marele** 82
Povestea paharului **prea plin** *... și a* **preaplinului** *sufletesc* 85
După masă *(prînz) începe* **după-masa** 88
Cum e **rea-credință** *e și* **rea-voință** 92
Totul despre **gură-spartă** 95
Luare-aminte *la* **aduceri-aminte!** 96
Cîteva observații referitoare la: **demîncare** 98

Trei sferturi — *corect!* 100
Flagrant delict ...*ortografic* 102

Volumul II

Pronume

Fiecare *la fel ca* fiecare 104
Nu-i cine-ştie-ce *filozofie* 106
Domnia sa, *formula de politeţe* 106
Nici unele, nici altele ... *de* niciunele 109
„Aşa-ceva" — *nu se poate* 111

Adjective

Răuvoitor ... *corect!* 114
E bine să fie ... dreptcredincios 116
Un adjectiv: binecunoscut 118
E bine să scriem bineştiut *(„celebru")?* 122
Un adjectiv ... de-sine-stătător 125
Cîteva remarci despre sus-numit 126
E dificil să ai a face cu: sus-pusul? 129
Aşa-zisa *dificultate a scrierii formei subliniate* 130
Binemirositor ...*nepersistent* 134
O grafie: binevenită 135
Binemeritat 138
Mai vechi şi mai recente compuse cu nou 139
Nu este propriu-zis *o dificultate* 142

Verbe

Un verb aproape uitat: binevesti 145
E bine „să ne binedispunem"? 146
Aşa-zisa *dificultate a scrierii lui* aşa zicînd 147
Bibliografie teoretică 148
Bibliografia textelor analizate 151

ISBN 973-9099-04-1

Lei 98

Scanned with OKEN Scanner